

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การเสนอผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมจากนวนิยายและเรื่องสั้น ตอนที่ 2 ถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ของนักศึกษา

ตอนที่ 1 เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมจากนวนิยายและเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย ผลการวิเคราะห์มี 3 ประเด็น ดังนี้

1. ความรักและขันติธรรมของผู้หญิงมลายูมุสลิมจากเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย
2. สันติและความรุนแรงจากชีวิตและมุมมองของตัวละครในเรื่องเล่าสมัยใหม่
3. คุณค่าความเป็นมนุษย์และความขัดแย้งระหว่างคุณค่าบนแผ่นดินที่มีหลายอัตลักษณ์ในนวนิยายไทยร่วมสมัย

ตอนที่ 2 ถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนักศึกษาในการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนดังนี้

1. การพัฒนาความรู้ความเข้าใจของนักศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดขันติธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน วิธีการวิเคราะห์วรรณกรรม โดยการบูรณาการระหว่างแนวสหวิทยาการร่วมกับองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณกรรม ตัวอย่างการวิเคราะห์ และฝึกวิเคราะห์
2. การถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนักศึกษาในการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตอนที่ 1 เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมจากนวนิยายและเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย

1. ความรักและขันติธรรมของผู้หญิงมลายูมุสลิมจากเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย

การนำแนวคิด “ขันติธรรม”(Tolerance) มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ตัวละครมลายูมุสลิมในฐานะภาพตัวแทนของกลุ่มคนดังกล่าว ในช่วงเวลาที่ผู้คนมีหลายอารมณ์ หลากความรู้สึก ทั้งแปลกหน้าและแปลกแยกในบ้านเกิดของตนเอง ผ่านเรื่องสั้นซึ่งมีสี่สั้น ฉากและบรรยากาศของชายแดนใต้ จำนวน 4 เรื่อง คือ

เรื่องแรก **บุหงามือล่อ** เขียนโดย วิน วนาตร บุหงามือล่อเป็นหนึ่งในเรื่องสั้นชุดมาตุภูมิเดียวกัน วิน วนาตร เกิดที่อำเภอเมืองปัตตานี เคยได้รับรางวัลจากการเขียนวรรณกรรมหลายครั้ง อาทิ รางวัลชมเชย รางวัลเชว่น บึก อะวอร์ดส์ ประจำปี 2546 จากนวนิยายเรื่อง ยูโซะพลัดถิ่นแห่งท่ายามู รางวัลชนะเลิศประเภทประชาชน รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2549 จากเรื่องสั้นเรื่องการจากไปของนกเค้า และในปีเดียวกันได้รับรางวัลชนะเลิศที่ 1 ในจำนวน 14 เรื่องของมูลนิธิสุภาวเทวกุลฯ จากเรื่องสั้นเรื่อง ไม้ต่างปล้อง

เรื่องที่สอง **ผืนผ้าในสงคราม** โดย จรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์ เรื่องนี้พิมพ์รวมอยู่ในเรื่องสั้นชุด ความเจ็บของถ้ำลา ซึ่งเป็นหนึ่งใน 20 เรื่องสั้นซีไรต์รอบแรกปี พ.ศ.2554

เรื่องที่สาม **ทุกคนจมดอยู่กับพรงนี้ของตัวเอง** โดย ดุสิต หวันฯ เรื่องนี้เป็นหนึ่งในเรื่องสั้นชุด เราติดอยู่ในแนวรบเสียแล้ว แม่มัน ดุสิต หวันฯ เป็นนักเขียนมุสลิมชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทประชาชน รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2550 จากเรื่องสั้นเรื่อง เราติดอยู่ในแนวรบเสียแล้ว แม่มัน

เรื่องที่สี่ **ตีเตาะ อาเตะ ตีเตาะ** (นอนเสียเถอะน้องนอน) หนึ่งในรวมเรื่องสั้น อุบัติการณ์ เขียนโดย วรกร วรภา คนตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล เรื่องสั้นเรื่องตีเตาะ อาเตะ ตีเตาะ เข้ารอบ 5 เรื่องสุดท้าย รางวัล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยนิตยสารสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ในปี พ.ศ.2544 วรกร วรภา ยังได้รับรางวัลจากงานเขียนอีกหลายรางวัล อาทิ รางวัลช่อการะเกดในปี พ.ศ. 2535 รางวัลเรื่องสั้นดีเด่นประจำปี 2536 ของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

การวิเคราะห์เรื่องสั้นทั้งสี่เรื่องข้างต้น อาจช่วยค้นหาคำตอบที่เป็นความหวังของการฟื้นคืนความสัมพันธ์ที่ถูกทำให้แตกร้างด้วยมุมมองของศาสนา (ที่หลายคนมองว่า ความแตกต่างทางศาสนาเป็นสาเหตุหนึ่งของความแตกแยก) โดยใช้ขั้นตอนธรรมเป็นเครื่องมือในการต่อสู้และขัดเกลาจิตใจเพื่อข้ามให้พ้นความรุนแรงที่เกิดจากการไม่มีขันติธรรม (Intolerance) การเรียนรู้ชีวิตประจำวันของผู้หญิงมลายูมุสลิมที่มีขันติธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจจึงเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่ช่วยสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ดังผลการวิเคราะห์ต่อไปนี้

1.1 บุหงามือลอ : การอยู่ร่วมบนความต่าง

“บุหงามือลอ” เขียนขึ้นจากประสบการณ์ที่คุ้นเคยกว่ากึ่งศตวรรษของ วิน วนาตร ผ่านสายตาอันละเอียดอ่อนที่มองเห็นชีวิตหนึ่งและหลายๆ ชีวิตในมุมต่างๆ ในอากัปกิริยาต่างๆ ของสังคมเมือง ซึ่งใครต่อใครอาจหลงลืมไปแล้วว่า เขาเหล่านั้นยังมีตัวตนอยู่ และยังคงระส่ำระสายต่อชีวิตของตนเองและคนในครอบครัว เสมือนหนึ่งเข้าไปนั่งอยู่ในอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนเหล่านั้น

วิน วนาตร จับชีวิตของหญิงขรามลายูมุสลิมที่สูญเสียสามีซึ่งเป็นเสาหลักของครอบครัว และต้องเลี้ยงดูลูกสาวสองคน ลูกชายอีกหนึ่งคนเพียงลำพัง ด้วยอาชีพแม่ค้าขายปลาในตอนกลางวัน และขายพวงมาลัยดอกมะลิสดตั้งแต่ยามเย็นไปจนถึงยามค่ำ ในสังคมที่คนแตกต่างกันทั้งฐานะ ศาสนาและความเชื่อ แต่อยู่ร่วมกันด้วยการพึ่งพา ขึ้นมาเป็นแก่นเรื่อง และได้ประกอบสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครคนพุทธที่เป็นผู้ซื้อกับหญิงขรามลายูมุสลิมผู้ขาย โดยใช้ฉากทางเท้าบนฟุตบาท ซึ่งอยู่ติดกับร้านทองเป็นพื้นที่นั่งขายพวงมาลัย พร้อมกับปะติดปะต่อเรื่องราว ท่ามกลางบรรยากาศการแพร่สะพัดของข่าวลืออันน่าหวาดหวั่นของไฟใต้ และข่าวลือที่ข่มขู่ให้คนมุสลิมหยุดการทำมาหากินในวันศุกร์ ทำให้ลูกสาวคนโตต้องออกจากงาน รวมไปถึงการติดบ่วงบริโภคนิยมของลูกชายบนแผ่นดินเสรี จนกลายเป็นที่มาของการสูญเสียสิทธิบนที่ดินทำกินในเนื้อที่เล็กๆ ผืนสุดท้ายของหญิงขรา ขึ้นเป็นโครงเรื่อง

โครงเรื่องของ “บุหงามือลอ” ผูก ขยาย และร้อยรัดผ่านการเล่าเรื่องของหญิงขรามลายูมุสลิม นาม “มือลอ” ซึ่งเป็นตัวละครหลักของเรื่อง เสียงของนางเล่าผ่านห้วงคำนึง แว่วผ่านคำรำพึงรำพัน การพรรณนาภาพชีวิตจากสายตาที่นางมองเห็นและรับรู้มานานวัน เป็นเสียงที่บอกอารมณ์ความรู้สึกอันหลากหลาย ทั้งเสียงแห่งความโศกเศร้า อิจฉา เสียหาย รวมไปถึงเสียงแห่งความเข้าใจ

กลวิธีการเล่าเรื่อง สอดประสาน สลับระหว่างฉากแต่ละฉากอย่างกลมกลืน ช่วยให้การดำเนินเรื่องและการลำดับภาพชีวิตในมุมต่างๆ น่าสนใจติดตาม ด้วยการร้อยเรื่องราวของมือลอและ

ครอบครัวของนาง เข้ากับเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้ ภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซา การทำมาหากินที่ฝืดเคือง รวมถึงการพึ่งพากันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ต้นเรื่องเริ่มขึ้นเมื่อมีล่อตั้งคำถามและคาดคะเนคำตอบเอาเองจากสิ่งที่เห็นและได้ยิน ภาพการ빈วนของเฮลิคอปเตอร์ติดต่อกันหลายคืน ชาวต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องราวความรุนแรงที่ชายแดนเหมือนไฟลามทุ่ง พลอยให้แม่ค้าชราอย่างนางได้รับผลกระทบจากสถานการณ์อันย่ำแย่ขึ้นไป ด้วย ผู้คนออกจากบ้านและใช้เวลานอกบ้านในยามค่ำสั้นลง ร้านค้าปิดเร็วขึ้น และแน่นอนนางขายพวงมาลัยได้น้อยลง ฉากชีวิตประจำวันในครอบครัว ลูกสาวคนเล็กนั่งทำการบ้าน ลูกสาวคนโตช่วยงานทุกอย่างในบ้านแทนแม่ และอาการห่วงคำนึงของแม่ต่อลูกชายที่ยังไม่กลับถึงบ้าน ภาพการยื้อย่นคืนสู่ห้วงเวลาเก่าๆ ในวัยเด็กเนื้อสาว ความทรงจำที่เคยถูกปรัชญาชีวิตมะพร้าวกับชีวิตผู้คนของสามีกับนางในยามพายุเรือเก็บมะพร้าวในสวนด้วยกัน และภาพปัจจุบันที่ลูกชายขอแต่เงินเพื่อไปซื้อรถมอเตอร์ไซด์ โทรศัพท์มือถือและบัตรเติมเงิน ซึ่งนางต้องแลกด้วยการจำหน่ายผลิตผลในสวนมะพร้าว ในขณะที่ลูกสาวคนสุดท้ายต้องมามีค่าใช้จ่ายไปโรงเรียน และข่าวการแต่งงานของลูกสาวคนโต ทำให้มีล่อหญิงชราต้องทำงานมากขึ้น ใช้นเวลามากขึ้น กินน้อยลง และพักผ่อนน้อยลง จนสุดท้ายไม่อาจฝืนใช้ชีวิตตนเองได้อีกต่อไป

ตอนท้ายเรื่อง วิน วนาตร เปลี่ยนผู้เล่ากลับมาเป็นผู้เขียน เสียงเปรียบเปรยความตายของมีล่อกับการร่วงของดอกมะลิ ความเปรียบนี้อาจนำไปให้อ่านหวนคิดถึงชีวิตของคนรากหญ้าคนหนึ่งกับคุณค่าที่เราให้ ดังคำว่า

“แว่วเพลง “ซอมาลี” ของวงสุนทราภรณ์ท่อนนั้นดังมาอีกครั้ง ดังล่องลอยมากับสายลมค่ำ คล้ายอาลัยให้หวน แท้จริงมะลิทั้งสวนก็แค่ดอกเดียวที่ร่วงไป” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 24)

กลวิธีการสร้างตัวละคร วิน วนาตร เผยชีวิต “มีล่อ” อย่างหญิงมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ที่แต่งงานตั้งแต่วัยสาว และใช้ชีวิตแต่งงานตามวิถีมุสลิม สามีทำมาหากินพึ่งพิงธรรมชาติ ยึดอาชีพประมงพื้นบ้าน เสริมด้วยผลผลิตจากสวนมะพร้าวและถั่วลิสงสามล้อรับจ้าง การกินอยู่แบบพอเพียงจึงไม่ต้องพูดถึงเงินทองที่สะสม ดังเสียงถวิลหาถึงสามีผู้จากไปของมีล่อว่า

“เสียงลมทะเลพัดกรรโชก ทางมะพร้าวแห่งระลำต้นเสียงดังแว่วมาแกรกรกราก เงยหน้ามองดูมันแล้วพลันสะท้อนในหัวอก คิดถึงมะแอ ผู้สามีสิ้นไปด้วยโรคร้าย ขาดเขาไปคนหนึ่ง รายได้ส่วนที่มาจากประมงพื้นบ้านและถั่วลิสงสามล้อรับจ้างก็หดหายไปด้วยกัน” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 18)

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าทุกซอกอย่างไร มีล่อในวัยชราที่ยึดเหนี่ยวชีวิตด้วยตนเอง ไม่เคยหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ และชะตากรรม ดังบทสนทนากับลูกคำตอนหนึ่งว่า

“กะ¹ไม่เคยกลัวความตายหรอก กลัวอดตายไม่มีกินเสียมากกว่า...คุณนายเชื่อไหม?... ทุกวันนี้แค่ลูกสาวคนเล็กจะหาเงินซื้อรองเท้ากีฬา ยังหาเงินให้มันได้ไม่ครบเลย” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 16-17)

แม้ชีวิตวันหนึ่งๆ อยู่รอดอย่างปากกัดตีนถีบ แต่มีล่อมองทุกอย่างในด้านบวกเสมอ อาจมีบ้างบางครั้งที่มีความรู้สึกตามประสาปุณฺณชนทั่วไป ดังเสียงเผยความในใจของตนเอง ผ่านภาพที่มองเห็นว่า

¹ กะ หมายถึง พี่

“นางส่งสายตาลอดผ่านประตูเหล็ก นึกอิจฉาผู้อยู่ในวัยเดียวกัน หญิงในร้านทองนั่งเอนทอดกายบนเก้าอี้ โยกตัวไปมา ปล่อยกายในโลกส่วนตัว อารมณ์ล่องลอยไปกับบทเพลง” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 15)

วิถีคิดของมือล่อเป็นตัวอย่างของคนที่ไม่แบ่งแยกความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนา แม้นางเป็นมุสลิมแต่อาชีพของนางต้องค้าขายกับคนพุทธ ดังถ้อยคำที่มือล่อเสนอขายดอกมะลิของนางว่า

“มะลิใหม่คะ...มะลิคะคุณนาย” หรือไม่ก็
“วันนี้วันพระ...ซื้อมะลิไปทำบุญใหม่คะ” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 14)

หรือเสียงบอกเล่าผ่านการบรรยายของมือล่อที่แสดงให้เห็นว่า อาชีพของนางต้องพึ่งพาวันสำคัญทางศาสนาพุทธและวันสำคัญของรัฐ

“พฤษภาคม 12 สิงหาคม วันแม่แห่งชาติ วันพิเศษที่นางรอคอย ผู้คนหลั่งไหลมาหาซื้อดอกมะลิไปมอบแก่ผู้ให้กำเนิด วันรุ่งขึ้นยังเป็นวันพระขึ้น 8 ค่ำ มะลิของนางคงต้องทำเงินได้ขายดีเป็นแน่ หล่อนจึงออกเร่ขายดอกไม้ทั้งช่วงเช้าและเย็นค้าในพิธีจุดเทียนชัย ถวายพระพรแด่พระแม่เจ้าผู้ทรงมีพระเมตตาบารมี” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 21)

อีกทั้งมือล่อยังมีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าแก้วคนจีนที่เมตตาให้นางพ่วงไฟมาใช้ที่บ้าน เช่นเสียงระบายที่ดังอยู่ในใจของนางว่า

“...ลำพังแค่มีกระท่อมโกโรโกโสคุ้มกะลาหัว ได้มีที่ซุกหัวนอนนี่ก็ดีใจแล้ว นี่ก็ยังคงอยู่หรokenะที่บ้านเจ้าแก้วใจดีไกล่กันยังให้พ่วงไฟมาใช้สอย พอได้ไม่ต้องมีตังหำค่าหาในยามค่ำคืน” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 18)

ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาทำให้มือล่อไม่มีอคติต่อความแตกต่าง อีกทั้งมือล่อยังมีความอดทนเป็นคุณสมบัติ วันไหนที่นางขายพวงมาลัยได้น้อย นางจะนึกถึงพระเจ้า ไกล่ชิดกับพระเจ้ามากกว่าวันอื่นๆ ยอมรับและเชื่อว่าความทุกข์ยากที่มาเยือนนางในแต่ละวันนั้นคือ การทดสอบของพระเจ้า ดังเสียงที่เล่าผ่านการบรรยายตอนหนึ่งว่า

“ยามไร้อุญช์ ร่องลึกยบยับบนใบหน้าพร้อมแววตาโศกเจือเศร้าก็เริ่มสะสมร่องรอย พระเจ้าคงตั้งใจทดสอบความอดทน จึงไม่เปิดโอกาสให้ประกายปิติของนางฉายแววได้บ่อยครั้ง” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 14)

นอกจากนั้น เสียงคำนึงของมือล่อยังบ่งบอกว่าความสงบสุขในแผ่นดิน ที่คนในสังคมเคยอยู่ร่วมกันได้ผ่านพ้นไปจากชีวิตของนาง

“คิดอยากให้วันเวลาย้อนกลับ แสนเสียดายโอกาส เสียดายสายสัมพันธ์ของผู้คน ดินแดนสามวัฒนธรรมอันเชื่อมร้อยแนบแน่นในกาลก่อนอันสงบสุข” (วิน วนาตร, 2550, หน้า 14)

กรณีของหญิงชรานาม “มือล่อ” เป็นตัวอย่างของการอยู่ร่วมกันกับคนอื่นที่แตกต่างด้วยความเข้าใจ อันมีพื้นฐานมาจากความอดทน ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณา และการพึ่งพา

อาศัยระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะเดียวกัน พฤติกรรมอันพึงปรารถนาของ“มือลอ”ดังกล่าว ช่วยให้
เกิดการเรียนรู้และเข้าใจวิถีของคนมลายูมุสลิมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุมมองที่มีต่อคนอื่นในทาง
ที่ดีและไม่เคยคิดร้ายต่อใคร ไม่ว่าตนเองจะทุกข์ยากลำบากอย่างไร ก็ยังอดทนทำมาหากินอย่างไม
ย่อท้อ

1.2 ผืนผ้าในสงคราม : บททดสอบของพระเจ้าต่อวิถีของผู้ศรัทธา

จรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์ ประกอบสร้างเรื่องสั้นเรื่อง “ผืนผ้าในสงคราม” ด้วยโครงเรื่อง
ที่มีผู้หญิงมลายูเป็นตัวละครหลักในการดำเนินเรื่อง แต่ชีวิตของนางถูกเล่าผ่านตัวละครผู้เป็นลูกชาย
คนเล็ก นามคุณยา ซึ่งแทนตนเองในฐานะผู้เล่าเรื่องราว “ฉัน” และ “มะ” (แม่) เป็นคำเรียกสั้นๆ แทน
ชื่อของนาง โดยลูกชายผู้เล่าเรื่อง

โครงเรื่อง ผืนผ้าในสงคราม ผู้หญิงเรื่องราวของ “มะ” ไร่กับเดือนรอมฎอน ครอบครัว
ของมะพร้อมลูกชายสองคนอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินมลายูริมเทือกเขาเทพา ที่ซึ่งเบื้องนอกระอู่ไปด้วย
เปลวเพลิงแห่งความรุนแรง มะสูญเสียลูกชายคนโตไปพร้อมกับแรงระเบิดในเดือนแห่งการถือศีลอด
ชีวิตของมะจากเสียงเล่าของ “ฉัน” หลังการจากไปของลูกชาย เสมือนหนึ่งความตายนั้นได้พรากช่าง
ตัดเย็บเสื้อผ้าฝีมือดีของหมู่บ้านจากไปด้วย “มะ” ละทิ้งงานประจำวันที่เคยทำ และซังตัวเองอยู่กับ
ความเศร้าสร้อยตลอดเวลา “มะ” ถูกทดสอบจากพระเจ้า วันแล้ววันเล่า จากวันเป็นเดือน สองเดือน
และหลายเดือน จนกระทั่งวันหนึ่งเมื่อเดือนรอมฎอนย้อนกลับมาอีกหน บท ทดสอบจากพระเจ้าจึง
สิ้นสุดลง ชีวิตประจำวันที่ถูกกระทำให้หายไป ได้กลับคืนสู่ชีวิตของ “มะ” อีกครั้ง

สำหรับแก่นเรื่องเน้นย้ำว่า การที่มนุษย์คนหนึ่งถูกระงับจากคนอื่นที่ไม่สามารถถามหา
ตัวตนได้ ในสังคมที่ทุกคนอาจตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงได้เท่า ๆ กัน มันมีผลต่อครอบครัวของผู้
สูญเสีย ทำให้หญิงผู้ให้กำเนิดถูกกำแพงแห่งความทุกข์ระทม กักปิดไว้อย่างแน่นหนา หากแต่ศาสนา
ได้ทำหน้าที่เยียวยาจิตใจจนสามารถหลุดพ้นจากบ่วงของความรู้สึกสูญเสีย

กลวิธีการดำเนินเรื่องผ่านการเล่าเรื่องของ “ฉัน” อาจจำแนกได้ 3 ลักษณะผสมผสาน
กันคือ การเล่าเรื่องราวของ “มะ” ซึ่งเป็นตัวละครหลัก การเล่าเรื่องของตัว “ฉัน” เอง และการแสดง
ความรู้สึกนึกคิดของ “ฉัน” ต่อบริบทแวดล้อมต่างๆ

วิธีการเล่าเรื่องแบบนี้ ทำให้จุดอ่อนที่ว่าผู้อ่านรู้จักตัวละคร เท่าที่ลูกชายจะสามารถ
บรรยายและกล่าวถึงคนเป็นแม่ได้ กลายเป็นจุดเด่นที่เรื่องราวของ “มะ” ได้ถูกขยายออกในมุมต่างๆ
ผ่าน “ฉัน” เช่น รู้ว่าการที่แม่ละทิ้งอาชีพที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เนื่องจากแม่คิดว่าความตายของ
พี่ชาย เกิดจากความผิดพลาดของตนเองที่ให้ลูกชายออกไปซื้อผ้าในเมือง จึงถูกลูกหลงจากระเบิดจน
เสียชีวิต เมื่อผ้าทำให้แม่ต้องสูญเสียลูกชาย ผ้าจึงเปรียบเสมือนความทรงจำอันปวดร้าว ดังเสียงบอก
เล่าถึงความรู้สึกของ “มะ” ว่า

“มะซังตัวเองไว้ในความมืดมิดแห่งความเศร้าหมอง ผืนผ้าทุกผืนที่เคยตัดเย็บกลายเป็น
สัญลักษณ์ตอกตรึงความสูญเสียให้จมลึกอยู่ในชีวิตที่เหลืออยู่ ก็ตั้งแต่พี่ฟาริสจากไปนั้นแหละ ซึ่งมันก็
นานมานับหลายเดือนแล้ว” (จรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์, 2554, หน้า27)

เมื่อผู้เล่าเรื่องนำผู้อ่านติดตามชีวิตในแต่ละวันของ “มะ” ไม่ว่าตอนก่อนและหลังความ
ตายของลูกชายคนโต ภาพของ “มะ” ผู้เปี่ยมล้นด้วยความศรัทธาไม่เคยทำทนาย ต่อรอง หรือตัดพ้อ
ต่อพระเจ้า “มะ” ยังคงใช้การปฏิบัติศาสนกิจ เช่น ทำละหมาด เพื่อเปลี่ยนแปลงจิตวิญญาณของ

ตนเองให้ใกล้ชิดและเข้าถึงพระเจ้าผ่านพระธรรมมากขึ้น จาก “ฉัน” และจากเสียงของ “มะ” ผ่าน “ฉัน” ว่า

“...เสียงท่องอัลกุรอานอันนุ่มหวานของมะกลายเป็นเสียงสรว้อยเศร้า จริงอยู่ ศรัทธาที่มีต่อองค์อัลลอฮ์ของมะไม่อาจสิ้นคลอนด้วยความตาย แต่เรี่ยวแรงต่อชีวิตที่เหลือของมะก็ได้ปลิวร่วงแว้งคว้างดังใบไม้ที่โรยลงในวันฝนพรำ และสายลมที่โหมพัดอย่างกราดเกรี้ยวจากสงครามของมัจจุราชในเงามืด ก็ไม่เพียงกระทำต่อผืนแผ่นดินอันเคยสงบสุข แต่มันได้กระทำต่อวิถีของมะ ผู้ไม่เคยออกไปไหนไกลจากหมู่บ้านของตัวเองอยู่เฉยๆ”

....

“อัลลอฮ์เมตตาต่อเราทุกคน แต่กับฟาริสนั่นละ เขาไม่น่าจากไปอย่างนั้นเลย ฉันลั่นแรงเสียงแล้วสูยะ” (จรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์, 2554, หน้า 29)

การอ่านธรรมะและทำละหมาดสำหรับ “มะ” เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง “มะ” กับพระเจ้า การละหมาดให้ทั้งความอดทน และเป็นการฝึกจิตใจให้ปล่อยวางจากความเศร้าหมองทั้งหลาย เสมือนเป็นการร่นระยะทางการพบกันของพระเจ้ากับมนุษย์

“... หลังละหมาดอีซา มะจะใช้เวลานั่งอ่านอัลกุรอานด้วยเสียงที่ฟังดูเศร้าไปจนตึกตื่น” (จรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์, 2554, หน้า 29)

ศาสนานอกจากสอนให้มนุษย์ระลึกและศรัทธาต่อพระเจ้าแล้ว การสวดขออภัยจากพระเจ้า ยังช่วยเรียกศรัทธาในตนเองกลับคืนมา ดังเช่น “มะ” ที่ชีวิตเหมือนมีปฏิกิริยา หลังจากการทดสอบของพระเจ้าด้วยเพราะมีศรัทธาอันแน่วแน่และมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง “มะ” ลุกขึ้นมาเป็นคนเดิมอีกครั้ง

บางสิ่งทีพลี่ยลกลับไปกับความสูญเสียครั้งใหญ่ของมะกลับคืนมาอีกหน วิถีที่สมบูรณ์ศรัทธาในตัวตนที่แฝงด้วยความดีงามกลับมาก่อนวันสำคัญ

... ...

... ฉันออกไปยืนตั้งเจตนาทำละหมาดและกล่าวขอบคุณอัลลอฮ์ที่ไม่ทอดทิ้งครอบครัวของเรา”

... ...

“ไม่น่าเชื่อเลยว่ามะจะลุกขึ้นมาทำในสิ่งที่มะรักที่สุดได้อีกครั้ง” (จรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์, 2554, หน้า 33-35)

ภาพแทนความศรัทธา การยึดมั่น และปฏิบัติอย่างแน่วแน่ มันคงไปตามเส้นทางความดีงามของหลักศาสนาอิสลามอย่างไม่สั่นคลอน เป็นการชำระจิตใจตนเองเพื่อมุ่งสู่ความสงบในแนวทางของมุสลิม อันเป็นข้อหนึ่งของขันติธรรม เรื่องสั้นเรื่อง “ผืนผ้าในสงคราม” พิสูจน์ผลของความศรัทธาที่ยิ่งใหญ่นั้นผ่านวิถีของหญิงชาวบ้านคนหนึ่งที่สามารถใช้ความศรัทธาเป็นสะพานข้ามพ้นความทุกข์อันหนักหน่วง ซึ่งประจักษ์ได้ว่า ‘ชัยชนะที่แท้จริงเกิดจากความศรัทธาที่อยู่ในใจของเรานั่นเอง’

1.3 ทุกคนจมดิ่งอยู่กับพຽນนี้ของตัวเอง : ความเมตตากรุณาและการให้อภัย

โครงเรื่องของเรื่องสั้นเรื่อง “ทุกคนจมดิ่งอยู่กับพຽນนี้ของตัวเอง” เริ่มต้นด้วยเรื่องราวของ“โต๊ะหญิง”ตัวละครสำคัญในเรื่อง ตัวละครที่ทำหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องอยู่ในฐานะหลานคนหนึ่งของโต๊ะหญิง ตัวละครผู้เล่าเรื่องได้แจกแจงประวัติชีวิตของนางในหลายแง่มุม ผ่านตัวละครที่เป็นลูกหลานเรื่องเล่าเกี่ยวกับ“โต๊ะหญิง”หลังการเสียชีวิตในวัยแปดสิบเจ็ดปี ถูกประกอบผ่านภาพต่างๆ ตั้งแต่ความคิดเห็นในการตัดสินใจดูแลรักษาโต๊ะหญิงของลูก ๆ ภาพการตายอย่างสงบและอบอุ่นในอ้อมกอดของลูกๆ พร้อมบทอ่านอัลกุรอาน “ซูเราะฮฺยาซีน” และ “กาสิมะ ซะฮาดะ” ภาพความเศร้าโศกของลูกหลานที่ยังอยู่ การช่วยงานกันคนละไม้คนละมือ พิธีกรรมทางศาสนา และสุดท้ายจบลงด้วยการแยกย้ายกลับคืนสู่ภาระหน้าที่ของแต่ละคน ดังเสียงเล่าบรรยายว่า

“น้ำเล่าจบนั้นไม่มีเสียงหัวเราะอย่างเคย ทุกคนเงียบสนิทอีกครั้ง เหมือนเป็นสัญญาณว่าทุกอย่างนั้นกลับเข้าที่ของมันแล้ว พຽນนี้น้ำทั้งสองจะต้องกลับบ้านตัวเองในต่างอำเภอ น้ำเล็กมีร้านอาหารที่ฝากลูกน้องเอาไว้ ส่วนปีนั้นตั้งใจจะไปเปิดหน้ายางหลังจากที่หยุดมาแล้วเดือนเต็มๆ หลานๆ ก็เหมือนกัน ต่างกระจัดกระจายไปคนละหนละแห่ง ต่างคนต่างมีภาระพอกัน กิจการงานของแต่ละคนเอื้อให้มารวมกันแต่ตอนทำบุญวันตายได้ก็บุญโข

สำหรับคืนนี้เงียบสนิทแล้ว

ทุกคนกำลังจมดิ่งอยู่กับพຽນนี้ของตัวเอง” (ดุสิต หวันฯ, 2551 หน้า 63)

แก่นเรื่องของเรื่องสั้นเรื่อง“ทุกคนจมดิ่งอยู่กับพຽນนี้ของตัวเอง”แสดงการมีขันติธรรมของตัวละครหลักอย่างชัดเจนนั่นคือ ความเมตตากรุณาและการให้อภัย แม้ว่าสิ่งที่คนอื่นกระทำต่อเรานั้น เป็นสิ่งที่เราไม่ชอบหรือก่อให้เกิดความทุกข์อย่างมากมาย แต่การมีขันติธรรมช่วยให้เราอดทนอดกลั้น และเรียนรู้ที่จะขจัดความรู้สึกโกรธ ความรู้สึกเกลียดชังออกไปจากใจได้ เช่น “โต๊ะหญิง” ตัวละครที่นับเป็นตัวอย่างของผู้มีขันติธรรม ดังเรื่องเล่าที่ว่า

“ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแกไม่โกรธคน ไม่ินทาใคร ราวๆ ปีสองหนึ่ง สองสอง บ้านเรา โจรชุมมีคนมาขโมยไอ้ถักไป ไอ้ถักนี้เป็นวัวที่ตัวใหญ่ ฉลาดรู้ฟังภาษา แล้วแข็งแรงเหมือนควาย หายไปกลางวันแสดๆ ดีเกราะเรียกคนมาได้เจ็ดแปดคน ก็รีบออกตามรอยไป พวกที่ร่อยอยู่ที่บ้านก็ใจหายใจคว่า โต๊ะหญิงนั่งร้องไห้ระงาก เพราะแกร็กไอ้ถัก ตกค่ำเข้าได้แล้ว โจรถูกมัดมือลากมาล่ามไว้ได้ คุณสองคน ไอ้ถักมีแผลเต็มตัวเพราะโจรหวดให้มันเดิน บนหลังบนสะโพกเลือดไหลโซม ขากะเผลกๆ พรอคพวกที่ร่อยอยู่ที่บ้านอัดใส่พวกโจรทั้งมือทั้งตีนตบตบับ่วนวายไปหมด พอทุกคนเหนื่อยจนรามือไปเอง โต๊ะหญิงก็แทรกตัวเข้าไปยื่นขามข้าวขามน้ำให้โจร”(ดุสิต หวันฯ, 2551 หน้า 62)

การฝากาแพงแห่งความเกลียดชังเพื่อเปิดที่ว่างให้แก่ความเมตตากรุณาและการให้อภัยคนอื่น ต้องเกิดจากภายในของตนเอง ซึ่งนับเป็นคุณค่าความดีความงามที่ออกมาจากภายในจิตใจ อันเป็นบ่อเกิดศีลธรรมของมนุษย์ ดังเห็นได้จากภาพแทนของตัวละครผู้หญิงมุสลิมนาม ‘โต๊ะหญิง’ ทำให้เราเข้าใจคนมลายูมุสลิมในมุมมอง “ความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริง”

1.4 ตีเตาะ อาเตะ ตีเตาะ : วิธีอันสุขสงบ

เรื่องสั้นเรื่อง “ตีเตาะ อาเตะ ตีเตาะ” เผยภาพชีวิตที่เรียบง่ายและสุขสงบของหญิงชรา มลายูมุสลิมนาม “มะซีเตาะ” ผ่านสายตาอันเคลือบแคลงและเต็มไปด้วยอคติของ “ผม” ตัวละครหลักซึ่งเป็นคนพุทธและผูกขาดการเล่าเรื่องตั้งแต่ต้นเรื่องจนท้ายเรื่อง

แก่นเรื่อง นำเสนอความรู้สึกของใจที่ขัดแย้งจากมุมมองของ “ผม” ผู้เล่าเรื่อง ในประเด็นความแตกต่างทางศาสนา ความแตกต่างในการดำเนินชีวิต ความเชื่อและความศรัทธา ภาษา และเผ่าพันธุ์ “ผม” คือภาพตัวแทนของคนที่ยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง และมองคนอื่นที่ไม่เหมือนกับตนด้วยความหวาดระแวง ไม่ไว้วางใจ อีกทั้งพยายามยกเหตุผล “ความไม่เหมือนกัน” มาเป็นเส้นแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่กำแพงความเดียดฉันท์อันแน่นหนาของ “ผม” ที่สร้างขึ้นฝ่ายเดียวได้ทะลายลงอย่างไม่รู้ตัว เมื่อหัวใจสัมผัสได้ถึงความรัก ความห่วงใย และความเอื้ออาทรของคน “ผม” เคยมองเห็นแต่ความแตกต่าง

เรื่องเล่า “ตีเตาะ อาเตะ ตีเตาะ” อาศัยช่องว่างทางวัฒนธรรมของพุทธและมุสลิม ประกอบสร้างขึ้นเป็นโครงเรื่อง ระหว่างชีวิตที่เดินทางมานานจนใกล้จะถึงฝั่งของหญิงชราและชายชราคู่สามีภรรยา มลายูมุสลิม กับชีวิตที่ยังต้องเดินทางอีกยาวไกลของครอบครัวครูหนุ่มครูสาวและลูกเล็กอีกหนึ่งคน บนเกาะเล็กๆ แห่งหนึ่ง ความจำเป็นในอาชีพทำให้ครูสาวผู้เป็นแม่จำต้องฝากลูกน้อยไว้กับหญิงชรา มลายูมุสลิมข้างบ้าน ในช่วงเวลาที่ต้องออกไปทำงานหรือทำธุระนอกบ้าน ในขณะที่ครูหนุ่มผู้เป็นพ่อกลับไม่ยินดีที่ลูกของตนถูกเลี้ยงดูและกล่อมเกล่าโดยคนต่างศาสนา เพราะหวั่นเกรงว่าลูกจะเติบโตในวิถีที่แตกต่างไปจากเผ่าพันธุ์บรรพชนของตน ถึงแม้ว่า “ผม” จะไม่เต็มใจแต่ต้องจำยอมอย่างอิหลักอิเหลื่อให้ภรรยาพาไปฝากเลี้ยง เนื่องจากทั้งคู่ไม่สามารถดูแลลูกด้วยตนเองหรือพาไปเลี้ยงดูในที่ทำงานได้

กลวิธีการเล่าเรื่องสอดแทรกความคิดเห็นในลักษณะเปรียบเทียบวิถีความเชื่อที่แตกต่าง ควบคู่กับอาการหวาดวิตก ไม่ชอบใจ ซึ่งความรู้สึกที่ขัดแย้ง ร้อนรน ทुरนทुरายนี้ถูกเล่าผ่านความรู้สึกนึกคิดของครูหนุ่มที่เป็นคนพุทธ สลับกับการเล่าผ่านบทสนทนา เสียงโต้ตอบ รวมทั้งพฤติกรรมประจำวันของตัวละคร

เสียงเล่านั้นแสดงให้เห็นเส้นทึบอันแข็งแกร่งที่ความคิดของ “ผม” สร้างขึ้นเพื่อแบ่งแยก “ความเป็นเขา” กับ “ความเป็นเรา” อย่างชัดเจน เช่น ภาษาในเพลงกล่อมเด็กที่ไม่เหมือนกันระหว่างคนพุทธและคนมลายูมุสลิมกลายเป็นชวนให้ “ผม” ขุ่นข้องหมองใจได้ทุกวัน ดังตัวอย่าง

“จึงในรู้สึกของผม เสียงกล่อมที่แว่วยินเป็นคล้ายมนต์ดำ ซึ่งอาจชักนำมอมเมาให้ลูกชายเติบโตขึ้นด้วยความเชื่อเลือนลอย ศรัทธาต่อเว้งอากาศเปล่าว่างเช่นเดียวกับนาง, และผมมิได้อ่อนยอมตามเช่นนั้น

ทุกครั้งที่ไต่ยีนบทกล่อมเด็กจากนาง-เสียงเพลงที่ผมฟังคล้ายบทสวดจากแม่มดร้ายซึ่งร้ายสาธยายไสยดำเย้ยหยันความอัปจนไร้หนทางป้องกัน ผมจึงขุ่นใจ” (วรภา วรภา, 2548, หน้า 102)

การที่คนหนึ่งคนในครอบครัวเปิดใจยอมรับความแตกต่างทางศาสนาระหว่าง “พุทธ” และ “มุสลิม” ในขณะที่อีกคนหนึ่งปิดกั้นใจตนเองจากผู้อื่น จึงเป็นสาเหตุนำไปสู่การโต้แย้งระหว่าง “ผม” และภรรยา “ผม” มักจะค่อนข้างอดกรรยาอยู่เป็นประจำ เนื่องจาก “ผม” ไม่เห็นด้วยที่จะให้ลูกเรียนรู้

ภาษามลายูถิ่น ในขณะที่ขวัญแก้วผู้เป็นภรรยา กลับเห็นว่าเป็นโอกาสอันดีที่ลูกจะได้รู้ภาษาอื่น เพิ่มขึ้นและมีเพื่อนมากขึ้น ดังตัวอย่าง

ขวัญแก้วเคยบอกผมว่า “โตะหญิงสอนให้ลูกพูดภาษาแขก ตั้งชื่อแขกให้ด้วย...” คุณน้ำเสียง เธอเปี่ยมยินดีภาคภูมิใจ แต่มันยังทำให้ขัดเคืองใจและหมั่นไส้เธอมากขึ้น เธอแม้ได้ปลื้มอยู่กับการ ฝึกภาษาอื่นเพิ่มจากภาษาประจำของตน จนขาดเฉลียวใจว่าในขณะเดียวกัน ลูกกำลังซึมซับเอา วัฒนธรรมต่างเชื้อสายมาเพาะพูนรากลงในวิญญาณ แม้ผมจะเพียรชี้แจงให้เธอเห็นชัดถึงรากเหง้า ชีวิตคนเช่นไร เธอก็ไม่เชื่อกลับหัวเราะชอบใจแล้วบอกว่า

“พี่กลัวไปเอง นื่องไม่เห็นแกจะชักจูงปลูกฝังอะไรเลยนี่ การหัดพูดก็แค่ถ่ายทอดวิถีชีวิต พื้นบ้านส่วนหนึ่งเท่านั้น ดีเสียอีกถ้าเราจะต้องอยู่ที่นี้อีกนานๆ ลูกจะได้พูดคุยกับเด็กคนอื่นได้ รู้เรื่อง...”

ในที่สุด เธอก็คงสนับสนุนการเรียนรู้ต่อไป-ปัญหาของผมคือทำอะไรเธอจึงจะมองเห็น ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของแต่ละเผ่าคนหนอ (วรณ วรภา, 2548, หน้า 112-113)

อีกทั้ง “ผม” ยังขีดกรอบชีวิตในแต่ละวันที่อาศัยอยู่บนเกาะแห่งนั้นให้กับตนเอง เพียง เพราะ “ถิ่นเดิมของผมคือตำบลบ้านขาว อำเภอรอนด... แวดล้อมของเราเป็นวิถีพุทธะ เราเติบโตมา ด้วยความเชื่อมั่นว่า ผู้ตื่น ผู้รู้แจ้งจึงจะมองเห็นธรรม พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมิให้เรา ‘เชื่อตาม’ แม้แต่คำสอนของพระองค์ หากแต่ให้เราพิสูจน์ด้วยการกระทำในสัจจะวิถีนั่น” (วรณ วรภา, 2548, หน้า 105) “ผม” จึงแทบจะไม่สื่อสาร หรือมีปฏิสัมพันธ์กับหญิง-ชายชราสามภรรยามุสลิมผู้รับ เลี้ยงลูกของตนเลย

นอกจากนั้น “ความไม่เหมือนกัน” กลายเป็นเกราะบังใจให้ “ผม” เกิดการต่อต้านอย่าง ไม่ลดละ ทั้งความคิดเห็น พฤติกรรม การประชดประชัน ตลอดจนการหาเหตุผลต่างๆ นานามา อธิบาย ดังตัวอย่าง

“แต่แกเป็นมุสลิม แกไม่เหมือนเรา” ผมพยายามชี้ให้เธอเห็นปัญหาความแตกต่างของวิถี ชีวิต

“ก็แล้วพี่เห็นว่าแกไม่เหมือนเรายังไงละ แกไม่เหมือนพ่อแม่เรายังไง แค่ว่าศาสนา พูด ภาษาต่างกัน ใส่เสื้อผ้า กินอาหารต่างกันเท่านั้นหรือ” เธอยังดื้อดึง

ผมไม่อยากโต้เถียงกับเธอด้วยเหตุไรสาระพวกนี้ ทั้งๆ ที่อยากจะบอกเธอว่าความต่างกัน ทางศาสนานี้แหละสำคัญ เพราะมันทำให้ชีวิตในรายละเอียดแตกต่างกันไปด้วย (วรณ วรภา, 2548, หน้า 107)

หรืออีกตอนหนึ่งที่ “ผม” ยกเอาปัญหาชายแดนภาคใต้มาเป็นข้ออ้างในการย้ายตัวเอง และครอบครัวออกไปจากพื้นที่

ปัญหาการเมืองทางถิ่นใต้ ความรู้สึกถูกบีบกดของคนต่างศาสนาเกิดขึ้นเพราะความรู้สึก เยี่ยงนี้ของพวกเขามิใช่หรือ ช่างเถอะ เมื่อเธอพึงพอใจก็ให้ทำไป สักวันเธอคงจะเรียนรู้วิสัยเฉพาะ แบบมุสลิมด้วยตัวเองแหละ

ปัญหาของผมนั้นก็คือ ทำอย่างไรเราจึงจะได้ย้ายไปจากที่นี่ ก่อนที่เธอและลูกน้อยจะจมลึกลง ยิ่งกว่านี้-เราทำเรื่องย้ายกลับไปบ้านเธอในทุกฤดูกาลโยกย้าย แต่ไม่ได้รับอนุมัติ ปีนี้เราก็กทำอีกคงได้แต่หวังลมๆ แล้งๆ เช่นเคย

...

เราผมได้แต่หวังว่าเมื่อเราย้ายออกไปจากที่นี่อะไรๆ เช่นนี้คงสิ้นสุดเสียที่เราจะได้กลับไปอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมกับเราอยู่ในสภาพการณ์ซึ่งควรจะเป็นตามชาติพันธุ์บรรพชนและวิถีดำรงของเรา (วรภ วรภา, 2548, 108, 113)

ในขณะที่วิถีประจำวันของหญิงชราที่มีแต่ความสงบเย็น ดังคำพูดของขวัญแก้วจากบทสนทนาที่สอดแทรกระหว่างการเล่าเรื่องของ “ผม” ตอนหนึ่งว่า

“มะซีเตาะ น่าจะไวใจได้” เธอเสนอ

“คุณือตัว เลื้อผ้า บ้านเรือนแกลสะอาดสะอ้านเป็นระเบียบเรียบร้อยดี.....” หล่อนพยายามโน้มน้าวใจผม

“ด้านนิสัยใจคอ เท่าที่ดู แกก็เป็นคนเจียบๆ สุขุม ไม่เคยเห็นท่าที่ก้าวร้าวเลย น่าจะไวใจให้เลี้ยงลูกเราได้” เธอพูดและสรุปเอาเอง (วรภ วรภา, 2548, 103)

หรือน้ำเสียงท่องบทปฎิญาณของหญิงชราที่เปล่งออกมาอย่างอ่อนละมุนเพื่อกล่อมเด็กให้หลับสบาย บ่งบอกให้ทราบว่าหญิงชรามองข้ามความแตกต่างและดำเนินชีวิตอยู่ในวิถีศรัทธาตามหลักศาสนาของตนอย่างมั่นคง แม้ “ผม” สามารถรับรู้ได้ แต่ใจยังปฏิเสธอย่างแข็งขันที่จะยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันกับคนอื่นที่มีความเชื่อไม่เหมือนกันกับตน ดังคำบรรยายผ่านมโนภาพของ “ผม” ว่า

“ลาอิลายฮ อัลลัลลอฮ มุฮัมหมัด คัลรอซูลุลลัลลอฮ”

แว่วเสียงท่องบทปฎิญาณตนของหญิงชาวมุสลิมดังมา...แม้จะมีผ้าบ้านทั้งสองหลังกั้นขวาง หากผมก็แจ่มชัดต่อภาพคุ้นตาคุ้นใจนั้น

...

สายตาของนางจะทอดมองร่างน้อยที่หลับซุกในอ้อมอุ้งผ้าปาเต๊ะด้วยแววอ่อนโยนรักใคร่ น้ำเสียงที่กล่อมบทลาอิลายฮ...แม้จะสั้นเครือตามวัยหากยังคงเปี่ยมด้วยรู้สึกเชื่อมั่นต่อพระผู้เป็นเอกองค์ศรัทธา พระผู้เปี่ยมปรานีแก่มวลมนุษย์-ตามความเชื่อของนาง

... แต่นั่นไม่ใช่วิถีชีวิตของผมและภรรยาเลย...-ลูกชายชาวพุทธผู้เคารพวิถีดำรงชีวิตด้วยเหตุผลมิใช่วิถีความเชื่อต่อพระเจ้าไร้รูปองค์เช่นนั้น” (วรภ วรภา, 2548, หน้า 101)

แม้ “ผม” มีท่าทีวางเฉย เจียบ และไม่ค่อยจะยิ้มแย้มจนดูเหมือนหมางเมิน แต่หญิงและชายชรามลายูมุสลิม ยังคงรับเลี้ยงดูแลลูกน้อยของ “ผม” ด้วยความรัก เอาใจใส่ และเมตตาอย่างสม่ำเสมอ โต๊ะชาย (ชายชรามลายูมุสลิม) กับเด็กน้อยที่ต่างวัยกันลิบลิบ เป็นเพื่อนเล่นของกันและกันอย่างไม่รู้เบื่อ ดังคำบรรยายของ “ผม” ว่า

เสียงเล็กแหลมใสของลูกน้อยประสานกับเสียงหัมเครื่องของชายชราดังก้องขานบ้านหลังนั้น ผมเหลียวไปมองเห็นชายชรากำลังคลานไปรอบๆ ขานบ้าน โดยมีลูกน้อยของผมพุบเกาะอยู่บนหลังชายชราออกคลานไปช้าๆ แล้วหยุดเป็นที่ๆ แกจะโยกตัวขึ้นลงให้ลูกน้อยหวาดเสียวส่งเสียงกรีดหวีดร้องพร้อมกับบอกว่า

“เรือไต่กกกลืน..เรือไต่กกกลืน..” เสียงเหนือๆ เจือเสียงหัวเราะออกคำว่า ‘ถูกกลืน’ แปร่งเพี้ยน หากพยายามสื่อภาษาให้ลูกน้อยรับรู้ ยามนั้นลูกน้อยจะกอดรัดแก๊วแน่น ส่งเสียงหัวเราะใส สลับเสียงอ้อแอ้ๆ ไม่หยุดปาก

ม้าชราเชื้อสายมุสลิมคลานไปเรื่อยๆ โดยมีผู้ขับขึ้นน้อยเชื้อสายพุทธควบอยู่บนหลัง-สองเสียง ผสานสุขขลัมร้าวจะเป็นท่วงจังหวะให้ม้าชราทอดอย่างไม่หยุดยั้ง จนครู่ใหญ่ม้าชราก็หมดแรงนอนแผ่หลาบนฟากไม้โก่งกางซึ่งเลียบเป็นพื้นขานบ้าน...(วรภา วรภา, 2548, หน้า 110)

เมื่อเรื่องเล่าดำเนินมาถึงตอนสำคัญ “ลูก” ของ “ผม” มีอาการไม่สบายมาก หมอวินิจฉัยว่าอาจป่วยเป็นไข้เลือดออก ในช่วงวิกฤตของพ่อแม่วัยหนุ่มสาว หญิงชราและชายชราเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ร่วมดูแลช่วยเหลือ เป็นธุระ ชายชรารับหน้าที่ติดต่อหาเรือเพื่อพาลูกของ “ผม” ข้ามฝากไปหาหมอในตลาด “ป๊ะวา...จาหารั้วชะล่า...มายตองทาหน้าขึ้น...เรารุนไป...” (วรภา วรภา, 2548, หน้า 115) ส่วนหญิงชราเป็นที่พึ่งทางใจ

“แกนั่งยืนขนานสองฝ่ามือแบหงาย ข้อศอกงอแนบลำตัว พริ้มตาสงบ ดวงหน้าดูละมุนอ่อนโยน ผมรู้ดีว่านั่นคือท่วงท่าที่เพียรขอพรจากเอกองค์ศรัทธา และผมยินเสียงสั่นเครือท่องอ่านดูอาแว่วจากปากแก

“อัลลอฮุมมา	ร็อบบีนนาซี
มุดฮีบัล	บ๊ะซี อี้ซฟี
อิลดัช	ซาฟีลา ซาฟียา
อิลลาอันต้า	ซีฟาอัน
ลาอยู่มอดีรู้	ซ่า ก้อมา”

(วรภา วรภา, 2548, หน้า 116)

เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นจุดพลิกผันสำคัญ ที่ทำให้ตัวละครผู้เล่าเรื่องเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด ความรู้สึก และทัศนคติในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น นั่นคือการเกิด “สำนึกอีกด้านของความเป็นคน” (วรภา วรภา, 2548, หน้า 113) ซึ่ง “ผม” ไม่เคยมองเห็นหรือให้คุณค่ามาก่อน การได้รับความอุ่นใจและความเอื้ออารีจากหญิงชราและชายชราเพื่อนบ้านต่างศาสนา ทำให้ความคิดติดยึดตัวตน (self) และเส้นแบ่งระหว่าง “ผม” กับ หญิงชราและชายชรามุสลิมเลือนหายไปจากใจ โดยไม่รู้ตัว

“ตีเตาะ อาเตะ ตีเตาะ” เป็นตัวอย่างของหญิงชราผู้มีหัวใจก้าวข้ามเส้นแบ่งที่แยกคนออกจากคน ก้าวข้ามความแตกต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์ การหยุดอยู่อย่างผู้สงบ แม้แต่ในยามประสบกับเรื่องทุกข์ร้อนใจ “มะซีเตาะ” หญิงชรามุสลิมได้เผชิญปัญหานั้นด้วยสติ ดังอาภักิริยาตอนหนึ่งของนาง “หญิงชรา นั่งตรงข้ามกับเธอ, หันหน้ามาทางหัวเรือ ฝ่ามือประสานบนตัก” (วรภา วรภา, 2548, หน้า 119) อาจกล่าวได้ว่า ความรัก ความเมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และการไม่แบ่งแยกกีดกัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขันติธรรม ได้เพาะพันธุ์และเบ่งบานขึ้นจากความศรัทธาที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้า และแผ่ขยายใจศรัทธานั้นไปสู่คนอื่นๆ แม้คนๆ นั้นจะมีตัวตนที่ไม่เหมือนกันกับเรา ความศรัทธากับการเป็นผู้ให้จึงมักอยู่คู่กันเสมอ และยังช่วยนำพามนุษย์สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

แม้ไม่อาจกล่าวได้อย่างเต็มคำว่า ตัวละครผู้หญิงมุสลิมจากเรื่องสั้นทั้งสี่เรื่อง เป็นภาพแทนของผู้หญิงธรรมดาสามัญที่ดำเนินชีวิตโดยมีขนบธรรมเนียมเป็นตัวกำกับ แต่อย่างน้อยที่สุด เรื่องราวของตัวละครผู้หญิงเหล่านั้น ถูกเล่าผ่านเรื่องเล่าในแง่มุมต่างๆ กัน ทั้งด้วยวัยที่ผ่านผ่านความร้อนหนาวมาก่อนชีวิต วิถีอาชีพ พื้นเพครอบครัว ฐานะความเป็นอยู่ รวมทั้งความสัมพันธ์กับผู้คนที่มีหลักปฏิบัติยึดเหนี่ยวจิตใจไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ในความแตกต่างนั้น ยังมีตัวร่วมหนึ่งที่ถือเป็นแก่นหลักสำคัญในการอยู่ร่วมกัน คือ “ขนบธรรมเนียม” ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรัก ความอดทน ความศรัทธา ความเข้าใจ การยอมรับคนอื่นที่ไม่เหมือนกับเราอย่างไม่มีอคติ หรือยอมรับในสิ่งที่เราไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย เพียงแต่ให้เข้าใจก็เพียงพอที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ ฯลฯ สิ่งเหล่านั้นคือ คุณค่าของขนบธรรมที่ตัวละครผู้หญิงดังกล่าวถือปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำตอบที่ว่า ชีวิตที่สงบสุขไม่จำเป็นต้องถามหาจากใคร หากแต่อยู่ข้างในจิตใจของเรานั้นเอง

2. สันติและความรุนแรงจากชีวิตและมุมมองของตัวละครในเรื่องเล่าสมัยใหม่

การศึกษา ‘สันติและความรุนแรง’ จากชีวิตและมุมมองของตัวละคร ผู้วิจัยวิเคราะห์ผ่านเรื่องสั้นจำนวน 4 เรื่อง คือ ‘สันแรง’ ของธงชัย สุรการ ‘คนต่อนก’ ของไพฑูริย์ ธัญญา ‘ราคาของแผ่นดิน’ ของอนุสรณ์ มาราสา และ ชายผู้ที่อ้างตัวเป็น “เซ่งทำน้ำ” ของรัตนชัย มานะบุตร

เรื่องสั้นข้างต้นมีตัวละครสำคัญเป็นทั้งคนระดับล่าง คนธรรมดาสามัญของสังคม และเป็นมุสลิม ฉากของเรื่องเล่าคือจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื้อหาของเรื่องนำเสนอตัวอย่างชีวิตในมุมมองที่ต่างกันออกไปคือ กรรมกรในเมืองที่กำลังพัฒนา คนต่อนกที่อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของป่าในการเลี้ยงชีพ ชีวิตชาวสวนที่ใช้แรงงานและหยาดเหงื่อปลูกพืชผลไว้เก็บกิน คนเล็กคนน้อยเหล่านั้นต่างเข้าไปสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการพัฒนาของรัฐอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ส่งผลให้ตัวละครเผชิญกับปัญหาในรูปแบบต่างๆ บางกรณีอาจหาหนทางอยู่รอดได้ ดังเช่น ‘ปะเงาะป้อราเฮง’ จากเรื่องราคาของแผ่นดิน ซึ่งดำรงชีวิตอย่างสงบท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบ และไม่ยอมให้เงินอยู่เหนือคุณค่าของแผ่นดินถิ่นเกิด ในขณะที่อีกหลายๆ กรณีอาจมีจุดจบที่ไม่ต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียจนต้องซึ่งเป็นเครื่องมือทำมาหากินเพียงหนึ่งเดียวของ “ญามินห์” จากเรื่องคนต่อนก หรือตัวละครอย่าง “นาฮาน ดุลละ” จากเรื่องสันแรง ที่ชีวิตในแต่ละวันวนเวียนอยู่กับการทำงานรับจ้างหาเช้ากินค่ำ

การศึกษาสันติภาพผู้วิจัยนำเสนอผ่านมุมมองของปัจเจกในมิติความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับบริบทต่างๆ และมิติการให้นิยามความหมาย โดยมีประเด็นนำเสนอ ดังนี้ ประเด็นที่หนึ่ง สันแรง: ไม่มีสันติภาพสำหรับคนจน ประเด็นที่สอง คนต่อนก: ‘กับดักมนุษย์’ ในนามการพัฒนา ประเด็นที่สาม ราคาของแผ่นดิน: คุณค่าทางใจบนผืนดินของพ่อของพ่อ และประเด็นที่สี่ ชายผู้ที่อ้างตัวเป็น “เซ่ง ทำน้ำ”: คำสัญญาที่ลบล้าง

2.1 สันแรง: ไม่มีสันติภาพสำหรับคนจน

หากสันติภาพคือความสงบสุข ในทำนองเดียวกันความไม่มีสันติภาพย่อมหมายถึงความไม่สงบสุขนั่นเอง เรื่องสั้นเรื่อง “สันแรง” ของธงชัย สุรการ ได้ขยายรายละเอียดของการไม่มีสันติภาพหรือความไม่สงบสุขของคนที่อยู่ข้างล่าง ซึ่งกระบวนการพัฒนาและกระบวนการเชิงโครงสร้างเป็นตัวการสำคัญคอยกดทับเอาไว้ไม่ให้คนเหล่านั้นเผยหน้าขึ้นมาเทียมบ่าเทียมไหล่กับคนที่อยู่ข้างบนได้

“สั้นแรง” ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือปुณชนรายเดือน ฉบับที่ 66 เดือนสิงหาคม 2518 และตีพิมพ์ซ้ำในวารสาร รุสมิแล แลใต้ ปีที่ 5 ฉบับที่1 เดือนพฤศจิกายน 2523-มกราคม 2524 การพิมพ์ในช่วงแรกสอดคล้องกับระบบประชาธิปไตยที่เพิ่งผลิตออกออกข้อหลังการต่อสู้ของนิสิต นักศึกษา และประชาชนกับเผด็จการทหารในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผ่านพ้นไปได้ไม่นาน การพิมพ์ช่วงที่สอง เป็นช่วงเดียวกับที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ประกาศใช้นโยบาย 66/23 การเมืองนำการทหารเพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ในช่วงนั้นสังคมไทยเริ่มเรียนรู้ความปรองดองและการให้อภัย ความเหมาะสมของยุคสมัยเปิดทางให้ธงชัย สุรกรร นำเสนอภาพตัวแทนของกรรมกรที่ติดหล่มความยากจน แม้จะออกแรงปั่นปายสักเท่าไรกลับยิ่งจมลึกลงไปทุกที

โครงเรื่อง “สั้นแรง” ผูกชีวิตของคนเล็กคนน้อยที่แทบจะไม่ได้เกี่ยวข้องกันเลยนอกจากความจนเข้าไว้ด้วยกัน แก่นเรื่องไม่ได้มุ่งไปที่ความแตกต่างระหว่างความจนกับความรวย หากแต่ตีแผ่ “กระบวนการเชิงโครงสร้าง” ที่ทำให้คนจนยิ่งจนลง ด้วยภาษาที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ ไม่ว่าจะเป็น ถ้อยคำกระแทกกระทั้น ความเปรียบเปรยเย้ยหยัน อาการเก็บกดและการระเบิดความอัดอั้นออกมาจากข้างใน ตลอดจนมุมมองชีวิตของคนจนที่สื่อถึงคนจนด้วยกัน กลวิธีการดำเนินเรื่องถูกนำเสนอด้วยเสียงเล่าที่ไม่ปรากฏตัวตนแต่เล่าผ่านมุมมองของตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องคือ “นาฮาน ดุลละ” และ “นายจัน วิสัย”

ต้นเรื่องเริ่มด้วยเสียงเล่าซึ่งบรรยายภาพและเหตุการณ์อันจำเจผ่านสายตาของนาฮาน ดุลละ ที่เห็นบรรดาเหล่าพ่อค้าแม่ค้าชนชั้นชาวสารหนีภาษีรายเล็กรายน้อย ที่ต้องคอยเจียดรายได้จากน้ำพักน้ำแรงของตนให้แก่ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ไม่เว้นแต่ละวัน เห็นภาพของนายจัน วิสัยที่พบกับนาฮาน ดุลละ ตรงศาลาทำน้ำเป็นประจำ นาฮานจึงรู้จักนายจันมากขึ้นจากเสียงเล่าที่บอกผ่านนายจัน ทำให้นาฮานรู้ว่านายจันตรากตรำงานหนักมานานวันเพราะต้องหาเลี้ยงเมียพร้อมลูกสี่คน เมื่ออายุมากขึ้นนายจันหันไปยึดอาชีพถีบสามล้อ จนกระทั่งปั่นสามล้อไม่ไหวนายจันต้องกลายเป็นขโมยและถูกจับขังในที่สุด หรือแม้แต่ตัวนาฮานเอง ถึงเขาจะขยันและอดออมจนได้เป็นเจ้าของเรือบลาล่เล็กๆ แต่เมื่อแม่น้ำลำคลองไม่เหลือปูปลาให้หากิน วิธีชีวิตของนาฮานต้องย้อนกลับมาที่เก่าและวนเวียนอยู่ในกองล้อของความทุกข์ยากดังเดิม ทั้งนาฮานและนายจัน วิสัย ต่างแสดงโศกนาฏกรรมความจนอย่างไม่รู้จบ แม้กระเสือกกระสนดิ้นรนต่อสู้จนหมดรูปก็ยังไม่พ้นจากวิถีของความยากจน

การดำเนินเรื่อง “สั้นแรง” สอดสลับระหว่างเสียงเล่าที่บรรยายภาพชีวิตของผู้คนที่โกลนถอยอยู่รายล้อมประกอบฉากชีวิตของนาฮาน ดุลละ และเสียงเล่าผ่านบทสนทนาของตัวละคร รวมทั้งเรื่องราวของนาฮานที่ถูกผู้ร่ำรวยเข้ากับคนที่เขารู้จักพูดคุยด้วยและคนที่เขาไม่รู้จักแต่ทำมาหากินผ่านไปผ่านมาบริเวณศาลาทำน้ำซึ่งเป็นที่นั่งพักและเป็นที่ให้นาฮานมองเห็นความเคลื่อนไหวของคนอื่นรอบๆ ตัว เสียงที่เล่าผ่านสายตาของนาฮานได้ถ่ายทอดวิถัวันประจำวันของคนค้าข้าวสารรายย่อยๆ ในขณะที่คนเหล่านั้นกำลังรอคอยโอกาสอันน้อยนิดเพื่อชนชั้นชาวสารออกไปให้แก่ผู้ซื้อที่รออยู่อีกฝั่งหนึ่ง ในยามค้าคั้นอย่างมีความหวัง แต่โครงสร้างการปกครองของรัฐกลับเปิดช่องว่างให้เจ้าหน้าที่ใช้อำนาจปฏิบัติต่อประชาชนตามอำเภอใจ เหตุการณ์ที่เล่าผ่านสายตาของนาฮานทำให้ภาพความไม่เป็นธรรมนั้นกระจ่างชัดแก่สายตาผู้อ่าน ทั้งวิธีการชุดรีดคนจนให้ต้องจำยอมจำนน กิริยานอบน้อมต่อคนรวยของเจ้าหน้าที่ หรือการตอบโต้กลับหลังอย่างเผ็ดร้อนของคนจน ภาพของผู้รักษากฎหมายในความรู้สึกของคนจนกลุ่มนั้นจึงมีแต่ความโกรธแค้นและเกลียดชัง ดังเสียงเล่าแสดงความรู้สึกออกมาเป็นคำพูดของเหล่าพ่อค้าแม่ค้าผ่านนาฮานว่า

เป็นประจำทุกวันทีเดียวที่พวกตำรวจหาเศษหาเลยจะพากันมานวนเวียนที่ศาลาริมน้ำบริเวณท่าเทียบเรือ คนแล้วคนเล่าเหมือนฝูงแมลงวัน คนตลาดที่นั่นรู้ดีว่ามีอะไรเกิดขึ้นระหว่างพวกตำรวจกับพวกพ่อค้าแม่ขายที่แอบขนข้าวสาร และน้ำตาล

...พอพวกตำรวจคล้อยหลังออกไป พวกพ่อค้าแม่ขายก็จะผลัดกันตำทอให้เห็นถึงความเลวของพวกนี้อย่างสาหัสเสียเทเสีย นาฮาน ดุลละ จะได้ยินคำพูดมากมายพรุ้งพรุ้งออกมาเหมือนสายน้ำ “เถ้าแก่ซังมันขนเป็นลำเรือทุกคืน พวกห่านี่ทำเป็นตาบอด”

“คอยแต่เตะกระดุกกุแหละ...อูย”

...

พวกนี้จะแสดงความเหลืออดออกมาจนเมื่อสาแก่ใจแล้วอารมณ์ความคับแค้นก็ค่อยมอดดับลงเพราะความเหน็ดเหนื่อย และทอดถอนลมหายใจด้วยความรู้สึกท้อแท้เมื่อล้มหัวลงกับหมอน (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 89, 90)

การเลือกปฏิบัติด้วยความไม่เท่าเทียมกันต่อคนที่อยู่ในสังคมเดียวกันและมีอาชีพเดียวกันถูกบันทึกอยู่ในความคิดของนาฮาน เขาตั้งคำถามกับความยุติธรรมนั้นว่าในขณะที่พวกพ่อค้าแม่ขายขนข้าวสารคนละกระสอบสองกระสอบอย่างยากลำบากแต่เถ้าแก่ซังสามารถขนข้าวสารคนละพันกระสอบ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าคำตอบจะถูกหรือผิด เงินได้กลายเป็นที่มาของความไม่ยุติธรรมของเจ้าหน้าที่บางคนและพฤติกรรมดังกล่าวได้ฝังตะกอนเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบโครงสร้างของหน่วยงานรัฐไปแล้ว ดังเสียงเล่าผ่านทรวงของนาฮานว่า

...ทำไมหรือ ทั้งพวกพ่อค้าแม่ขายและ “เถ้าแก่ซัง” นายทุนท้องถิ่นต่างก็ทำในสิ่งเดียวกันแต่ได้รับการ สอนจากพวกตำรวจไม่เท่าเทียมกัน และหากจะให้มองละเอียดลงไป พวกพ่อค้าแม่ขายนั้นมีโอกาสขนข้าวสารเพียงคนละกระสอบสองกระสอบด้วยความสุจริต ขณะที่ “เถ้าแก่ซัง” สามารถขนข้าวสารคนละพันกระสอบอย่างไม่รู้สึกละอายใจ ช่างว่างความแตกต่างอยู่ที่ตรงไหน

เขามีคำตอบง่ายง่ายที่เขามองเห็น “เงินนะซี” ที่บันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างแตกต่างกัน อย่างน้อยที่สุดนาฮาน ดุลละ ก็เคยเห็นพวกตำรวจโค้งหัวให้กับ “เถ้าแก่ซัง” อย่างนอบน้อมและพูดจาด้วยดี” (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 89)

กฎหมายอาจไม่มีข้อบกพร่องแต่ผู้ใช้กฎหมายอาจเลือกปฏิบัติได้ คนรวยอย่างเถ้าแก่ซังจึงได้รับการปฏิบัติแบบหนึ่ง ในขณะที่คนจนได้รับการปฏิบัติอีกแบบหนึ่ง การตัดสินใจใครควรได้รับการปฏิบัติอย่างไรมันยังขึ้นอยู่กับ “เงิน” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการจำแนกคนในสังคมสมัยใหม่ที่ระบบทุนนิยมครอบงำอยู่ เงินจึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือตัดสินความถูกความผิดของคนควบคู่กับการใช้กฎหมายเท่านั้น หากยังทำให้การดำเนินชีวิตและการทำมาหากินของคนเล็กคนน้อยเหล่านั้ “ไม่มีวันสงบสุขได้เลย” เพราะการยังชีพด้วยการลักลอบขนข้าวสารออกไปขายยังประเทศที่มีพรมแดนติดกันต้องเจอกับการฉวยโอกาสรีดไถจากเจ้าหน้าที่อยู่ทุกวัน ดังคำบรรยายผ่านสายตาของผู้เล่าเรื่องและคำเปรียบเทียบกับอย่างหมิ่นแคลนต่อตำรวจของนายจัน วิสัย ผ่านความคิดของนาฮานว่า “หลังความวุ่นวายของตอนเช้าผ่านไป นาฮาน ดุลละ ยังคงนั่งเหลาไม้แก้รำคาญเหมือนทุกวัน พวกตำรวจนั้นยังคงแวะเวียนมาที่ตลาดไม่ขาด นาฮาน ดุลละ ออดนิกขณอยู่ในใจไม่ได้เมื่อคิดถึงคำพูดของนายจัน วิสัย ที่เห็นพวกนี้มา แกะจะขยับเข้ามาใกล้แล้วส่งเสียงกระซิบใส่หู “เฮ้ นาฮาน แก่ไปยืมเครื่องแบบพวกขอทานนั่นให้ใส่สักวันซี” (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 93)

สำหรับชีวิตของนาฮานเองก็ไม่ได้ผิดแผกไปจากกลุ่มคนเหล่านั้น ต่างแต่วิถีอาชีพของนาฮานเริ่มต้นที่แพปลาเมื่อต้องออกจากบ้านตั้งแต่อายุ 12 ปี เพื่อหาเลี้ยงตัวเอง นาฮานรับจ้างปอกกุ้ง คัดปลาและขนของในตลาดเรื่อยมา จนกระทั่งอายุ 40 ปี นาฮานจึงออกทะเลเป็นตั้งเกเรืออวนพออายุ 43 ปี สามารถซื้อหาเรือใบลำเล็ก ๆ ออกทำมาหากินอย่างอิสระและใช้ชีวิตอย่างสุขสงบ ดังการบรรยายผ่านสายตาของผู้เล่าเรื่องว่า

ทุกวันนี้นาฮาน ดุลละจะพายเรือลำน้อยของเขาเข้าไปตามลำคลองในเวลาเช้าใกล้ขึ้นพร้อมกับดักปู เมื่อถึงทำเลที่เหมาะสม เขาจะเสียบเนื้อปลาเน่าเข้ากับปลายไม้ในตาข่ายแล้วปักลงในดินเลน เขามั่นพร้อมกับบราวลิบกว่าอัน จากนั้นเขาก็จะหลบเข้าที่ร่มนั่งทอดหุ่ยคอยจับจ้องเสาไม้ที่ปัก เวลาใดที่เห็นเสาไม้สั่นไหวเขาจะรู้สึกเหมือนหัวใจกำลังพองโตจนแทบระเบิดให้ได้ (ธงชัย สุรกร. 2523-2524. หน้า 91)

แต่ทว่านาฮาน ดุลละ มีชีวิตที่เป็นสุขได้เพียงสองปี ปูปลาเริ่มหายจากแหล่งน้ำ เขาจับปลาได้น้อยลงทุกวันๆ และทำมาหากินยากขึ้นทุกทีเพราะกระบวนการพัฒนาแบบทุนนิยมรุกไล่เข้ามาถึงชายฝั่งและแม่น้ำลำคลอง อาชีพประมงพื้นบ้านไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้อย่างเพียงพออีกต่อไป นาฮานจำต้องขายเรือใบและวิ่งตามกระแสนิยมไปอย่างไม่มีทางเลือก เขาเปลี่ยนจากอาชีพที่เคยพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นการทำลายธรรมชาติ โดยหันมาตัดไม้ส่งพ่อค้าหลุมถ่านเหมือนคนอื่นๆ เพราะคนจนอย่างนาฮานมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรได้เพียงแค่นั้น ป่าโกงกางถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วจนไม่เหลือสภาพป่า นาฮานต้องกลับมารับจ้างขนของที่ทำเทียบเรือแห่งเดิม ชีวิตของนาฮานถอยหลังกลับมาเหมือนก่อน เขาสูญเสียความสงบสุขในชีวิตตั้งแต่วันที่ขายเรือใบไป ดังเสียงเล่าผ่านมุมมองของนาฮานว่า

นาฮาน ดุลละ ขายเรือใบเล็กของเขาไปด้วยความห่อเหี่ยว มันรู้สึกเหมือนกับว่าเขาได้ขายความเป็น อิสระของเขาไปด้วย นาฮาน ดุลละ เหน็ดมีดหน้าด้ามคมลุยดินเลนและขวากหนามจนหนังเท้าระบม เข้าป่า ตัดไม้โกงกางไปส่งให้พ่อค้าหลุมถ่าน แต่เขาก็หนีไม่พ้น ผู้คนที่กำลังกุมทองด้วยความหิวโหยทุกรางนิ้วที่พวกนั้นสามารถขูดคุ้ยขึ้นมาแลกเปลี่ยนเป็นอาหารลงกระเพาะ จะไม่มีใครรือรังเลอีก ทุกคนต้องรีบก้าวไปข้างหน้า และรอช้าไม่ได้แม้แต่วินาทีเดียว ป่าไม้ถูกทะเลยาบเหมือนลมพายุซัดกระหน่ำ...และที่สุด นาฮาน ดุลละก็รู้สึกเหมือนกับตัวเองกำลังจมนม เขาเดินโซซัดโซเซเหมือนคนบ้าที่ไม่สามารถแหวกวงล้อมความยากจนแสนสาหัสนี้ออกไปได้... (ธงชัย สุรกร. 2523-2524. หน้า 92)

เมื่อวิถีชีวิตในยุคการพัฒนาเร่งเร้าให้ผู้คนต้องเร่งรีบออกไปแก่งแย่งสินค้ากันในตลาด ทำให้ชีวิตถูกจ้างอย่างนาฮานจำต้องทำงานให้เร็วและไม่ให้เกิดความผิดพลาดได้ การทำงานหนักตั้งแต่เช้ามีดผสมกับความเหนื่อยล้าที่สะสมเร่งให้นาฮานหงุดหงิดง่าย ทั้งนายจ้างและลูกจ้างต่างระเบิดอารมณ์รุนแรงเข้าใส่กันอย่างไม่รีรอ ทำให้ชีวิตในแต่ละวันของนาฮานลืมนึกว่า “สันติภาพ” ไปได้เลย ดังคำบรรยายของผู้เล่าเรื่องว่า

นาฮาน ดุลละ จะถูกปลุกตั้งแต่เช้ามืด ...เวลานี้เป็นเวลาที่น่าฮาน ดุลละจะต้องทำงานหนัก พวกพ่อค้า แม่ขายจะตะโกนเรียกหาแต่นาฮาน ดุลละ ไม่ขาดปาก

“นาฮาน นาฮาน ไปเอาแข่งที่บ้านด้วย”

“กระสอบตั้งอยู่บนหลังหน้าบ้านนะ”

“บอกนายด้วยให้อ่านน้ำตั้งเตาไว้” ฯลฯ

นาฮาน ดุลละ จะต้องขี่ม้านั้นเดินออกจากบ้านนี้เข้าบ้านโน้นแทบว่าจะทั่วทุกบ้านบนเกาะเมื่อหอบหัวสัณหาระที่สั่งมาถึงเรือแล้วก็ต้องวิ่งกลับไปกลับมาอีกหลายเที่ยวกว่าจะเสร็จเรียบร้อยลงได้

แต่กว่าทุกอย่างจะเรียบร้อยลง นาฮาน ดุลละ ก็ต้องถูกคนหลายคนตะคอกเสียงแหวใส่หน้าอยู่เนือง เนือง เมื่อเขาพลั้งเผลอลืม อะไรไปบ้าง แล้ว นาฮาน ดุลละ มักจะตอบโต้พวกนั้นด้วยความเดือดดาล และ นายจ้างเจ้าของเรือก็ยัง ตะโกนอย่างหัวเสียเมื่อรู้สึกว่าเขากำลังเสียเวลาไปมาก

“นาฮานไว้ย อย่าอึดอาดนักซี”

“ให้ตายซี...”

นาฮาน ดุลละ สบถอย่างฉุนเฉียว แต่ก็ต้องเป็นฝ่ายจ๋านนในที่สุด (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 90)

คนจนต้องการแค่อิ่มท้อง หรือหาได้แค่ท้องอิ่ม หรือแม้แต่ท้องอื่ก็ยิ่งยากจะหาได้ เฉก เช่นตัวละครอย่างนายจัน วิสัย ที่ถูกกระบวนกรเชิงโครงสร้างเปิดโอกาสให้คนข้างบนคอยเอาเปรียบอยู่เสมอ ทำให้นายจัน วิสัย เผชิญหน้ากับความจนทุกวันๆ ภาพของนายจัน วิสัย จากเสียงเล่าผ่านมุมมองของนาฮานฉายชัดในฐานะภาพตัวแทนที่มีลักษณะความจนอย่างครบถ้วนไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพภายนอก “...ใบหน้าที่แดงก่ำ ผมยุ่งเป็นกระเซิงเหมือนหญ้าแห้ง นาฮาน ดุลละ จะได้กลิ่นเหล้าโชยมาบางเบา พร้อมกับเสียงลมหายใจที่ดังฮึดฮัดเหมือนเสียงรถยนต์ติดขัด” (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 92) รวมถึงการมีน้ำอดน้ำทนแต่ยังจนดักดาน ดังเสียงเล่าผ่านคำบอกเล่าเชิงเปรียบเทียบของนายจัน วิสัย ว่า

สี่สิบเจ็ดปีที่ซ้ารอกอย แกรู้หรือเปล่าซ้าได้อะไรมาบ้าง ไ้พวกห-เหวนั่นนอนบนฟูก ตื่นขึ้นมามันก็เย็นขึ้นนิ้วดำใส่ซ้าทีเดียว ว่าไอ้ซี้เกียจหลังยาว ห-แกดูหลังซ้าซี้ คู่มือซ้าซี้ มันแข็งยังกะไม้กระดานอยู่แล้ว แล้วเป็นไง แกคงอยากลุกขึ้นไปกระแทกหน้ามันบ้าง แล้วถามมันว่า เป็นไง-สากหรือเปล่าวะ แต่แกก็ต้องร้องร้อเมื่อรู้ว่าลูกเมียแกอีกสี่คนกำลังคอยอยู่ทางบ้านด้วยความอดโซ (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 92)

นายจัน วิสัย ทำงานอย่างหนักกว่าคนอื่นชีวิตด้วยความหวังว่า สักวันหนึ่งชีวิตลูกเมียและครอบครัวของตนจะดีขึ้น แต่โครงสร้างของระบบตลาดที่มุ่งขูดรีดแรงงานส่วนเกินเพื่อเพิ่มผลกำไรให้แก่ทุนให้มากที่สุด ดูเหมือนจะปิดล้อมไม่ให้ นายจัน เหยยหน้าอ้าปากสำหรับความจนออกไปให้พ้นตัวได้ นายจันรู้สึกตกต่ำ ไร้ความหวัง และเจ็บปวดอยู่กับอาชีพกรรมกรชั้นล่างสุดที่ถูกคนที่อยู่ข้างบนเอาเปรียบมาเกือบตลอดชีวิตของแก ดังเสียงเล่าผ่านคำเตือนของนายจันบอกนาฮานตอนหนึ่งว่า

ซ้ารู้สึกเหนื่อยลงทุกวัน...แกกำลังหนุ่มแน่นแกอาจมีความหวัง แต่เมื่อแกอายุมากขึ้น แกก็รู้สึกทันทิวา คนอย่างแกอย่างซ้าไม่มีอะไรน่าหวังเลย แกจะรู้สึกเหมือนกับว่า มีคนกดหัวแกให้จมอยู่ในน้ำจนล้าลึก แล้วไง...สุดท้ายแกก็หายใจไม่ออก

เมื่อซ้ามีเมียซ้าก็หวังที่จะมีความสุข เมื่อซ้ามีลูกซ้าก็หวังที่จะให้นาคตที่วันหนึ่งมันจะไม่ต้องทำงานหนัก ซ้าคิดว่าซ้าเดินหาความหวังเหมือนตกหล่นบนถนนหรือ-ฮะ-ซ้าแบกดิน โบกปูน ล้างลั้วม ขนขยะ แกต้องทำมันทุกอย่างนั่นแหละ (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 93)

ตอนสุดท้ายของเรื่องเล่าจบลงด้วยการปิดฉากความจนอันยืดเยื้อของนายจัน วิสัย ซึ่งไม่เหลือแม้แต่ที่ยืนในสังคม เมื่อแกมีอายุมากขึ้นและพลั้กายเริ่มถดถอยลง นายจัน วิสัยไม่อาจยืนหยัดสู้งานหนักได้อีกต่อไป ในขณะที่ความจนก็ไม่เคยรอใครและไม่เคยมีเวลาให้กับความแก่ชรา คนจนอย่างนายจันทั้งหมดแรงทั้งหิวโหย แทะทางออกให้แกตนเองด้วยการเลือกหยิบฉวยสิ่งของของคนอื่นไม่ได้อนุญาต จุดจบจากการทำของกระบวนกรเชิงโครงสร้างที่ทำให้คนจนยิ่งจนลง สำหรับภริยานายจันคือ “คุก” นายจันไม่มีโอกาสแม้แต่จะเจรจา “สันติภาพ” กับเจ้าหน้าที่หรือกับใคร เสียงของคนจนไม่มีใครฟัง ไม่มีใครได้ยินนอกจากคนจนด้วยกันเอง ดังเสียงเล่าผ่านเสียงกระซิบของนายจันที่บอกกับนาฮานว่า “มันว่าข้าเป็นขโมย หะ-แต่มันไม่รู้ว่ข้าหมดแรง ข้าบอกมันว่าข้าไม่มีแรงพอจะถีบสามล้อแล้วและข้ามีลูกเมียอีกสี่คน ฮะ มันไม่เข้าใจ มันไม่รู้ว่ทุกคนหมดแรงเป็นยังงี้ ไอ้เกลอเอ๋ย...แกหมดแรงเมื่อไรแกจะต้องถูกส่งมาอยู่ที่นี่ละ คุกเขาสรางไว้สำหรับเก็บคนอย่างแกกับข้าเท่านั้น” (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 93)

การให้ความหมายสันติภาพในเชิงคุณค่าในมุมมองของการดำรงอยู่ของมนุษย์อย่างมีเสรีภาพและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ถูกกดทับด้วยความหมายของการพัฒนาในโลกทุนนิยม ความหมายของความจนและความรวยในมุมมอง “คนของรัฐ” ถูกกำหนดด้วย “เงิน” คนจนคือ “คนที่ไม่มีเงิน” ในขณะที่ความจนของคนจนคือ “การไม่มีกิน” คนจนจึงดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้มีกินและอิ่มท้องไปวัน ๆ เท่านั้น ดังอาภักิรียาและความคิดความรู้สึกของนาฮานจากเสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องในตอนปิดเรื่องว่า “นาฮาน ดูละ เดินออกจากสถานีด้วยความห่อเหี่ยวเหมือนคนสิ้นแรง เขามองเห็นภาพผู้คนจำนวนมากเดินมือกุมท้องและอีกข้างหนึ่งไขว่คว้าขึ้นไปในอากาศจนล้มพับ...” (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 93) ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ทำให้โอกาสของคนไม่เท่ากัน ทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยเพิ่มมากขึ้นทุกที และความแตกต่างเหล่านี้นำไปสู่การสร้างโลกที่สมดุลได้อย่างไร

2.2 คนต่อนก : “กบฏกมนุษย์” ในนามการพัฒนา

ไพฑูรย์ ธีธัญญา เป็นนักเขียนชาวพัทลุง การเป็นคนภาคใต้ทำให้ไพฑูรย์ซึมซับรับรู้ชีวิตความเป็นไปของคนในแผ่นดินนั้นและถ่ายทอดออกมาได้อย่างคมชัดและลึกซึ้งยิ่ง ส่งผลให้รวมเรื่องสั้นเล่มแรก “ก่อกองทราย” ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน(ซีไรต์) ประจำปี พ.ศ.2530 และเรื่องสั้นเรื่อง “คนต่อนก” เป็นหนึ่งในรวมเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลเล่มนั้น หลังจากเคยตีพิมพ์ก่อนหน้านี้ในนิตยสาร “แมน” เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2523

โครงเรื่อง “คนต่อนก” เชื่อมโยงตัวละครหลัก “ญามินห์” กับอีกสองชีวิตในหน้าหลังเล็กคือ “มะ” (แม่) ในวัยชราและ “ลีเมาะห์” เมียที่กำลังป่วยหนัก ญามินห์หาเลี้ยงแม่และเมียด้วยอาชีพต่อนก เพราะนั่นเป็นอาชีพเดียวที่คนซึ่งไม่มีมรดกที่นาที่สวนอย่างเขาพอจะทำได้ แต่การต่อนกไม่ใช่จะจับนกได้ทุกครั้ง ญามินห์จึงรักษาเมียของเขาเท่าที่จะมีเงินจากการขายนกที่จับมาได้ แต่ยิ่งเนิ่นนานไปอาการป่วยของลีเมาะห์ไม่มีทีท่าจะกระเตื้องขึ้น ประกอบกับการรบเร้าของแม่ให้ญามินห์เร่งหาเงินมารักษาลีเมาะห์ให้หาย จึงเท่ากับเพิ่มแรงกดดันให้ญามินห์ตัดสินใจขายนกต่อที่เป็นดังชีวิตในราคาที่เจ้าของนกไม่มีอำนาจแม้แต่จะเรียกร้องหรือต่อรอง เพราะคุณค่าของนกเมื่อถูกแปรเป็นราคาบวกกับสภาพจนตรอกของญามินห์ในสายตาของนายทุนคือเหยื่อที่มาติดกับดักนั่นเอง ในขณะที่

ที่ญามินห์คิดเพียงว่าแม้เขาจะหานกดีๆ อย่างบินหลาดต้วนนั้นไม่ได้อีกแล้ว แต่ลีเมาะห์เมียของเขายังหาได้ยากยิ่งกว่า

แก่นเรื่องนี้เสนอมุมมองว่า ความอยากได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดของคน ส่งผลให้เกิดการเอา รัดเอาเปรียบคนด้วยกัน พฤติกรรมเยี่ยงนี้มีมากขึ้นทุกวันในยุคการพัฒนา ในขณะที่ความเห็นอกเห็นใจอันนำไปสู่ความเกื้อกูลซึ่งกันและกันกลายเป็นสิ่งมีค่าและหาได้ยากยิ่งในสังคมสมัยใหม่

กลวิธีการดำเนินเรื่อง “คนต่อนก” สอดร้อยกันระหว่างปรากฏการณ์ต่างๆ คือ ปรากฏการณ์แรก ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ปรากฏการณ์ที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ปรากฏการณ์ที่สาม ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และปรากฏการณ์ที่สี่ ความสัมพันธ์ของคนในระบบตลาด

ปรากฏการณ์แรก ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการปรับตัวของคนที่เข้าไปพึ่งพิงสิ่งมีชีวิตในป่าและพึ่งพิงป่าเป็นพื้นที่ทำมาหากิน ทั้งสองส่วนต่างเป็น ต้นทุนให้คนได้อาศัยเกื้อกูลชีวิตอย่างไม่มีวันหมดสิ้น ดังเช่น ญามินห์ การต่อนกของเขาไม่ได้มีความหมายแค่อาชีพเลี้ยงตัว และนกไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือเลี้ยงชีพไปวันๆ แต่มีความหมายมากกว่านั้น ทั้งนกและคนนอกจากมีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังรู้จักกันเป็นอย่างดี ดังการบรรยาย อากัปกริยาของ “ญามินห์” ผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่องว่า

มือทั้งสองประคองหัวกรงไม้ไผ่ด้วยท่าที่ระมัดระวังและทะนุถนอม รวากับกลัวว่าสิ่งที่หัวง แหน่นนั้นจะกระเทือนบอบช้ำ

นกบินหลาดต้วนในกรงแคบๆ ส่งเสียงเจื้อยแจ้วกังวานป่า ญามินห์ผลอยยิ้มอย่างพึงใจ ยกกรง ในมือขึ้นจ้องมองด้วยแววตาเป็นประกายเขาดิฉันนี้ดังเปาะๆ บินหลาดต้วนวามโง่คอรับอย่าง คั่นเคย

“ชั้นเถอะลูก... ชั้นเข้าเถอะ...อ้าว... อ๊ับ... อ๊ับ... ยังงั้น... อ๊ับ ตีมากลูก... ตีมาก”

ญามินห์พูดกับนกตัวโปรดราวกับมันรู้ภาษา เจ้านกต่อนของเขาเหมือนจะเข้าใจ มันยังโง่ คอชั้นถึชั้นเมื่อญามินห์ตีดนิ้วให้จิ้งหะ...(ไพฑูรย์ ธัญญา. 2553, หน้า 35)

นอกจากนั้น นกยังหมายถึง “ชีวิตของญามินห์” ดังเสียงเล่าผ่านพรรณนาและความคิด คำนิยามของญามินห์ว่า “นกบินหลาดต้วนนั้นคือชีวิตของญามินห์ก็ว่าได้” เพราะ “เขาไม่เห็นช่องทางอื่น ไฉนจะทำหากไม่ต่อนกขาย” และญามินห์เชื่อว่าการต่อนก “...เป็นสิ่งเดียวที่ทำให้เขาเลี้ยงครอบครัว ได้” (ไพฑูรย์ ธัญญา. 2553, หน้า 44, 42) อย่างไรก็ตาม อาชีพที่สุจริตและไม่เอาเปรียบธรรมชาติ ของญามินห์กลับถูกใครต่อใครรวมทั้งแม่ของญามินห์ที่มักเรียกเขาว่า “แขกต่อนก” แม้ญามินห์มีความสุขกับการต่อนกแต่เขารู้สึกเจ็บปวดและขมขื่นกับถ้อยคำดูถูกเหยียดหยามนั้นทุกครั้งที่ได้ยิน ดังเสียงเล่าผ่านความรู้สึกของญามินห์ว่า

หนอย...กลุ้มใจ แกกกลุ้มใจนักเระะไอ้ญามินห์กลุ้มใจแล้วทำไมไปต่อนกอยู่อีก มึงไม่ต้องแก้ ตัว คนซี้คร้าน อย่างมึงมันไม่มีทางเจริญกับเขาดอกวะ... “ชาวบ้านเขาไถนาตัดยางกันฉาวโฉ่ มึง เอาแต่เล่นนกอย่างเดียว ทำไม่ถึงไม่เอาอย่างเขามึงหา... ไอ้แขกต่อนก”

ถ้อยคำของมะเหมือนหนามแหลมมาตอกย้ำลงในจิตใจ ญามินห์จ้องหน้าหญิงชราด้วยความ น้อยใจ มะไม่เคยเข้าใจเขาเลย มะเอาแต่พรีำแข่งคำไม่หยุดหย่อน มะไม่รู้หรอกว่างานที่เขาทำนั้น มันสร้างความขมขื่น ให้แก่เขามากเพียงใด มันช่างรวดราวทุกครั้งที่ได้ยินใครๆ เรียกเขาว่า ‘แขก

ตอนก’ ทำไมหนวอาชีพของเขาถึงได้รับการดูถูกเหยียดหยามถึงเพียงนี้ ทั้งที่มันเป็นงานสุจริตเหมือนกัน (ไพฑูรย์ ธัญญา. 2553, หน้า 41)

ปรากฏการณ์ที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ญามินห์” กับ “พระเจ้า” ของเขา ญามินห์มีความเชื่อและศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างเต็มเปี่ยม ชีวิตและความเป็นไปในชีวิตไม่ว่าความสุข ความทุกข์ ความหวังหรือความสำเร็จ ญามินห์ฝากไว้กับพระเจ้าแต่เพียงองค์เดียว แม่นกบินหลาตงที่ญามินห์เป็นเจ้าของ เขาเชื่อว่านกตัวนั้นเป็นของขวัญที่เขาได้รับมาจากพระเจ้า ดังการบรรยายผ่านมุมมองของเสียงเล่าว่า “นกต่อของญามินห์...เมื่อไม่กี่วันมานี้เถ้าแก่จูเจ้าของโรงเลื่อยและนักเลงนกผู้ยิ่งใหญ่เคยออกปากซื้อมันในราคาที่สูงลิ่ว แต่ญามินห์ไม่ยอมขาย เพราะนกตัวนี้คือชีวิตของญามินห์ มันคือสมบัติมีค่าชิ้นเดียวที่เขาได้อยู่ มันคือนกที่พระฮัลล่าห์ทรงประทานมาให้เขาเพียงคนเดียวเท่านั้นจริงๆ” (ไพฑูรย์ ธัญญา. 2553, หน้า 37)

ญามินห์ฝากความหวังในการตอนกไว้กับพระเจ้า ทุกครั้งที่ญามินห์ออกไปตอนกเขาจะพร่ำขอพรจากพระเจ้าให้ดลใจให้นักบินมาติดกับดัก ดังเสียงเล่าผ่านความรู้สึกของญามินห์ว่า “ญามินห์บังคับตัวเองให้คลายตื่นเต็นได้ยากเย็น ในใจของเขาล้นปรี่ด้วยความหวัง... คราวนี้แหละเห็นที่จะได้เงินซื้อยาให้ลิเมาะห์เสียที ราคาของมันคงเป็นร้อยแน่ๆ ญามินห์ตีราคาของมันคร่าวๆ แต่ในใจภาพของเมียรักที่นอนป่วยมาเป็นแรมปีชัดเจนขึ้นในแววดตา พระฮัลล่าห์ทรงเมตตาด้วยเถิด... ขอให้นกตัวนั้นบินลงมาติดกับดักของเขาไวๆ” (ไพฑูรย์ ธัญญา. 2553, หน้า 38) ในทำนองเดียวกันหากญามินห์พลาดหวังจากการตอนก เขาจะคิดว่าเป็นเพราะพระเจ้าไม่ให้ความช่วยเหลือ “ญามินห์ร้องออกมาอย่างสิ้นหวัง ทุกสิ่งทุกอย่างที่หมายมั่นไว้พังพินาศไปในพริบตา เขาหัวกรงนกกลับบ้านด้วยหัวใจท้อแท้ พระเจ้าไม่ช่วยญามินห์เสียแล้ว” (ไพฑูรย์ ธัญญา. 2553, หน้า 39)

พระเจ้าในสายตาของญามินห์มักมีสองด้านที่ตรงข้ามกันเสมอ คือ ด้านหนึ่งพระเจ้าเป็นผู้ดลบันดาลให้เขาสมหวัง และอีกด้านหนึ่งพระเจ้ามักถูกญามินห์ตัดพ้อด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจเสมอที่พระเจ้าไม่ช่วยให้เมียของเขาหายป่วย ดังเสียงเล่าว่า “ทุกคืนญามินห์เฝ้าแต่สวดอ้อนวอนพระผู้เป็นเจ้าให้เมียของเขาหายจากโรคร้าย แต่พระฮัลล่าห์ก็เหมือนทรงไม่ได้ยินเสียงสวดอ้อนวอนของคนจน ๆ พระเจ้าช่างเฉยเมยที่จะรับรู้” (ไพฑูรย์ ธัญญา. 2553, หน้า 42)

ปรากฏการณ์ที่สาม ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว แม่และเมียคือครอบครัวของญามินห์ และความหวังเดียวของครอบครัวฝากไว้กับญามินห์ ในขณะที่ญามินห์ฝากชีวิตของทุกคนในครอบครัวไว้กับนกต่อที่มีอยู่เพียงตัวเดียวของเขา ในยามที่ญามินห์ออกจากบ้านไปตอนก ผู้เป็นแม่จะช่วยดูแล “ลิเมาะห์” เมียของเขาที่กำลังป่วยเรื้อรังและคาดหวังว่าญามินห์จะหาเงินมารักษา ลิเมาะห์ให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ แม่และญามินห์มักโต้เถียงกันเสมอเกี่ยวกับอาการป่วยไข้ของลิเมาะห์ ในขณะที่อาชีพนักตอนกมีรายได้น้อยและไม่แน่นอน แม้ว่า ญามินห์จะรู้สึกเป็นทุกข์เพราะถูกกดดันจากแม่และอาการป่วยของเมีย แต่คนในครอบครัวยังอยู่กันด้วยความรัก ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือและแบ่งปันความรับผิดชอบเพื่อเอาตัวรอดร่วมกัน

ปรากฏการณ์ที่สี่ ความสัมพันธ์ของคนในระบบตลาด ระบบความสัมพันธ์ของคนในระบบตลาด มักจะมีฝ่ายที่ได้เปรียบและเสียเปรียบ เพราะในหัวใจของนายทุนมีแต่กำไรขาดทุนและผลประโยชน์ที่จะได้ การที่คนจนอย่างญามินห์ไปขอความช่วยเหลือจากนายทุนหรือเถ้าแก่จึงเหมือนการเดินเข้าไปสู่ “กับดัก” ที่นายทุนทอดรอไว้เพื่อหาจังหวะตะบปเหยื่อ ญามินห์เป็นเหยื่อประจำวันรายหนึ่งซึ่งมีสิ่งของที่เถ้าแก่อยากจะได้ เมื่อญามินห์เข้าไปขอยืมเงินเพื่อนำไปปรักภาลิเมาะห์ เถ้าแก่

เริ่มคำนวณผลประโยชน์ที่จะได้จากการมีน้ำใจกับญามินห์ตามธรรมเนียมของนายทุนท้องถิ่นคือให้ก่อนแล้วเก็บคืนผลประโยชน์เป็นหลายเท่าทั้งกำไรและบุญคุณในภายหลัง ในขณะที่ญามินห์ต้องเลือกระหว่าง “นกคู่ชีวิต... ถ้าเขาขายไปก็เท่ากับว่าเขาหมดทางหากิน” (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 44) กับลีมาะห์เมียของเขาที่กำลังป่วยหนัก รวมทั้งแรงกดดันจากเสียงนินทาของชาวบ้าน “ใครต่อใครในหมู่บ้านต่างซุบซิบนินทาหาว่าญามินห์ปล่อยให้เมียนอนตายที่ละนิด” (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 42)

ภายในใจของญามินห์เหมือนมีเส้นสีธรรมสองเส้นที่ขัดแย้งกันเอง ระหว่างนกต่อกับลีมาะห์ แต่ในที่สุดญามินห์ตัดสินใจเลือกลีมาะห์ และทันทีที่ญามินห์ยอมขายนกต่อ แก่แก่รู้สึกโล่งใจอยู่ในใจและเปี่ยมด้วยความหวังที่จะได้เปิดโรงเลื่อยใหม่อีกหนหลังจากถูกสั่งปิดและยึดใบอนุญาตไปเพราะเก่าแก่ลักลอบเลื่อยไม้เถื่อน ซึ่งนกต่อของญามินห์จะเป็นของขวัญชิ้นดีให้แก่ผู้มีอำนาจที่สามารถช่วยให้เก่าแก่เปิดโรงเลื่อยได้อีกครั้ง ดังเสียงเล่าว่า

“ตกลงเก่าแก่..พรุ่งนี้จะเอานกมาให้”

เก่าแก่ยิ้มอย่างมีชัยในขณะที่ส่งเงินให้ญามินห์ มองตามหลังนกต่อก่อนที่วิ่งเข้ามาหาตัวเองอย่างจนตรอกมันช่างโชคดียะไรเช่นนี้

...เก่าแก่คิดถึงไม่ถึงว่าญามินห์จะยอมขายนกให้เขาอย่างง่ายดาย เพราะนกตัวนั้นเขาตีราคาแล้วไม่ต่ำ กว่าสองพัน แถมเงินสดอีกหมื่นสองหมื่นก็คงแลกกับใบอนุญาตโรงเลื่อยที่ถูกยึดไปไม่ยากนัก (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 44-45)

“ญามินห์” เป็นภาพตัวแทนของคนมลายูมุสลิมที่อาศัยธรรมชาติในการยังชีพ ญามินห์ไม่เคยใช้ความรุนแรงต่อธรรมชาติหรือเอาเปรียบธรรมชาติ การต่อสู้ในสนามของธรรมชาติเป็นการชิงไหวชิงพริบระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตคือ “นกกับนก” และ “นกกับคน” ญามินห์พัฒนาทักษะการต่อนกของตนเองด้วยการสังเกตธรรมชาติแวดล้อมจนกลายเป็น ภูมิปัญญาของ “นักต่อนก” โดยเฉพาะการสอนนกต่อให้มีลีลาและชั้นเชิงที่เหนือกว่านกป่าด้วยกัน ญามินห์ทำมาหากินด้วยความสุขทราบเท่าที่ธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์ ซึ่งหมายถึงว่าป่ายังมีนก ให้เขาจับ แต่โลกทุนนิยมได้พรากชีวิตสันติสุขไปจากญามินห์ เพราะการขอความช่วยเหลือจากเก่าแก่ นั้น ไม่เพียงทำให้เขาต้องสูญเสียนกต่อซึ่งเป็นทั้งเพื่อนและเครื่องมือดำรงชีพ หากยัง ตัดทอนภูมิปัญญาการต่อนกในวิถีที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ จนในที่สุดทั้ง “คน” และ “นก” ต่าง ถูกต้อนเข้าสู่ “กับดัก” ของการพัฒนา และเราไม่อาจรู้ได้ว่าญามินห์จะหลุดพ้นออกไปจากกับดักนั้นได้หรือไม่ อย่างไร

2.3 ราคาของแผ่นดิน: คุณค่าทางใจบนผืนดินของพ่อของพ่อ

ราคาของแผ่นดิน ของอนุสรณ์ มาราสา เป็นเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลชมเชย วรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2547 จัดโดยรัฐสภาและสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย

โครงเรื่อง ราคาของแผ่นดิน เริ่มด้วยการเปิดปมความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นมุสลิมซึ่งรู้ว่าจะมีโครงการตัดถนนผ่านหมู่บ้านกับชาวบ้านมุสลิมที่เข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสารของรัฐ การเข้าถึงข้อมูลก่อนชาวบ้านกลายเป็นช่องทางให้นักการเมืองท้องถิ่นแสวงหาผลประโยชน์บนความรู้ของผู้อื่น ดังกรณี เจ๊ะมะนาเซ อาแว ซึ่งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ติดต่อขอซื้อที่ดินจาก ปะเงาะปือราเฮง โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดในหมู่บ้าน การเจรจาซื้อที่ดินเริ่มจากการตั้งราคาโดยผู้ซื้อจำนวนแปดแสนบาท จากนั้นค่อยขยับขึ้นเป็นล้านกว่าบาท ก่อน

จะย้อนกลับมาให้เจ้าของที่ดินตั้งราคาเอง วิธีการเหล่านี้เป็นการหวานล่อมเพื่อจูงใจให้ปะเงาะปือราเฮงขายที่ดิน การตัดสินใจขายหรือไม่ขายของปะเงาะปือราเฮง คือเงื่อนไขสำคัญของเรื่องเล่านี้ แต่สุดท้าย เขาตัดสินใจไม่ขายที่ดินของตนเอง ไม่ใช่เพราะราคาของที่ดินมากหรือน้อย/ถูกหรือแพง แต่เป็นเพราะปะเงาะปือราเฮงให้ความหมายที่ดินของเขาในเชิงคุณค่าไม่ใช่มูลค่า

แก่นเรื่องราคาของแผ่นดินนำเสนอมุมมองอย่างน้อยสองประการคือ ประการแรก อำนาจของข้อมูลข่าวสาร ที่ชี้ให้เห็นโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของคนไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งนำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบกันระหว่างคนในชุมชนท้องถิ่น และส่งผลให้เกิดความไม่ยุติธรรมในสังคม ประการที่สอง สิ่งของบางอย่างมีคุณค่าทางใจและไม่อาจวัดเป็นมูลค่าได้

กลวิธีการเล่าเรื่องอาศัยเสียงเล่าที่ไม่ปรากฏตัวตนเป็นผู้เล่าเรื่อง ทำให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวและปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมชายแดนใต้ผ่านปะเงาะปือราเฮงซึ่งเป็นตัวละครสำคัญ สารัตถะของเรื่องเน้น 2 ประเด็นคือ ประเด็นที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในชุมชนเดียวกันหลังจากโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐเข้าสู่หมู่บ้าน และประเด็นที่สอง การอ้างวิถีมุสลิมในแผ่นดินเกิดท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบ และการรุกรานข้อซื้อที่ดินจากนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อเก็งกำไร

ประเด็นที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในชุมชนเดียวกัน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อโครงการพัฒนาของรัฐลงสู่หมู่บ้านชนบท เช่น การตัดถนนผ่านหมู่บ้าน ทำให้นักการเมืองท้องถิ่นซึ่งรู้ข้อมูลข่าวสารก่อนชาวบ้าน พยายามขอซื้อที่ดินจากปะเงาะปือราเฮง ดังเสียงเล่าผ่านความคิดของเจ๊ะมะนาเซ แวยาโกะ ว่า “อย่าว่าแต่หนึ่งล้านบาทเลย ต่อให้สองล้านเขาก็ยอมจ่าย เขาเก็บความรู้สึกนั้นเอาไว้ ชายเฒ่าไม่รู้หรอก อีกไม่นานแถบแถวนี้จะมีถนนตัดผ่าน ต่อไปมันจะมีค่านากับทองคำ เป็นเหตุผลว่าทำไมเขาอยากได้ดินแปลงนี้นัก” (อนุสรณ์ มาราสา. 2548, หน้า 168)

นอกจากความไม่เท่าเทียมกันในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารแล้ว สถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังเป็นปัจจัยให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ไม่สงบสุข ดังเสียงเล่าถึงเหตุการณ์ในหลายๆ กรณีว่า

“สถานการณ์แถบเทือกเขาไม่สงบมานานแล้ว เวลานี้ก็ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตามวันเวลา และสถานการณ์นำพา มันพร้อมที่จะให้ผู้ไม่หวังดีได้มาเป้าให้ลูกโซนได้เสมอไม่ว่าเป็นฤดูกาลไหนๆ”

“นอกจากฝนฟ้าเป็นสาเหตุให้กริดยงไม่ได้แล้ว ในเวลานี้ยังมีภัยอีกชนิดหนึ่งเกิดขึ้น นั่นคือการคุกคามของผู้มองไม่เห็นตัวในป่าสวนยาง มัจจุราชนในความมืดพร้อมนำพาเพื่อนบ้านคนใดคนหนึ่งหายไปอย่างไร้ร่องรอย หรือนอนเป็นศพอยู่กลางสวนในรุ่งเช้า”

“แวมุสตอบาครูสอนศาสนาถูกนำตัวไปสอบสวน แล้วไม่ได้กลับมาเห็นหน้าลูกเมียสองปีเต็ม และไม่ทราบชะตากรรมจนบัดนี้ เขาหายไปในฐานะผู้ปลูกปิ่นเยาวชนให้หลงทาง แต่ชาวบ้านรู้ดีว่าเขาเป็นเพียงครูสอนหนังสือผู้ควรอนุรักษ์มากกว่าจะทำให้หายสาบสูญ”

“ห้าวันก่อนโน้น นายประสิทธิ์ เพียรสุวรรณ ข้าราชการระดับซี. 4 ถูกชายคนหนึ่งแทงตายกลางตลาดทั้งที่เป็นกลางวันแสดๆ ถัดมาสองวันก่อนนี้เอง นางสาวปาติเมาะ ผู้นำหมู่บ้านคนหนึ่งผู้อุทิศตัวช่วยชาวบ้านและทางการมาตลอด โดนยิงตายขณะเดินทางกลับบ้านพัก พูดว่าเป็นการเอาคืน” (อนุสรณ์ มาราสา. 2548, หน้า 163-164)

แม้เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นรายวันทำให้ปะเงาะปือราเฮงรู้สึกหวั่นไหว แต่ยังไม่มึน้ำหนักรู้สึกพอให้เขาตัดสินใจขายที่ดินที่เป็นมรดกตกทอดมาจากคนรุ่นพ่อของพ่อ

ประเด็นที่สอง การอ้างวิถีมุสลิมในแผ่นดินเกิด เรื่องสั้นเรื่อง ราคาของแผ่นดิน ชี้ให้เห็น วิถีมุสลิมที่ดำรงอยู่อย่างสันติสุขผ่านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติระหว่างปะเงาะปือราเฮง กับต้นไม้ในสวนของเขา ดังการบรรยายของผู้เล่าเรื่องว่า

ปะเงาะปือราเฮงเดินดูต้นไม้ด้วยความสนิทนสนม ลองกองแฝกกิ่งก้านแสดงถึงความสมบูรณ์ ให้เขาเห็น ยามกระทบแสงอาทิตย์เข้าที่เพิงเยี่ยมหน้ามาเยือน ใบของมันกลายเป็นสีทองดูแวววาว ต้นไม้เหล่านี้ปลูกด้วยน้ำมือตั้งแต่เป็นพันธุ์ไม้เล็กๆ ฝ้าดูแลเกือบหก – เจ็ดปี กว่าจะเป็นรูปทรงให้เขา เห็นในวันนี้ (อนุสรณ์ มาราสา. 2548, หน้า 162)

ผลจากแรงกายของปะเงาะปือราเฮงที่ทุ่มเทลงไปวันแล้ววันเล่า ทำให้เขาไม่อาจตัดใจตีค่าสวนยางและสวนผลไม้บนแผ่นดินของพ่อของพ่อออกมาเป็นตัวเลขได้ ดังเสียงเล่าผ่านอาการครุ่นคิด ความสับสนและความหนักใจของเขาว่า “ชายเฒ่าคิดถึงถิ่นกำเนิด และเหงื่อทุกเม็ดของเขา ที่จมลงสู่ใต้ผืนดินยาวนาน มูลค่ารวมทั้งหมดจะตกอยู่ที่เท่าไรกันแน่ เขาจะตั้งราคามันไว้ที่ตัวเลขอะไร ถึงจะคู่ควรกับวันเวลาที่เสียไป” (อนุสรณ์ มาราสา. 2548, หน้า 162) หรืออีกตอนหนึ่งที่ว่า “ชายเฒ่า ยังนึกไม่ออกเลยว่า ระหว่างบ้านสวนผลไม้อันสมบูรณ์ รวมกับสวนยางขนาดเจ็ดไร่ ที่มีรายได้วันละพันกว่า เขาจะกำหนดราคาไว้เท่าไรดี ให้มันคุ้มค่างับหยาดเหงื่อที่ฝังอยู่ในแผ่นดิน” (อนุสรณ์ มาราสา. 2548, หน้า 164)

ความรู้สึกเหล่านั้นก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับแผ่นดินที่เขารู้สึกเป็นเจ้าของ และแผ่นดินนั้นสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ดังเสียงเล่าผ่านหัวใจของปะเงาะปือราเฮงว่า “แผ่นดินแห่งนี้เคยเป็นที่อยู่ของพวกเขา เคยต่อสู้และอาศัยมาตั้งแต่อดีตกาล มันเป็นผืนแผ่นดินของเขา และลูกหลานในวันนี้ได้อาศัย น้ำเสียกำซัปให้ลูกหลานช่วยรักษา ดังก้องกลบอยู่ทั่วหุบเขา ทุกคนทราบดีไปไม้ทุกใบทราบดี และพระองค์อัลเลาะห์ทราบดียิ่งกว่า” (อนุสรณ์ มาราสา. 2548, หน้า 164) หรืออีกตอนหนึ่งที่ปะเงาะปือราเฮง นึกถึงคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ว่า

มองเลยรั้วออกไปก็จะเห็นไกลถึงกูโบร์ของหมู่บ้าน เห็นบรรดาญาติมิตร และบิดาผู้ล่วงลับนอนสงบอยู่ตรงนั้น...ที่ดินตรงนั้นมันสูงเกินไป ที่จะกำหนดราคาให้มันได้ ต่อให้สองสามล้านหรือมากกว่านั้นก็จะขายไม่ได้เด็ดขาดมันเป็นแผ่นดินเกิดของเรา เป็นของปะของปะของเรา... เราจะตั้งราคาของแผ่นดินสักเท่าไรดี ให้คู่ควรกับที่คนรุ่นก่อนมอบให้เราในวันนี้ พวกเขารักและหวงแหนมันยิ่งกว่าสิ่งใดๆ และหวังให้รุ่นลูกหลานช่วยกันให้ปกป้องรักษาให้คงอยู่ต่อไป...หากเราคิดอย่างนี้ราคาของแผ่นดินนั้นไม่มีหรอก...มันมีค่าเกินไปที่เราจะกำหนดราคาค่างวดให้กับมันได้... (อนุสรณ์ มาราสา. 2548, หน้า 166, 169-170)

การให้ความหมายของแผ่นดินในเชิงคุณค่า ทำให้ปะเงาะปือราเฮงเลือกที่จะอยู่บนแผ่นดินที่สืบทอดวิถีมุสลิมมาตั้งแต่คนรุ่นพ่อของพ่อ และเพื่อเป็นรากฐานให้คนรุ่นหลังได้สานต่อสันติภาพในความหมายของปะเงาะปือราเฮง คือ การได้มีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขบนแผ่นดินที่คนรุ่นปู่ย่าตายาย คนรุ่นพ่อแม่ และคนรุ่นพวกเขาได้ก่อร่างสร้างมาด้วยความรักและเอาใจใส่

2.4 ชายผู้ที่อ้างตัวเป็น “เซ่งทำน้ำ”: คำสัญญาที่หลอกลวง

เรื่องสั้นเรื่อง ชายผู้ที่อ้างตัวเป็น “เซ่งทำน้ำ” ของรัตนชัย มานะบุตร เป็นเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นจากสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปีพุทธศักราช 2548

โครงเรื่อง ชายผู้ที่อ้างตัวเป็น “เซ่งทำน้ำ” นอกจากรวมเอาเหตุการณ์ในอดีตบวกกับเหตุการณ์ในปัจจุบันแล้ว หากยังนำเรื่องเล่าจากหนังสือมาเชื่อมโยงให้เห็นความเชื่อกับความลวง โดยเปรียบเทียบกับเซ่งทำน้ำที่ถูกสังหารโหดจากคนกลุ่มหนึ่งหลังการเข้ามอบัติ เรื่องเล่าจากหนังสือตะลุมเป็นอุทาหรณ์ที่ชี้ให้เห็นว่า คนชื่อนี้มักจะถูกทำร้ายจากคนที่ไม่ใช่

ปมของเรื่องใช้ผู้เล่าเรื่องกล่าวย้อนเหตุการณ์ผ่านตัวละครในยุคที่ผู้มีอิทธิพลรวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐที่สับสนคิดกับโจรเรียกค่าไถ่เพื่อเรียกค่าคุ้มครองจากชาวบ้าน และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน สำหรับกฎกติกาการต่อสู้ระหว่างเจ้าหน้าที่กับโจร ต่างฝ่ายต่างใช้วิธียิงปืนขึ้นฟ้าเหมือนแสดงละครฉากหนึ่ง ตอนจบของเรื่องเล่าปิดลงโดยชายคนที่อ้างตัวเป็น “เซ่งทำน้ำ” กลับมาในฐานะโจรแบ่งแยกดินแดน พร้อมกับกฎกติกาการต่อสู้ใหม่ที่ต้องแลกกันด้วยชีวิตของแต่ละฝ่าย

แก่นเรื่องนี้ชี้ว่า สันติภาพไม่อาจจะเกิดขึ้นได้หากผู้ปฏิบัติหน้าที่ปราศจากความซื่อสัตย์สุจริต ผู้ที่ไม่มีความซื่อสัตย์สุจริตมักเป็นฝ่ายที่ไม่รักษาสัญญา และการไม่รักษาสัญญานำมาซึ่งความไม่สงบสุขของสังคม

เรื่องสั้นเรื่อง ชายผู้ที่อ้างตัวเป็น “เซ่งทำน้ำ” ถูกประกอบสร้างขึ้นเป็นภาพแทนเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้เล่าเรื่องได้ผูกโยงเหตุการณ์หลายอย่างเข้าด้วยกันผ่านตัวละครสำคัญชื่อ ‘คณิต’ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ปกครองของอำเภอปานะระ จังหวัดปัตตานี ภาพของอำเภอปานะระในสายตาของคณิต เป็นภาพที่ดี ดังเสียงเล่าผ่านทัศนะของคณิตว่า

ที่นี่มีทั้งคนไทยพุทธและมุสลิม ไม่มีปัญหาในการประกอบอาชีพ ดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ร่วมกันอย่างสันติ...อำเภอปานะระนี้แหละเป็นอำเภอของชาวบ้านที่นี่ย่อย่างแท้จริงที่ยังคงใช้ชื่อเดิม ผิดกับอำเภอที่เกิดขึ้นใหม่ที่ทางฝ่ายปกครองพยายามตั้งชื่อใหม่ให้เป็นชื่อภาษาไทยสวยงาม เช่นอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส โดยตั้งชื่อเดิมคำว่าคอลอกาเว ของชาวบ้านไปโดยสิ้นเชิง (รัตนชัย มานะบุตร. 2549, หน้า 201)

แต่ข่าวร้ายที่เกิดขึ้นบ่อยในพื้นที่ ประกอบกับคณิตในฐานะเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเคยได้รับรู้เรื่องราวการปราบปรามโจรเรียกค่าคุ้มครองและคุ้นเคยกับการหลอกลวงมาโดยตลอด เมื่ออยู่ในสถานการณ์ถูกข่มขู่คุกคามจากผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นโจร ทำให้คณิตรู้สึกสับสน ลังเลใจ มีทั้งเชื่อ ไม่เชื่อ และหวาดกลัวในเวลาเดียวกันว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้นจริงหรือไม่จริง ตามคำพูดทางโทรศัพท์ที่บอกให้เจ้าหน้าที่เตรียมอาวุธให้พร้อมเพื่อจะได้ยิงต่อสู้กัน คณิตตัดสินใจเลือกที่จะป้องกันไว้ก่อนเพื่อความไม่ประมาทและในฐานะที่ทำหน้าที่อยู่เวรยามในคืนเกิดเหตุด้วย คณิตโรยตาปุ้บเรือใบไว้บนถนนหน้าอำเภอ และแอบซ่อนตัวอยู่ในเพิงขายกล้วยทอดข้างอำเภอ ดังเสียงเล่าผ่านความคิดของคณิตว่า

สำหรับคืนนี้ จริงไม่จริงคณิตไม่กล้าเสี่ยงนอนเฝ้าบนที่ว่าการอำเภอ... หากคนพวกนั้นยกโขยงมากันจริงก็สามารถผ่านหน้าโรงพักโดยสะดวก เขาก็อยากดูว่าคนพวกนั้นยังถล่มตัวอาคารที่ว่าการอำเภอเพียงฝ่ายเดียวโดยไม่มีใครได้ตอบ อย่างดีก็แค่กระดกกระสุนทะลุฝ่าตัวอาคารบาน

ประตูปานหน้าต่างแตกกระจายหรือไม้ก็ปาระเบิดสักลูกสองลูกแล้วขับรถหลบหนีไปไม่มีใครกล้า
เสี่ยงตามไล่ล่าเพราะเสี่ยงต่อการประทะกับตาปูเรือใบ...

ป่านนี้คนโทรมาคงนั่งหัวเราะแหยๆ แต่เขาสึกันนี้ต้องเดือดร้อนหนักกลับไปนอนบ้านก็ไม่ได้
เดี๋ยวก็โดนข้อหาละทิ้งหน้าที่...นอนใต้เพิงกล้วยทอดคงนอนไม่หลับ เดวว่าไม่มีแม่เงาผู้ก่อการร้าย
ตามคำท้าทายก็เดาไม่ถูก... (รัตนชัย มานะบุตร. 2549, หน้า 201-202)

สิ่งที่เกิดขึ้นกับคดีนี้ ทำให้เรารู้ว่า ความไม่มีสันติภาพกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ชายแดน
ภาคใต้ รวมทั้งสถานที่ราชการ เพราะแม้แต่เจ้าหน้าที่ที่อยู่เวรยามบนอำเภอยังต้องระแวงระวังภัย
จนหาความสุขไม่ได้

อีกทั้งเรื่องนี้ได้ผูกโยงเหตุการณ์ความไม่สงบ เข้ากับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ
กับโจรเรียกค่าไถ่ที่เคยร่วมมือกันเรียกค่าคุ้มครองจากชาวบ้าน ดังเสียงเล่าผ่านบทสนทนาที่โต้ตอบกัน
ระหว่างนายอำเภอกับชายที่อ้างตัวว่าเป็นเซ็ง ทำน้ำ

“...ขอถามหน่อยเถอะ นายวางตาปูเรือใบสกัดเจ้าหน้าที่ เพื่อสิ่งใด...”

“เราต้องการดาร์ลุ-อิสลาม (ดินแดนส่วนหนึ่งของมุสลิมในอดีต) กลับคืนมา...”

“เซ็งทำน้ำเป็นโจรเรียกค่าคุ้มครองไม่น่าจะมาเกี่ยวกับดาร์ลุ-อิสลาม”

“ใช่ พ.ศ.นั้นเราเป็นโจรเรียกค่าคุ้มครอง แต่เราก็แบ่งปันส่วนกันถ้วนหน้า ท่านก็รู้ดี”

“ไม่ใช่...เราไม่รู้ไม่เห็นเรื่องราวใดๆ”

(รัตนชัย มานะบุตร. 2549, หน้า 208-209)

ในขณะเดียวกัน เรื่องนี้ยังตีแผ่พฤติกรรมอันแสดงถึงการไม่รักษาคำพูดของข้าราชการ
ระดับสูงในท้องถิ่น โดยนำเรื่องเล่าจากหนังสือตะลุงคณะและแม่ที่ตัวละครตัวหนึ่งเรียกว่า ยักษ์ทาน
อาวุธ ถูกล่อหลอกให้หลงเชื่อเมื่อแปลงกายเป็นลูกแมวจึงถูกอีกฝ่ายบีบบังคับจนตายอย่างง่ายดาย
เช่นเดียวกับเซ็งทำน้ำโจรเรียกค่าคุ้มครองที่หลงเชื่อคำพูดของเจ้าหน้าที่รัฐ เมื่อเขาเข้ามาจับตัวจึงถูก
ลอบสังหารโหดเช่นเดียวกัน ดังเสียงเล่าผ่านคำพูดของชายผู้อ้างตัวเป็น “เซ็ง ทำน้ำ” ว่า

...เซ็งทำน้ำ ถูกสังหารโหดหลังจากเขาเข้ามาจับตัว ช่วนั้นเรียบๆ พอประมาณหลักฐานทว่า
เบื้องหลังแท้จริงนั้นยังมีอะไรหลายอย่างซ่อนเอาไว้ หลายครั้งผู้มีอิทธิพลไม่ต้องบอกท่านก็รู้ว่าใคร
เป็นผู้มีอิทธิพลชอบเอาชื่อเราไปแอบอ้างในการเรียกค่าไถ่ เรียกค่าคุ้มครอง เราต้องกำจัดผู้แอบ
อ้างการกระทำนั้นให้ได้...เราจึงติดต่อขอมอบตัวต่อท่านไง... (รัตนชัย มานะบุตร. 2549, หน้า
208)

นอกจากนั้น เรื่องนี้สร้างภาพแทนของการหลอกลวงระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับโจร ซึ่ง
เกิดจากการไม่รักษาสัญญาของฝ่ายหนึ่ง ทำให้อีกฝ่ายย้อนกลับมาทวงคืนด้วยการไม่รักษาสัญญา
เช่นกัน ดังการบรรยายของผู้เล่าเรื่องราว

ชายผู้อ้างตัวเป็นเซ็ง ทำน้ำ รู้สึกเซ็งมากเมื่ออีกฝ่ายไม่ยอมรับความจริง เขาหมอบลงปลดเบ้
บนบ่าออกนำชิ้นส่วนของปืนที่อยู่ในเป้ออกมาประกอบในท่านอนตะแคง ...

เมื่อป็นเป็นรูปเป็นร่าง ปลายกระบอกชี้ขึ้นฟ้าเสียงดังขึ้นหนึ่งชุด เนื่องจากความเจ็บของคำคืน เสียงจึงดังมากจนแทบแก้วหู ทุกคนหมอบลงขึ้นล่าถอยเตรียมพร้อมเช่นกัน...

เสียงปืนเจ้าหน้าที่ตั้งขึ้น กระสุนพุ่งขึ้นฟ้า เจ้าหน้าที่บางคนขอไฟแช็กจุดหรือพฤติกรรมแบบนี้ท่านเคยมีประสบการณ์ โจรและเจ้าหน้าที่สมัยนั้นต่างฝ่ายต่างยิงปืนขึ้นฟ้าจนทั้งสองฝ่ายพอใจแล้วต่างล่าถอยจากกันโดยดีไม่มีฝ่ายใดเพลี่ยงพล้ำ เจ้าหน้าที่ก็จะรายงานหน่วยเหนือ ปะทะกันจนผู้ก่อการร้ายล่าถอย...

ชายที่อ้างตัวเองว่าเซ็ง ท่าน้ำ ดิบดีหรือออกจากนี้แล้วลดกระบอกปืนลง เขาตะโกนขึ้นว่า “แต่ตอนนี้ พ.ศ. นี้ไม่ใช่แล้ว”...

เมื่อกระบอกปืนลดลงขนานกับพื้น ผู้ที่อ้างตัวเองว่าเซ็ง ท่าน้ำ หันปลายปืนเล็งไปทางเจ้าหน้าที่...

นายอำเภอตะลึง “นั่นนายกำลังทำผิดสัญญา...ไหนดว่าเราจะไม่ยิงกัน”

“สัญญาสัญญาเมื่อสาปสืบทายาทที่แล้วนะรี มันหมดอายุไปนานแล้ว...เปอเด! ยิง”

เสียงปืนจากชายที่อ้างตัวเป็นเซ็ง ท่าน้ำ ดังขึ้น

(รัตนชัย มานะบุตร. 2549, หน้า 209-210)

เรื่องเล่านี้เป็นอีกมุมหนึ่งที่ทำให้เรามองปัญหาชายแดนใต้ด้วยใจที่เป็นธรรมมากขึ้น ไม่ด่วนตัดสินปัญหาและโยนบาปทั้งหมดกลับไปให้คนอื่นกลุ่มหนึ่งที่ถูกเรียกว่า ผู้ก่อการร้ายหรือโจรแบ่งแยกดินแดน และก่อนที่จะสรุปปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้น เราควรจะเรียนรู้และทำความเข้าใจคนมลายูมุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในบริบทที่สัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ภาพตัวแทนชีวิตตัวละครจากเรื่องเล่าทั้งสี่เรื่องมีวิถีอาชีพแตกต่างกันไป กรณีที่หนึ่ง นาฮาน ดุลละ แรงงานรับจ้างที่พยายามกลับไปสู่หนทางแห่งการพึ่งตนเองในวิถีธรรมชาติ แต่สุดท้ายต้องย้อนกลับมาในเส้นทางเดิมเมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลงด้วยน้ำมือของมนุษย์ด้วยกันเอง กรณีที่สอง ญามินห์ ผู้มีความสุขอยู่กับการต้อนก้ามกลางผืนป่าธรรมชาติ แต่ต้องขายนกต่อเพื่อเป็นค่ารักษารักษาเมีย กรณีที่สาม ปะเงาะปือราเฮง โต๊ะอิหม่ามซึ่งพอใจกับความสุขอย่างพอเพียงบนแผ่นดินเกิด และกรณีที่สี่ ชายที่อ้างตัวเป็นเซ็ง ท่าน้ำ ที่ไม่มีความไม่ไว้วางใจให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐอีกต่อไป

แม้เส้นทางชีวิตของตัวละครล้วนแตกต่างกัน แต่ทั้งหมดกลับตกอยู่ในบริบทเดียวกัน นั่นคือการไม่อาจหลีกเลี่ยงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) และด้วยวิธีการเล่าเรื่องที่ค่อย ๆ เผยแผ่ความขัดแย้งของตัวละครในบริบทต่างๆ ทำให้ภาพด้านมืดของการพัฒนาปรากฏชัดขึ้นทีละน้อยๆ จนนำไปสู่ข้อสรุปการวิเคราะห์ที่ว่ากระบวนการพัฒนามีส่วนสำคัญในการทำลายสันติภาพของมนุษย์ในระดับปัจเจกโดยที่เราไม่รู้ตัว เช่น เมื่อ “คน” ถูกให้ความหมายภายใต้ระบบคุณค่าที่แตกต่างกัน ทำให้การเคารพซึ่งกันและกัน การปฏิบัติต่อกัน หรือการให้โอกาสในการเข้าถึงสิ่งต่างๆ ของคน ถูกกำหนดด้วย “ความจน” และ “ความรวย” การกระทำโดยนัยของความหมายดังกล่าว ได้ทำลายความสุขของคนที่อยู่ร่วมกัน ทั้งที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวและในชุมชน

ประเด็นเรื่องคุณค่าข้างต้น แม้ทำให้เกิดปัญหา แต่ถูกมองข้ามไปจนกลายเป็นค่านิยมที่ต่างยอมรับกันไปแล้ว เช่น การที่เงินถูกผูกติดอยู่กับการพัฒนา ทำให้คนแย่งเงินกัน เกิดระบบการแข่งขันกันหาเงิน ผ่านกระบวนการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ เช่น กระบวนการการศึกษา ซึ่งกว่าที่เด็กคนหนึ่ง จะเติบโต พวกเขาต้องต่อสู้กับการคัดทิ้งของระบบการศึกษาที่ให้โอกาสแก่คนเก่งและคนรวย เช่น นาสาน ดุลละ ที่ต้องออกจากบ้านเพื่อหางานทำตั้งแต่ยังเด็ก เราจึงเห็นสังคมที่ผู้คนเอาเปรียบกันด้วยวิธีการต่างๆ นา ๆ อีกทั้งวิธีคิดแบบนี้ทำให้คนที่ดำรงชีพในวิถีแบบอยู่พอกินอยู่ไม่ได้ เช่น ญามินห์ ที่ถูกระบบตลาดทำลายความสงบสุขในการดำรงชีพ ซึ่งถือว่าขาดการเคารพในชีวิตของผู้อื่น และใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่นผ่านโครงสร้างการพัฒนา นอกจากนี้ ยังมีส่วนทำลายคุณค่า ทำลายอุดมการณ์และโลกทัศน์ของคนท้องถิ่นที่ใช้ชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนท่ามกลางความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ตัวละครอย่างปะเงาะปือราเฮง เป็นภาพแทนของคนท้องถิ่นที่รักถิ่นฐานบ้านเกิด และไม่ยอมให้มูลค่าของเงินอยู่เหนือคุณค่าของชีวิต

สันติภาพจึงไม่อาจวัดได้ด้วยเครื่องมือหรือวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ เพราะสันติภาพในความหมายของตัวละครข้างต้นคือ ความสุขที่เกิดจากการได้พึ่งพาตนเอง พึ่งพาอยู่กับธรรมชาติ ถ้าเราไม่สามารถสร้างความสุขหรือส่งเสริมให้แต่ละบุคคลมีความสุขไปตามวิถีของตนเองแล้ว ก็ยากที่จะมีความสุขในระดับอื่นๆ ได้ ด้วยเหตุนี้ ความสุขหรือความมีสันติภาพในความหมายของการพัฒนา กับความรู้สึกที่ได้อยู่อย่างเป็นสุขในความหมายของสันติภาพของคนจึงเป็นคนละเรื่องกัน ผู้เขียนบทความนี้จึงเห็นด้วยกับคำกล่าวของอิวาน อิลลิช (2529. หน้า 146) ที่ว่า “ทศวรรษแห่งการพัฒนาทำให้สันติภาพหรือความสุขของประชาชนนั้นได้สูญหายไป” รวมทั้งข้อเสนอที่ว่า “การจำกัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและหวนกลับไปสู่การสร้างสรรค์ในระดับพื้นฐาน (Grassroots) นั้นจะเป็นเงื่อนไขหลักสำหรับการฟื้นคืนมาของสันติภาพและความสุขของประชาชน” ในขณะเดียวกัน ยังเห็นด้วยอย่างยิ่งกับแนวคิดของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553. หน้า 165-174) ที่เสนอทิศทางการพัฒนาประเทศด้วยระบบชุมชน ที่เน้นการพึ่งพาตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี และไม่ถูกแทรกแซงหรือถูกครอบงำจากข้างบน ซึ่งเป็นการสร้างความสุขจากข้างในของชุมชนด้วยพลังของคนในชุมชนเอง

3. คุณค่าความเป็นมนุษย์และความขัดแย้งระหว่างคุณค่าบนแผ่นดินที่มีหลายอัตลักษณ์ในนวนิยายไทยร่วมสมัย

ตัวบทนวนิยายร่วมสมัยที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาเป็นนวนิยายที่ใช้สถานที่และบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นฉากของเรื่อง คือ เรื่อง “ผีเสื้อและดอกไม้” ของนิพนพานา เรื่อง “ซื่อโก๊ะ แซกอ” ของสุชีพ ฌ สงขลา เรื่อง “แว้งที่รัก” ของขวัญดี อัครวาทชัย และ เรื่อง “รูสนี” ของมนตรี ศรีรงค์ นวนิยายทั้งสี่เรื่องถูกประกอบสร้างขึ้นจากมุมมองที่แตกต่างกันของผู้เขียน ในขณะที่เรื่อง “ผีเสื้อและดอกไม้” เน้นคุณค่าความเป็นมนุษย์ เรื่อง “ซื่อโก๊ะ แซกอ” ได้เสนอภาพแทนความขัดแย้งระหว่างคุณค่าของกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน เรื่อง “แว้งที่รัก” ให้ภาพชีวิตของคนที่อยู่ร่วมกันได้แม้จะมีความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนา และเรื่อง “รูสนี” เป็นภาพแทนการต่อสู้ขัดเคืองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้สมมติฐานความรุนแรงทั้งทางอารมณ์ ความรู้สึก และการกระทำ

นวนิยายดังกล่าวสื่อแสดงภาพแทนคุณค่าความเป็นมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะคุณธรรมและการเคารพตนเองที่ฝังอยู่ในสำนึกของคนธรรมดา อีกทั้งมีพลังในการอธิบายความรุนแรงในบริบทชายแดนใต้ผ่านความสัมพันธ์ของตัวละคร ฉากและบรรยากาศ รวมถึงมุมมองของผู้เล่าเรื่อง

นอกจากนั้น ยังนำเสนอภาพตัวแทนความขัดแย้งจากการให้คุณค่าหรือการประเมินคุณค่าความเป็นมนุษย์ด้วยเกณฑ์หรือมุมมองบางอย่างตามทัศนะของบุคคลหรือของกลุ่มที่ก่อให้เกิดปัญหาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ในขณะเดียวกัน การศึกษานี้ยังถามหาความรู้สึกนึกคิดที่เป็นคุณค่าทางนามธรรม โดยเฉพาะสำนึกทางจริยธรรมและค่านิยมอันดีงาม (กุสุมา รักษาณี. 2548. หน้า 151, 153) ที่ถูกละเลยหรือมองข้ามไปจนกลายเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญในสังคมสมัยใหม่

3.1 ผีเสื้อและดอกไม้ : เกียรติยศของคนจน

หน่วยสังคมเล็กๆ อย่างครอบครัวคนมุสลิมที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับศาสนา ซึ่งคนต่างวัฒนธรรมอาจไม่เข้าใจ การลดอคติเพื่อเรียนรู้กันและกันอาจช่วยให้เข้าถึงคุณค่าของคนที่แตกต่างกันจากเราได้ง่ายขึ้น

“ผีเสื้อและดอกไม้” เป็นเรื่องราวของคนมุสลิมครอบครัวหนึ่งที่เร่ร่อนมาจากไหนไม่มีใครรู้ เสียงของผู้เล่าเรื่องบอกเพียงว่า ‘ปุนจา’ สร้างบ้านอยู่อาศัยกับลูกๆ อีกสามคนในที่ดินของวัดแห่งหนึ่งและมีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้างอยู่แถวสถานีรถไฟ

‘ฮุยัน’ ลูกชายคนโตของปุนจา เป็นตัวละครเอกของเรื่อง การดำเนินเรื่องส่วนใหญ่จึงอยู่ที่บทบาทของ ‘ฮุยัน’ ซึ่งเป็นเด็กกำพร้าแม่ตั้งแต่ยังเล็ก ทำให้เขาโตเกินวัยทั้งความคิดและการกระทำ ในฐานะพี่ชายคนโต ‘ฮุยัน’ ถูกสอนให้มีความอดทนและรับผิดชอบ ‘ฮุยัน’ ช่วยพ่อดูแล ‘คุณญา’ น้องชาย และ ‘อาเครญา’ น้องสาว หลังจากแม่เสียชีวิต ‘ฮุยัน’ รับรู้เรื่องราวภายในบ้านจาก ‘ปุนจา’ ผู้เป็นพ่อผ่านทางคำพูดและความรู้สึก ซึ่งบ่มเพาะให้ ‘ฮุยัน’ เป็นเด็กช่างคิด เรียนรู้การตัดสินใจ เรียนรู้ความเสียสละ รวมทั้งการใช้จ่ายที่ตรงกับใจและการกระทำของตน

ผู้อ่านสามารถรับรู้ความเป็นไปในครอบครัวของ ‘ฮุยัน’ ตั้งแต่เริ่มต้นเรื่อง จากเสียงของผู้เล่าเรื่องผ่านมุมมองของ ‘ปุนจา’ สลับกับ ‘ฮุยัน’ ในขณะที่ผู้เป็นพ่อครุ่นคิดถึงการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูลูกๆ ให้มีโอกาสในชีวิตเหมือนกับเด็กคนอื่นๆ แต่ ‘ฮุยัน’ กลับคิดตัดสินใจลาออกจากโรงเรียนเพื่อหารายได้เลี้ยงน้อง แม่ ‘ฮุยัน’ รู้สึกเสียตายและเจ็บปวดที่ต้องทำแบบนั้น แต่ไม่ได้ทำให้เขาลังเลใจ การตัดสินใจของ ‘ฮุยัน’ เป็นกรณีศึกษาหนึ่งในแง่การปรับตัวจากการเรียนรู้ชีวิตในห้องเรียนไปสู่การเรียนรู้ชีวิตในโลกของความเป็นจริง

โครงเรื่อง “ผีเสื้อและดอกไม้” มี 2 โครงเรื่อง ทั้งสองโครงเรื่องเชื่อมกันด้วยจุดเปลี่ยนแปลงในชีวิตของ ‘ฮุยัน’ โครงเรื่องหนึ่ง ‘ฮุยัน’ ตัดสินใจลาออกจากโรงเรียนประถมศึกษาด้วยเหตุผลสองอย่างคือ เพื่อช่วยพ่อหารายได้เลี้ยงปากท้องของทุกคนในครอบครัว และเพื่อให้ทั้งสองคนมีโอกาสได้เรียนหนังสือ ‘ฮุยัน’ เริ่มต้นด้วยอาชีพที่เหมาะสมกับวัยของเขาด้วยการขายไอศกรีมแท่ง ส่วนวันหยุด ‘ฮุยัน’ จะฝึกน้องๆ ให้รู้จักทำงานหาเงินด้วยตนเอง สอนให้ทอนเงิน ให้รู้จักคุณค่าของเงิน และมีความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า อีกทั้ง ‘ฮุยัน’ มีความหวังว่าน้องทั้งสองคนของเขาจะมีชีวิตที่ดีในวันข้างหน้า อีกโครงเรื่องหนึ่ง แสดงวันวัยที่เติบโตของ ‘ฮุยัน’ เมื่อชีวิตเปลี่ยนผ่านจากอาชีพพ่อค้าขายไอศกรีมไปสู่อาชีพค้าข้าวสารตามคำแนะนำของ ‘มิมปี’ เพื่อนสาวที่เคยเรียนในโรงเรียนเดียวกันและลาออกมาช่วยแม่ค้าขาย ‘ฮุยัน’ ได้รับความช่วยเหลือและได้เรียนรู้วิธีการขนข้าวสารแบบกองทัพนมดจาก ‘อาเดล’ เพื่อนใหม่ที่ ‘มิมปี’ แนะนำให้รู้จัก อาชีพค้าข้าวสารข้ามเขตโดยทางรถไฟ ช่วยให้ ‘ฮุยัน’ เห็นโลกกว้างขึ้น ความยากลำบากสอนให้เขากลับหาญ และการมีเพื่อนคู่คิดอย่าง ‘มิมปี’ เสริมให้ ‘ฮุยัน’ ก้าวสู่เส้นทางการเปลี่ยนแปลงวิถีอาชีพที่จะนำพาชีวิตของเขาให้ดีขึ้นตามลำดับ

โครงเรื่องดังกล่าวนำเสนอแก่นเรื่อง 3 ประการ คือ ประการแรก การคิดที่อยู่บนพื้นฐานของการเสียสละหรือการคิดถึงคนอื่นก่อนตนเอง จึงนำไปสู่การตัดสินใจกระทำเพื่อเพิ่มคุณค่าแก่ผู้อื่น หรือการให้คุณค่าคนอื่นก่อนให้คุณค่าตนเอง ประการที่สอง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งไม่เพียงได้ประสบการณ์ตรงแต่ยังนำประสบการณ์ไปแสวงหาโอกาสในการประกอบอาชีพ ประการที่สาม คุณค่าและเกียรติยศของคนไม่อาจวัดได้ด้วยฐานะหรือเงินทองแต่อยู่ที่การคิดดีและการกระทำดี

“คุณค่าความเป็นมนุษย์” จากเรื่อง “ผีเสื้อและดอกไม้” สามารถวิเคราะห์ได้หลายประการคือ

ประการแรก **คุณค่าความเป็นคนเกิดจากการเห็นคุณค่าของตนเอง** การรู้จักตนเองอาจวิเคราะห์ตั้งแต่สิ่งที่ตัวละครคิดจนกระทั่งนำไปสู่การกระทำ ดังเช่น ‘ฮุยัน’ ที่รับรู้ว่ามีแต่ละวันพ่อของเขาหาเงินได้น้อยลง และไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว ‘ฮุยัน’ ตัดสินใจลาออกจากโรงเรียนเพื่อทำงานช่วยพ่อเลี้ยงดูน้องทั้งสองคน อาจตีความได้ว่า ‘ฮุยัน’ เห็นคุณค่าของตนเองว่าสามารถที่จะช่วยครอบครัวได้ พร้อมๆ กับเรียนรู้จากคนอื่นๆ ในสังคมระดับเดียวกันว่า เด็กในวัยสิบสามปีอย่างเขาทำอาชีพอะไรได้บ้าง แม้แต่ ‘ปุนจา’ ผู้เป็นพ่อยังมีความรู้สึกชื่นชมในสิ่งที่ ‘ฮุยัน’ ผู้เป็นลูกคิดและตัดสินใจกระทำ

ประการที่สอง **คุณค่าความเป็นคนเกิดจากการเป็นผู้ให้** การสละโอกาสในชีวิตด้วยการหยุดเรียนเพื่อให้น้องๆ ได้เรียนหนังสือ ทำให้ ‘ฮุยัน’ ได้รับความเมตตาจากครูประจำชั้นและครูใหญ่ที่อนุญาตให้เขาขายไอศกรีมในโรงเรียนได้แม้จะอยู่ในช่วงวันสอบ ‘ฮุยัน’ รู้สึกซาบซึ้งและอยากตอบแทนบุญคุณของครูด้วยการเอาไอศกรีมให้ครูโดยไม่คิดเงิน การรู้จักบุญคุณคนของ ‘ฮุยัน’ ส่งผลให้เขาได้รับสิ่งที่มีคุณค่านอกเหนือจากการแสดงความกตัญญู นั่นคือ ครูสอนให้ ‘ฮุยัน’ รู้จักการเป็นผู้ให้อย่างแท้จริง ดังคำสนทนาระหว่างครูกับศิษย์ตอนหนึ่งว่า

“ครูครับ...” ในที่สุดเขาก็ตัดสินใจพูด ไม่อาจเก็บความปรารถนาจะตอบแทนนั้นไว้ในใจต่อไปได้ “ครูจะว่าไหมครับถ้าพรุ่งนี้ผมจะเอาไอศกรีมให้ครูเปล่าๆ ไม่คิดตังค์...”

“ครูไม่ว่าหรอก ฮุยัน แต่ว่าเธอจะต้องเข้าใจอย่างหนึ่งนะ บางทีคนเราอาจจะทำอะไรลงไปโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เธอต้องจดจำสิ่งนี้และให้มันอยู่ในใจของเธอตลอดไป นั่นคือสิ่งที่ครูต้องการ และจะเป็นว่าเธอได้ให้สิ่งที่มีค่ามากที่สุดสำหรับครู”

“ผมจะจำครับครู จำไว้ตลอดไป” ฮุยันพูดออกมาได้อย่างชัดถ้อยชัดคำ เขาพอจะเข้าใจที่ครูพูดถึง (นิพนพานฯ. 2546. หน้า 48)

ประการที่สาม **คุณค่าความเป็นคนเกิดจากการรักษาเกียรติยศของตน** ดังเช่น ‘ปุนจา’ แม้มีฐานะยากจนข้นแค้น แต่เขาไม่ยอมแบมือขอทานจากใครเพราะคำนึงถึงเกียรติยศของตนเอง ดังเสียงเล่าบรรยายความรู้สึกนึกคิดของ ‘ปุนจา’ ว่า

ครอบครัวของเขาเหมือนกับพวกขอทานที่เที่ยวเดินไปหยุดอยู่หน้าบ้านโน้น บ้านนี้ แบมือและมองเจ้าของบ้านด้วยดวงตาละห้อย...แต่ปุนจาไม่ได้ทำเช่นนั้น มิใช่เพราะเขารู้ในคำสอนที่บัญญัติไว้ว่าการขอทานเป็นบาป แต่ด้วยความสำนึกในหัวใจของเขาเองมันเกี่ยวกับเกียรติยศ...เกียรติยศ สิ่งหนึ่งซึ่งดูเหมือนว่าเขาได้ยึดมั่นตลอดมา มากกว่าอื่นใดทั้งหมด (นิพนพานฯ. 2546. หน้า 20, 43)

เช่นเดียวกับ ‘ฮุยัน’ ที่มีความคิดไม่ต่างไปจาก ‘ปุนจา’ ผู้เป็นพ่อ ‘ฮุยัน’ จึงมีทั้งความอดทน การรู้จักประหยัดและอดออม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ช่วยให้เขาผดุงเกียรติของตนเอาไว้ โดยไม่ให้ความอดอยากหรือความหิวมาลดค่าความเป็นคนลงได้ ดังเสียงเล่าผ่านมุมมองของ ‘ฮุยัน’ ว่า

‘ความหิว’ เป็นเรื่องร้าย ฮุยันคิด มันเหมือนกับที่ต้อง ‘อดอยาก’ เขานึกเปรียบเทียบต่อไประหว่างสองคำนี้ ความอดอยากนั้นเป็นเรื่องร้ายแรงกว่า เพราะบางทีถ้าหิวเราอาจจะมียาอาหารกินที่บ้าน แต่ถ้าใครเกิดอดอยากขึ้นมาที่บ้านและไม่มีอะไรกิน นับเป็นเรื่องร้ายแรงมากกว่า พวกเขาขอทานอาจจะเป็นเพราะอย่างนั้น และนี่เองถึงได้มีคนบางคนในโลกนี้ลดเกียรติของตนลงมาถึงกับยอมเทียวแบมือขอเงินจากคนอื่นเพื่อซื้ออาหาร (นิพนพานฯ. 2546. หน้า 61)

ประการที่สี่ **คุณค่าความเป็นคนอยู่ในการรู้จักเกรงใจคนอื่น** ดังคำที่ ‘ปุนจา’ สอน ‘ฮุยัน’ จากบทสนทนาระหว่างพ่อและลูก ตอนหนึ่งว่า

“อย่าเทียวไปให้ครูเขาลำบากนะ ที่ว่าจะช่วยซื้อทั้งหมดนะ คนเราถ้าหากว่าพอจะช่วยตัวเองก่อนได้ก็ควรจะทำ มันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับลูกผู้ชาย”

“ปะ ไม่ต้องกลัวหรอก ครูเขาใจดี”

“นั่นแหละที่ต้องกลัว ยิ่งเขาใจดีเท่าไรเราต้องเกรงใจเขามากเท่านั้น” (นิพนพานฯ. 2546. หน้า 43)

ประการที่ห้า **คุณค่าความเป็นคนเกิดจากการให้คุณค่าคนอื่น** ดังกรณี ‘ฮุยัน’ ที่ยอมรับว่าตนเองมีความรู้และประสบการณ์ชีวิตน้อยกว่า ‘ดุนญา’ ผู้เป็นน้องชาย ทักษะเช่นนี้เกิดขึ้นเมื่อ ‘ดุนญา’ ช่วย ‘ฮุยัน’ ปลดตะขอเบ็ดออกจากเงี่ยงปลาเพราะเขาทำไม่เป็น “ดุนญารีบวางคันเบ็ดไว้และเดินมาที่พี่ชายจับหัวปลาใช้นิ้วจิกปากของมันออก และปลดขอเบ็ดด้วยมืออีกข้างหนึ่งอย่างง่ายดาย” (นิพนพานฯ. 2546. หน้า 101) การเรียนรู้จากคนอื่นด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นการให้คุณค่าความเป็นมนุษย์อีกประการหนึ่ง

หรือตอนที่ ‘ฮุยัน’ เห็นเด็กหญิงพลัดตกน้ำ แม่ ‘ฮุยัน’ ยากช่วยเหลือแต่เขาวายน้ำไม่เป็นเพราะในโรงเรียนไม่เคยสอน ในขณะที่ ‘ดุนญา’ ซึ่งไม่ได้เรียนหนังสือแต่ว่ายน้ำเป็น ‘ดุนญา’ จึงสามารถช่วยเด็กหญิงเอาไว้ได้ ดังคำบรรยายของผู้เล่าเรื่องผ่านสายตาและความรู้สึกนึกคิดของ ‘ฮุยัน’ ว่า

ดุนญาปลดขอกางเกงออกอย่างรวดเร็ว ถอดเสื้อออก และกระโดดที่เดียวลงไปถึงตัวเด็กหญิง น้ำลึกขนาดท่วมหัว เขาพยายามคว้าข้อมือ มืออีกข้างหนึ่งก็ตะเกียกตะกายเข้ามาหาฝั่ง...

ฮุยันดูเหตุการณ์เหล่านั้นตลอด เขาได้ความคิดมาอีกอย่างหนึ่ง สิ่งนี้ไม่ได้สอนที่โรงเรียนและเขาจำเป็นที่จะต้องเรียนจากน้องชาย เช่นเดียวกับบางสิ่งซึ่งได้เรียนไปแล้วในวันนี้ เพราะเมื่อถึงคราวคับขันขึ้นมาจริงๆ ข้อความต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสืออาจจะช่วยอะไรไม่ได้เลย (นิพนพานฯ. 2546. หน้า 102-103)

ประการที่หก **คุณค่าความเป็นคนเกิดจากความซื่อสัตย์** ‘ฮุยัน’ ในฐานะพ่อค้าที่มีประสบการณ์ได้สอนน้องชายและน้องสาวไม่ให้โกงคนอื่นแม้จะมีโอกาสก็ตาม ดังนั้นเมื่อ ‘ฮุยัน’ รู้ว่าน้องชายได้เงินเกินมาจากการขายไอศกรีม จึงคาดคั้นและออกคำสั่งแถมบังคับให้น้องชายนำเงินไปคืนเจ้าของ ดังตัวอย่าง

“ทำไมมันเกินมา ?”

“ไม่รู้ซี...”

“ทอนผิดหรือเปล่า ?” ฮุยั่นซึก เขาคิดว่าไม่เป็นการดีเลยถ้าพ่อค้าทอนเงินให้กับลูกค้าผิดไป

“สงสัยจะทอนผิดจริงๆ นะแหละ”

“จริงเลย” คุณญาพูดดังๆ อย่างตื้นตันนิดๆ “เดี๋ยวนั้นมันลืมเอาตังค์ทอน ให้ตังค์บาท ซ้ออันเดียว แล้วก็รีบวิ่งไปเลย เราก็ลืมดูไป”

“แกคิดจะโกงเขาหรือเปล่า ?” ฮุยั่นคาดคั้นน้องชาย

“ไม่หรอก จริงๆ นะ ก็ตอนนั้นมีคนมาซื้อหลายคนนี่”

“เด็กที่ไหน ใครกัน รู้จักไหม”

“ไม่รู้ซี ก็บอกแล้วว่ามีคนมาซื้อเยอะ แต่ต้องเป็นเด็กนั่นแน่ ๆ เลย”

“เอากลับไปคืนเขาเสียไป...ตามหาให้เจอ” ฮุยั่นว่า

“จะตามหาอย่างไรเล่า มันคงกลับบ้านไปแล้วละ...” “เอาไว้อาทิตย์หน้าเถอะ มันคงมาซื้อของเรา อีกหรือ ถ้ามันถามก็เอาคืนให้ไป”...

“ยังงั้นก็ได้ เอาเก็บไว้ให้ต๊ะนะ เอาไว้คืนเขา โกงเงินแบบนี้ไม่ดีหรอก”

(นิพนพานฯ. 2546. หน้า 91)

ประการที่เจ็ด **คุณค่าความเป็นคนเกิดจากคุณค่าที่คนอื่นมอบให้** อย่างเช่น ‘ปูนจา’ แม้มีอาชีพเป็นกรรมการใช้แรงงานแบกหาม มีชีวิตเหน็ดเหนื่อยยากจนค่อนข้าง แต่การมีน้ำใจของ ‘ปูนจา’ ทำให้เขาได้รับความเชื่อใจจากคนอื่นเป็นการตอบแทนกลับคืนมา ดังเสียงเล่าว่า

ด้วยการช่วยเหลือพ่อค้าเจ้าของกระตักไศศกริมที่นำมาส่งให้กับคนที่มาคอยรับทีละมากๆ ปูนจาจึงได้รับการตอบแทน เขาไม่ต้องวางเงินค่าประกันเหมือนอย่างที่เคยทำกันมาก่อน สำหรับคนที่เริ่มต้นค้าใหม่ นี่เป็นเกียรติที่ปูนจารู้สึกว่าเขาได้รับเป็นครั้งแรกตลอดเวลายาวนานนับ 10 ปีที่ผ่านมา แม้มันจะเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยในความนึกคิดของคนอื่น แต่สำหรับเขาช่างใหญ่หลวงเหลือเกิน ก็จะมีอะไรยิ่งใหญ่ไปกว่านี้อีกเล่า สำหรับคนที่มีความแตกต่างกันออกไปมาก การไว้น้ำใจเชื่อใจกันควรจะให้นึกภาคภูมิใจอยู่ มีใช้หรือ ?” (นิพนพานฯ. 2546, หน้า 41)

การที่ ‘ปูนจา’ ได้รับความไว้วางใจจากคนอื่น ทำให้เขามองเห็นคุณค่าของตนเอง

คุณค่าความเป็นมนุษย์จากกรณีข้างต้นอาจมองได้สองแง่คือ แง่หนึ่งมองจากตนเอง เช่น การเห็นคุณค่าของตนเองในด้านความซื่อสัตย์ การเป็นผู้ให้ การรักษาเกียรติยศของตน การรู้จักเกรงใจคนอื่น การให้คุณค่าคนอื่น เป็นต้น อีกแง่หนึ่งมองจากคนอื่น เช่น คุณค่าที่คนอื่นมอบให้เรา เป็นต้น

คุณค่าเป็นสิ่งที่เราสัมผัสได้ด้วยความรู้สึก ด้วยใจ ด้วยคำพูด และด้วยการกระทำ การเป็นผู้ให้และการเป็นผู้รับอย่างสมดุล ช่วยให้สังคมน่าอยู่ขึ้น ดังตัวละครมลายูมุสลิมที่เป็นฟันเฟืองเล็กๆ ที่ช่วยขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวไปข้างหน้าบนฐานของคุณค่า

3.2 “ซือโกะ แชกอ”: ความขัดแย้งระหว่างคุณค่าของคนต่างศาสนา

ความแตกต่างมองได้หลายแง่ เช่น ความแตกต่างทางศาสนาระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ความแตกต่างทางอำนาจระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ ความแตกต่างระหว่างคนนอกกับคนใน ความแตกต่างระหว่างความทันสมัยกับความเป็นพื้นบ้านพื้นถิ่น เป็นต้น ความแตกต่างเหล่านั้นถูกนำเสนอผ่านตัวละครในลักษณะต่างๆ ทำให้เห็นภาพความขัดแย้งระหว่างคุณค่าของคนต่างศาสนาในมิติต่างๆ

“ซือโกะ แชกอ” มีโครงเรื่องซ้อนกันอยู่ 2 โครงเรื่องคือ โครงเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องราวของคนพุทธและคนมุสลิมที่มีความผูกพันรักใคร่กันมานาน ส่วนหนึ่งเกิดจากการคบหาและพึ่งพากันตั้งแต่วัยรุ่นพ่อสู่รุ่นลูก จนกระทั่งเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ความรุนแรงดังกล่าวกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ที่ดีและความไว้วางใจที่เคยมีให้กันของคนพุทธและคนมุสลิมค่อยๆ แปรเปลี่ยนกลายเป็นความหวาดระแวงและความเกลียดชัง อีกโครงเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นคนพุทธ กับชาวบ้านมุสลิม สาเหตุเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีอคติของเจ้าหน้าที่ อาทิ การจับกุมตรวจค้นแบบเหวี่ยงแห การใช้อำนาจบาตรใหญ่ การลบหลู่โต๊ะครูซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความนับถือ การจับและฆ่าสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านอย่างไร้ความเมตตาและไม่เกรงอกเกรงใจ การทำร้ายชาวบ้านที่ไม่ปรากฏความผิด เป็นต้น พฤติกรรมเช่นนี้ตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและประชาชนมุสลิมให้ร้ายลึกยิ่งขึ้น

แก่นเรื่อง “ซือโกะ แชกอ” บอกให้รู้ว่าสายสัมพันธ์ของคนต่างศาสนาสามารถแตกสลายได้ง่าย เพราะเมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้นซ้ำๆ ในชุมชน การสืบสวนหาสาเหตุจะพุ่งเป้าไปที่คนอื่นหรือคนที่แตกต่างจากตน เช่น คนต่างศาสนา ฯลฯ ในขณะเดียวกัน ความรู้สึกแบ่งแยกจะค่อยๆ ก่อตัวขึ้น เป็นพวกเรา เป็นพวกเขา และความไม่ไว้วางใจเพราะไม่ใช่พวกเดียวกันจะปรากฏชัดขึ้นผ่านทางคำพูดและกิริยาท่าที อคติดังกล่าวได้บดบังคุณค่าที่เคยมีให้กันให้เลือนหายไป ความขัดแย้งและการต่อสู้เพื่อตอบโต้จากการถูกกระทำความรุนแรงด้วยความรุนแรงจึงเกิดขึ้น ดังผลการวิเคราะห์ต่อไปนี้

มิติที่หนึ่ง **ความสัมพันธ์ของคนต่างศาสนา** ในที่นี้หมายถึง คนมุสลิมกับคนไทย (คนไทยในความหมายของคนมุสลิมคือคนที่นับถือศาสนาพุทธ) สายสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างคนมุสลิมและคนไทยนั้นเกิดจากปัจจัยต่างๆ เช่น เกิดจากคำสอนของพระผู้เป็นเจ้า ดังที่โต๊ะครูพูดกับ ‘GRAM’ เด็กหนุ่มลูกกำพร้าซึ่งเป็นคนไทยคนเดียวในบ้านยาหลังชุมชนมุสลิมแห่งหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า “ใครก็ตามที่รักพระผู้เป็นเจ้า เขาผู้นั้นต้องรักเพื่อนมนุษย์ก่อน” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 36) นอกจากความรักเพื่อนมนุษย์แล้ว ความรักนั้นยังแผ่ไปสู่อะไรที่มีชีวิตอื่น เช่น ‘ยูโซะ’ เด็กหนุ่มมุสลิมซึ่งเป็นเพื่อนรักของ ‘GRAM’ เห็น นพพ.ที่ตั้งค่ายในหมู่บ้านไทยยิ่งแม่สุนัขตาย ยูโซะจึงช่วยลูกสุนัขสองตัวไว้โดยจับใส่กระสอบและแบกกลับมาให้GRAMช่วยเหลือเลี้ยง ในขณะที่ ‘GRAM’ แม้เป็นเด็กไทยแต่ได้ “เรียนรู้ศาสนาอิสลามจนแตกฉานอัลกุระอานกว่าเด็กมุสลิมทั้งหมู่บ้าน” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 1)

ความศรัทธาในศาสนาทำให้คนมุสลิมให้ความเคารพนับถือในตัวผู้รู้ทางศาสนาของตน เช่น โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม และยอมรับคนเหล่านั้นในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณของพวกเขา ดังเสียงเล่าผ่านความคิดที่เจือด้วยความรู้สึกชื่นชมของGRAMที่มีต่อคนมุสลิมตอนหนึ่งว่า “ส่วนมากพวกเขาคอยเดินตามผู้นำของเขาซึ่งเป็นโต๊ะครู หะยี โต๊ะอิหม่ามบางคน เนื่องจากศาสนาสอนให้เขาเป็นคนดี ชีวิต

ถูกสอนให้เชื่อมั่นในพระคัมภีร์ การใช้ชีวิตที่เรียบง่ายแต่เคร่งต่อจารีตประเพณีมาแต่บรรพบุรุษ อยู่ในวงกรอบของศาสนา” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 12-13)

วิถีปฏิบัติเช่นนั้นทำให้คนมลายูมุสลิมคบหากับคนต่างศาสนาอย่างจริงจัง ดังเสียงเล่าผ่านกรามว่า “...พ่อของเพื่อนสาวเป็นคนชวนพ่อของเขาที่อยากหนีสังคมเดิมให้มาตั้งรกรากที่นี่หลังจากคบหาและรู้จักกันมาจนรู้จิตใจกัน” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 53-54) พ่อของกรามกับเพื่อนคนมลายูมุสลิมจึงปลูกไมตรีและรักใคร่เกื้อกูลกันมาจนเมื่อแผ้วมาถึงรุ่นลูก ดังเสียงเล่าว่า “สำหรับกรามนั้นได้รับการต้อนรับด้วยความเมตตาอารีจากญาติผู้ใหญ่ของเพื่อนอย่างดีมาตลอด” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 36) หรือการมอบมิตรภาพที่ดีให้แก่คนไทยคนอื่น ๆ ที่เข้ามาอยู่ร่วมกัน ดังคำของกรามที่ตอบโต้ญาติของเขาวว่า “...คนไทยที่เคยเข้าไปเป็นคนดี ครูพานใครๆ ก็รักและยังพูดถึงคุณงามความดี...ทุกคนเป็นห่วง” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 73)

ด้วยเหตุนี้ แม้มีความแตกต่างทางศาสนาแต่คนมลายูมุสลิมและคนไทยสามารถอยู่ร่วมกันได้ มีการสานสัมพันธ์ไปมาหาสู่กัน ดังเสียงเล่าว่า “บิดาของโต๊ะครูดาโอ๊ะ ยังเคยพาโต๊ะครูและโต๊ะอิหม่ามบ้านเหนือไปเยี่ยมบ้านของหลวงนรรัตน์สมัยโต๊ะครูยังเล็กๆ หลายครั้ง พร้อมกับ ผลหมากรากไม้เป็นการตอบแทนในฐานะของผู้แทนชาวบ้านและส่วนตัวพร้อมๆ กัน ซึ่งคุณหลวงนรรัตน์ก็ให้การต้อนรับขับสู้อย่างดีที่สุดทุกครั้ง” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 101) คนไทยพุทธและคนมลายูมุสลิมจึงสนิทสนมกันเหมือนญาติสนิท เช่นวิถีชีวิตของพ่อของกราม ดังเสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องราว

เขามีชีวิตที่สนุกคลุกคลีอยู่แต่กับชาวบ้าน ฝีมือยิงปืนแม่นยำเหมือนจับวางรำลือผ่านทุ่งข้ามเขาไปทั่ว การหลับนอนเหมือนกับการมีนิสัยง่าย ๆ ของเขา ทำให้นอนที่ไหนบ้านใครก็ได้ เมื่อหิวก็แะร่วมวง ครวไหนดก็ได้ไม่เคยรังเกียจทั้งไทยพุทธ และไทยมุสลิม หลายตำบลทั้งทั้งใกล้และไกลบ้าน เขาก็มีเพื่อนคอยนำทางซึ่งเป็นชาวบ้านต่างๆ ชวนไปหาสัตว์ให้ยิง หรือที่ไหนมีสัตว์คอยรังควานกินพืชไร่ชาวบ้านก็มักจะบอกเขา บางครั้งชาวบ้านมาตามให้ยิงหมูป่าที่มีเป็นฝูงๆ ซึ่งเป็นสัตว์ห้ามบริโภคของมุสลิม...พ่อของเขาพูดภาษาพื้นเมืองมาเลยได้เก่งจึงเข้าไปเที่ยวที่ไหนได้สบาย แม้แต่บางตำบล เขาคือคนไทยพุทธแรกที่เหยียบย่างเข้าไป พ่อของเขาจึงเป็นตัวแทนลักษณะของคนไทยที่มุสลิมบอกว่า เป็นคนดีเป็นคนน่ารักค่าเป็นคนบริสุทธิ์ใจ” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 125-126)

นอกจากนั้น การตอบแทนความเอื้ออาทรเป็นสิ่งที่เห็นได้จากคนทั้งสองศาสนา ดังบทสนทนาของตัวละครตอนหนึ่งว่า “ฉันอยากตอบแทนคุณเขา ตอนที่ฉันพาพี่สือแม่ไปโรงพยาบาล แม้พี่สือแม่จะตายแต่มีเขาคนเดียวที่นั่นที่เห็นใจ และเข้าใจเรา...อย่างน้อยก็ให้เขาเห็นว่าเรามีน้ำใจ...” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 240)

หรือความแตกต่างทางวัฒนธรรมด้านอื่น เช่น การแต่งกายไม่ได้เป็นอุปสรรคในการคบหากัน ระหว่าง ‘กราม’ เด็กหนุ่มไทยในฐานะตัวแทนความทันสมัยกับเด็กหนุ่มมุสลิมที่แต่งกายตามจารีตศาสนา ดังการบรรยายของผู้เล่าเรื่องราว

แม้ลมไอเย็นฉ่ำมันจะกินลึกหนาวผ่านไปเนื้อเจ้าหนุ่มไทยคนนั้นแต่เขาก็ยังวาดพายุเฉยเสื่อยืดค่อนข้างเก๋ลายขวางสน้ำเงินซัดสลับขาวแก่ แม้จะหลวมแต่ก็เห็นชัดว่าห่อความแกร่งไว้ข้างใน ยืนล้ออายุพอกๆ กับเสื้อทรงมียี่ห้อบอกความเป็นเด็กหนุ่มทันสมัยตัดกันอย่างเห็นได้ชัดกับหนุ่มมุสลิมพื้นบ้านที่สวมใส่เสื้อถุงแขนยาวและหมวกยาวอ ทรงกะลามาพะรวาวาวสนิท (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 1-2)

มิติความขัดแย้ง ผู้เล่าเรื่องได้ฉายภาพให้เห็นว่าการก่อตัวของความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการคือ

ประการแรก **เกิดจากข่าวและการใส่ร้ายป้ายสีกัน** โดยทั่วไปชาวบ้านรับรู้ข่าวที่เล่าจากปากต่อปาก ผ่านหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งจนกลายเป็นเรื่องประจำวันที่ถูกกันในงานสนทนาของคนในหมู่บ้าน ดังเสียงของผู้เล่าเรื่องที่ “ข่าวการสู้รบเสียงปืนที่ชาวบ้านไม่เคยรู้ ไม่เคยได้ยิน เริ่มมีเข้ามาพูดกันในหมู่บ้าน พร้อมกับข่าวการถูกข่มขู่กดขี่ทารุณจากเจ้าหน้าที่ถึงการเช่นฆ่าชาวไทยมุสลิมอย่างไร้เหตุผล ซึ่งแต่ก่อนจะมีก็แค่ถูกด่า ถูกเหยียดหยามและรังเกียจ” (สุชีพ ฅ สงขลา. 2522. หน้า 9) ข่าวที่กระจายออกไป บางข่าวแฝงการใส่ร้ายป้ายสีโดยเฉพาะข่าวเกี่ยวกับคนต่างศาสนาถ้าหากไม่ตรวจสอบความจริงให้ดีเสียก่อน อาจทำให้เกิดความระแวงแคลงใจและเข้าใจผิดได้ง่าย ดังเสียงเล่าว่า “จากการที่ได้ฟังคำบอกเล่าของหะยีอาแวเมื่อไม่กี่วันมานี้ แล้วมาได้ยินคำบอกเล่าของลูกสาวอีก ทำให้หะยีอุสมานเชื่อนิทว่ากรามคือสายให้กับเจ้าหน้าที่เป็นหนอนบ่อนไส้ทำลายชาวบ้านไม่รู้บุญคุณแผ่นดินอันร่มเย็นที่โอบอ้อมจุณเจือชีวิต แต่อันแต่อกจนเติบโต เขากลายเป็นคนทรยศ” (สุชีพ ฅ สงขลา. 2522. หน้า111-112) สาเหตุเหล่านี้ทำให้ ‘กราม’ ตกเป็นเหยื่อของความขัดแย้ง ดังเสียงเล่าผ่านความคิดของ ‘มะทรง’ ว่า

...มะทรงปะติดปะต่อเรื่องราวจากที่รู้เองจากพ่อของจากโต๊ะครูตาโอ๊ะที่ยาหลังให้การพิมพ์ถึงเด็กไทยพุทธที่รับเคราะห์จากทั้งสองฝ่าย โดยตัวเองไม่รู้โอ้ไหนโอ้ไหนมาตลอด...จนกระทั่งกระท่อมถูกเผา โดยมีหนังสือของขบวนการประกาศให้เขาเป็นบุคคลไม่พึงปรารถนาของชาวมุสลิมทั้งในป่าและหมู่บ้าน ภาพเขาต้องระหี้จลี้ภัยออกมาจากชุมชนที่เขาเกิด เขาเติบโต ที่เขารัก และให้ความอบอุ่นกับเด็กกำพร้าต่างเผ่าพันธุ์เหมือนคนพลัดถิ่นเช่นเขามาตลอด... (สุชีพ ฅ สงขลา. 2522. หน้า 202-202)

ประการที่สอง **เกิดจากพฤติกรรมไม่ดีของเจ้าหน้าที่รัฐบางคน** เช่น การแสดงความหยาบคาย การข่มขู่ การดูถูก เหยียดหยาม ไม่ให้เกียรติทั้งการกระทำและคำพูด การหยิบฉวยสิ่งของและสัตว์เลี้ยงเลี้ยงใจ ดังเสียงเล่าตอนหนึ่งว่า “ไอ้พวกหัวขาวต้องเอาไปซ่อนไว้ที่ไหนสักแห่ง” คำพูดสำรากรออกมาอย่างห้วนเสีย เขาหมายไปถึงพวกชาวบ้านที่ยืนสวมหมวกยาวอมองดูการค้นหาลูกของพวกเขาอยู่อย่างเจียบเจีย แม้ในบ้านจะถูกค้น ข้าวของถูกปลายนกระบอกปืนตัวตรีอี่สิ่งของ กระเชอกระจัดกระจายไป” (สุชีพ ฅ สงขลา. 2522. หน้า17-18) และจากคำพูดของ ‘โต๊ะครู’ ว่า

“...ในยามนี้มุสลิมถูกข่มเหงอย่างรุนแรงจากผู้ปกครองเสมือนหนึ่งเราไม่ใช่คนไทย เรารู้ว่าบางครั้งเราถูกเขาเอาเป็นข้ออ้างสำหรับการขอเบิกงบประมาณจำนวนมากๆ มาปราบเราทั้งๆ ที่เราไม่รู้ถึงความผิด เราถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์แล้วหาว่าเราเป็นกบฏคิดแยกดินแดนไม่รู้บุญคุณแผ่นดิน คนพวกนั้นสวมเครื่องแบบทหารแต่เขาหาใช้ทหารไม่ ถ้าเป็นทหารเขาจะไม่ขโมยและไม่เอาของคนอื่นโดยเจ้าของไม่อนุญาต ไม่ทำลายทรัพย์สิน ไม่ทำลายผู้หญิง เด็ก คน ชรา ไม่เอาต้นไม้สักต้น ไม่ทำลายโบสถ์ วิหาร ไม่ทรมาณเชลย แต่เขาเหมือนโจร โจรที่เหนือ กว่าโจรเพราะมีเครื่องแบบ...” (สุชีพ ฅ สงขลา. 2522. หน้า36-37)

หรือคำพูดของ ‘GRAM’ ว่า “ผมขอบอกอีกครั้งว่า ผมเคยเห็นโจรปล้นที่นั่นครั้งแรกและโจรที่ไปปล้นคือลูกน้องของคุณนั่นแหละที่หัวโปกขาวบ้านออกมา โจรที่มีรูปแบบของชาติสวมอยู่ครบชุด...” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 74)

ประการที่สาม เกิดจากการแยกพวก โดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการแบ่งแยก การกระทำเช่นนี้รับรู้ได้จาก การเลือกปฏิบัติระหว่างคนไทยและคนมุสลิม ดังเสียงเล่าผ่านความคิดของตัวละครที่เป็น ‘ทนาย’ ว่า

ทนายนึกถึงภาพการประท้วงของมหาประชาชนที่ปัตตานีในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นายแพทย์และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลถึงกับไปตั้งกองอำนวยการในที่ประท้วงและใช้รถโรงพยาบาลขนคนเจ็บเข้าโรงพยาบาล แต่ในคราวการประท้วงใหญ่ของประชาชนที่จังหวัดปัตตานีกรณีสังหารหมู่ห้าศพที่สะพานกอตอ นายแพทย์และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลได้ลี้ภัยบรรณขื่อนี้หมดสิ้น มันเป็นความแตกต่างกันอย่างไกลลิบกับการได้รับการ ระหว่างคนไทยพุทธและไทยมุสลิม มิใช่เฉพาะแต่ในโรงพยาบาล แต่ตามสถานที่ราชการเกือบทุกแห่งที่ผู้ไปติดต่อซึ่งเป็นมุสลิมจะไม่สามารถเหลือวแลเลย แต่กลับบริการชาวไทยพุทธจนหมดก่อน พอเสร็จจากคนไทยจึงหันมาตะคอกกับมุสลิมว่า “มาติดต่ออะไรไอ้แขก” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 168)

การแยกพวกทำให้ความเป็น “คนใน” ของ ‘GRAM’ ถูกทำให้หายไป เขากลายเป็น “คนนอก” ในสายตาของคนมุสลิม อีกทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีผลต่อความรู้สึกและชีวิตของ ‘GRAM’ ในฐานะที่เขาเป็นคนไทยในขณะเดียวกันเขาเป็นคนบ้านยาหลัง มีเพื่อนๆ มีคนที่เขารักและนับถือ รวมทั้งคนรู้จักอยู่ที่นั่นทั้งหมด ดังเสียงของผู้เล่าเรื่องที่เล่าผ่านความรู้สึกของ ‘GRAM’ ตอนหนึ่งว่า

...การปราบปรามยังเป็นนโยบายเดิมเพียงแต่หนักขึ้นและข่าวการสูญเสียชีวิตเพิ่มขึ้น แม้ในตำบลยาหลังจะเพิ่มมีในระยะหลัง แต่ข่าวการปะทะกันระหว่างขบวนการของไทยมุสลิมกับเจ้าหน้าที่นั้นพูดถึงกันมานานแล้ว และทุกครั้งทีพูดถึงเรื่องราวเหล่านี้GRAMก็มีความรู้สึกเป็นคนนอกพวกไปทันที แม้จะมีบางคนที่รู้และเข้าใจแต่คนเหล่านั้นก็ลดจำนวนน้อยลงๆ เขาก็โดดเดี่ยวขึ้นๆ มิใช่แต่เพียงฝ่ายไทยมุสลิมเท่านั้นที่เพ่งมองเขา แต่เขากำลังตกเป็นเป้าของฝ่ายเจ้าหน้าที่อีกด้วย (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 56- 57)

ประการที่สี่ เกิดจากนโยบายรัฐ เช่น การออกระเบียบกฎหมายเกี่ยวกับการขออนุญาต “ฆ่า” ถือเป็นการทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างรุนแรง และไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะเกิดขึ้นในสังคมพุทธ ระเบียบดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้นำที่เป็นทางการในระดับท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐบางคน มีความชอบธรรมในการยึดมือของผู้มีอำนาจ “ฆ่า” คนต่างศาสนา คนศาสนาเดียวกัน หรือใครก็ได้ ดังเสียงเล่าว่า

หนังสือพิมพ์จากส่วนกลางเสนอข่าวเกี่ยวกับเรื่องหนังสืออนุญาตให้ ‘เก็บ’ บุคคลที่เห็นว่า เป็นภัยได้ ซึ่งรู้จักอยู่เจียๆ แคในเขตสามจังหวัดภาคใต้เท่านั้น...เมื่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อส. หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ต้องการจะฆ่าใครสักคนในเขตสามจังหวัดภาคใต้ก็จะมาขอหนังสืออนุญาตฆ่าจากผู้กำกับหรือเจ้าหน้าที่ระดับสูง หากได้รับหนังสืออนุญาต ก็สามารถฆ่าผู้นั้นได้โดยไม่มีผิดอนุญาตฆ่านี้เรียกกันว่า ‘หนังสือตัวละบาท’ หรือภาษานั้นเป็นมาเลยเรียกว่า ‘ซื่อโกะ แซกอ’ ซึ่งความหมายของหนังสือนี้ก็คือตราคนที่จะถูกฆ่าเพียงหนึ่งบาท เท่ากับกระดาษหนึ่งแผ่นและค่าน้ำหมึกที่เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจเขียนไว้...หนังสือตัวละบาท...เริ่มใช้มาตั้งแต่รัฐบาลนายถนอม กิตติ

ขจร เพื่อเป็นเครื่องมือในการปราบปรามโจรผู้ร้ายในสามจังหวัดภาคใต้ โดยในสมัยนั้นก่อนที่จะมีการออกหนังสือนี้ให้กับใครก็ จะต้องมีการสอบสวนผู้ที่จะถูกฆ่าอย่างละเอียด ก่อนว่า เป็นโจรผู้ร้ายสมควรถูกฆ่าหรือไม่...หนังสือนี้จึง เป็นเครื่องมือ อย่างดีในการที่เจ้าหน้าที่จะเช่นฆ่าประชาชนทั้งที่มีความผิดและไม่มีผิด (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 188-190)

การยืมมือ “ฆ่า” คน การติดสินบน และการจ้างสายโจรเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการปราบปราม “โจร” หากเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นคนไม่ดี ผักไฟในสิ่งชั่ว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง คนที่จะถูกจำกัดเหมือนชีวิตเป็นเช่นผักปลา ดังเสียงเล่าผ่านความคิดของ ‘การิม’ ว่า “มุสลิมตายด้วยมุสลิม มุสลิมฆ่ามุสลิมด้วยกัน และมันจะฆ่าแต่มุสลิมที่เป็นผู้นำมีกิจกรรมการต่อชาวมุสลิมทั้งสิ้น” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 219)

การตายของโต๊ะครูซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชน หรือ “ผู้กำหัวใจชาวบ้านไว้ด้วยจิตใจเมตตาปราณีในครรลองของพระเจ้า” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 216) ทำให้คนมุสลิมไม่อาจปล่อยวางได้ จำเป็นต้องหาผู้สานต่อภารกิจด้านศาสนาเพื่อดำรงไว้ซึ่งวิถีชุมชนมุสลิม ด้วยเหตุนี้บทบาทการสืบทอดคำสอนของศาสนา (อิสลาม) จึงได้ถูกถักทอและแผ่ขยายออกไปอย่างเหนียวแน่นกว่าเดิม พร้อมกับความขัดแย้งที่มีมากขึ้น ในขณะเดียวกัน การตายของ ‘กราม’ ในเสี้ยววินาทีที่เขาเหยียบย่างกลับมาถึงบ้านเกิด โดยที่ไม่อาจหาตัวคนผิดได้ กลายเป็นความเคลือบแคลงสงสัยที่อยู่ในใจของชาวบ้านตลอดมา ดังเสียงของผู้เล่าเรื่องราว “ไม่มีใครรู้หรือกว่าพวกไหน มันปนเปกันจนแยกไม่ออก” (สุชีพ ณ สงขลา. 2522. หน้า 277)

กรณีของ ‘กราม’ และ ‘โต๊ะครู’ ได้กลายเป็นภาพตัวแทนของคนไทยและคนมุสลิมซึ่งตกเป็นเหยื่ออยู่ในวังวนอันชั่วร้ายของเจ้าหน้าที่บางกลุ่มที่อาศัยโครงสร้างอำนาจรัฐ สร้างฐานอิทธิพลเพื่อแสวงหาลาภยศและผลประโยชน์บนความหายนะของคนอื่นและสังคม

จากมุมมองดังกล่าว ส่วนหนึ่งช่วยให้เราเข้าใจต้นเหตุของความรุนแรง และการวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ด้วยวิจาร์ญาณ จะช่วยให้เราสามารถแยกแยะถูก ผิด จริง ไม่จริง ได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม ไม่มองคนมลายูมุสลิมแบบเหมารวมอีกต่อไป

3.3 แว้งที่รัก : ความเข้าใจคือพลังปกป้อง

“แว้งที่รัก” ของชบาบาน เป็นภาพแทนความรักความเข้าใจที่ดีต่อกันของ ‘คนแว้ง’ (อำเภอชายแดนของจังหวัดนราธิวาส) ดังคำบรรยายจากเสียงเล่าตอนหนึ่งว่า

ภาพของแว้งที่เต็มไปด้วยผู้คนหลายเผ่าอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แบ่งกันด้วยภาษา...ศาสนาที่น่าถือ การแต่งกาย แล้วก็อาชีพ คนไทยเป็นข้าราชการ พูดภาษาไทย นับถือศาสนาพุทธ คนจีนเป็นพ่อค้า พูดภาษาจีน นับถือพุทธปนเจ้า กลุ่มใหญ่ที่สุดคือแขก ที่รวมทั้งแขกมลายู แขกเทศแขกกลิ้ง เป็นเกษตรกรสวนยาง ขายของในตลาด นับถือศาสนาอิสลาม (ชบาบาน. 2551. หน้า 184, 186)

เรื่องนี้พิมพ์เผยแพร่เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2551 โดยสำนักพิมพ์สารคดี ซึ่งเป็นช่วงที่คนในสังคมกำลังต่อสู้กับความรู้สึกหวาดกลัว ความรู้สึกหวาดระแวง และความไม่ไว้วางใจกัน อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่เรื้อรังอยู่ในพื้นที่ชายแดนใต้ ส่งผลให้ “แว้งที่รัก” เป็น

วรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่ช่วยสร้างความหวังของการหวนกลับมาพร้อมทุกข์ร่วมสุขกันเหมือนเช่นที่เคยเป็นมา (อังคณา นีละไพจิตร. 2551. หน้าปกหลัง)

เสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องเสนอภาพวิถีชีวิตของครอบครัวคนพุทธ ครอบครัวคนมุสลิม และพ่อค้าคนจีน ที่มีความรัก ความเข้าใจ ความไว้วางใจ เป็นสายสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เสียงเล่าอาศัย ‘น้อย’ ในฐานะตัวละครเดินเรื่องที่สำคัญ เป็นผู้เชื่อมโยงหลายๆ ชีวิตที่อยู่บ้านใกล้กัน เป็นเพื่อนบ้านกัน และต่างพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลกันผูกพันกันในพื้นที่ ‘แว้ง’

เหตุการณ์ในเรื่องอยู่ในช่วงประมาณปลายทศวรรษ พ.ศ.2490 ถึงต้นทศวรรษ พ.ศ. 2500 ‘แว้ง’ เป็นอำเภอชายแดนอยู่ตรงข้ามกับอำเภอตะนาวศรีแม่ระมาด รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย โดยมีแม่น้ำโกลกเป็นเส้นกั้นพรมแดน ชีวิตของคนเหล่านั้นดำเนินและเติบโตอย่างงดงามท่ามกลางความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และอาชีพ ผ่านความทรงจำของน้อยในวัยเยาว์

ตลอดทั้งเรื่องเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตของน้อยและครอบครัวของน้อย ครอบครัวของเพื่อนบ้านอย่างโต๊ะแซ (ตา) มะตัยย เพื่อนเล่นอย่างมามุ ช่างทำตะเกียงในตลาดแว้งอย่างโต๊ะตูแอก แกะเจ้า ผู้เฒ่าที่ผู้คนในแว้งให้ความเคารพนับถือและเกรงกลัวอย่างโต๊ะแซชาอิด เรื่องเล่าเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การเล่นของเด็ก อาหารแบบมลายู อาชีพของคนในอำเภอแว้ง วันสำคัญของศาสนาอิสลาม คลองแว้งในอดีต เป็นต้น

แก่นเรื่อง “แว้งที่รัก” บอกให้รู้ว่า คนเราจะอยู่ร่วมกันได้ต้องเรียนรู้ภาษาของกันและกัน เพื่อให้สามารถสื่อความหมายกันได้ด้วยใจ ต้องรักใคร่ ดูแล และแบ่งปันกันเหมือนพี่น้องเหมือนเครือญาติ ให้ความไว้วางใจกัน ให้ความเกรงใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา เคารพ ให้เกียรติ ไม่ดูถูกกัน และไม่ตัดสินคนจากอุปนิสัยภายนอก

เรื่อง “แว้งที่รัก” แสดงความหมายคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของคนในสังคมหลายประการคือ

ประการแรก การเคารพในวิถีชีวิตของผู้อื่น และดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม ดังเช่นครอบครัวของน้อยซึ่งเป็นคนพุทธ และครอบครัวของมามุเพื่อนบ้านที่เป็นมุสลิม ทั้งสองครอบครัวคบหากันอย่างสนิทใจ วางใจและจริงใจต่อกัน ไม่สร้างหรือกระทำความลำบากใจให้เพื่อนบ้านต่างศาสนา สามารถกินข้าวร่วมครัวกันได้ ดังเสียงเล่าผ่านความคิดของน้อยว่า

น้อยเพิ่งนึกขึ้นได้ตามประสาเด็กว่า มามุเป็นมุสลิม เป็นแขก คนมุสลิมเขามักไม่ไว้วางใจคนที่ เป็นพุทธ เขาว่าเป็นออลแลฮีย (คนสยาม) ไม่ใช่ ออลหมอลาย (คนมลายู) เหมือนพวกเขา เขา รังเกียจมากที่สุดก็คือ การที่คนสยามมาแกบาปี (กินหมู) น้อยไม่ได้คิดเรื่องนี้เลย ไม่เคยคิดว่า มามุ แตกต่างกับตนด้วยเหตุนี้ เพราะตั้งแต่เกิดมาเธอไม่เคยกินหมู ที่อำเภอแว้งไม่มีใครเลี้ยงหมู ไม่มีใครขายหมู พ่อกับแม่ต้องการให้คนแขกทุกคนคบหาด้วยอย่างสนิทใจ จึงไม่เคยมีอาหารอะไรที่ เข้าเนื้อหมูในบ้านหลังนี้ เพื่อนบ้านมุสลิมจะเข้าไปในบ้านตลอดถึงครัวอยู่เสมอ ที่มานอนค้างก็มี ครอบครัวของน้อยจึงอยู่กันอย่างสบาย น้อยมีโต๊ะแซ โต๊ะ (ปู่ตา ย่ายาย) เปาะจิ เมาะจี (อา น้า) อะแบ กะนิ (พี่ชาย พี่สาว) อะเด๊ะ (น้อง) ตลอดจน ซาเฮง (สหยา) ที่เป็นมุสลิมเยอะเยาะไปหมดซึ่ง เป็นการดีมาก (ชบาบาน. 2551. หน้า 53-54)

หรืออีกตอนหนึ่งที่ว่า “ครอบครัวของน้อยไม่เคยกินหมู และที่แว้งไม่มีใครเลี้ยงหรือขาย เนื้อหมูเลย คนมุสลิมจึงเข้านอกออกในบ้านจนถึงครัวอย่างสนิทใจ” (ชบาบาน. 2551. หน้า 109)

ประการที่สอง การเข้าใจและให้เกียรติกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากตน เช่น ครูใหญ่ของโรงเรียนประชาบาลแวงในสมัยนั้นซึ่งเป็นคนพุทธ ประกาศให้วันสำคัญของศาสนาอิสลามเป็นวันหยุดอย่างไม่เป็นทางการของโรงเรียนเช่นเดียวกับวันสำคัญของศาสนาพุทธ แม้ว่าในช่วงนั้นรัฐบาลยังไม่ได้ประกาศให้เป็นวันหยุดก็ตาม ดังเสียงเล่าว่า “คุณครูใหญ่ที่ใครๆ กลัวกันทั้งโรงเรียนได้อธิบายให้ฟังว่า มะรืนนี้เป็นวันสำคัญของศาสนาอิสลาม โรงเรียนจะหยุดให้ 1 วันเพื่อนักเรียนที่เป็นมุสลิมจะได้ฉลองวันสำคัญที่เรียกว่าวัน ฮารีรายอ นี่โดยไม่ถือว่าขาดเรียน” (ชบาบาน. 2551. หน้า 105)

ประการที่สาม การให้คุณค่าแก่ศาสนาอื่นอย่างเท่าเทียมกับศาสนาของตน ดังคำที่พ่อกับแม่สอนน้อยและพี่ชายน้อยก่อนเดินทางไปจังหวัดสงขลาว่า “...ขอให้ทำตามสองข้อให้นั่นคงอย่าได้ลืม หนึ่ง ลูกต้องช่วยกันดูไฟไหม้ไฟไหม้ ไฟจะได้ไม่ไหม้บ้านเราเสีย สอง พ่อได้ยินเสียงกลองขออะละฮิฮอ มะดัยย มามู และสแลแม เขาต้องสมาญ ลูกทั้งสองต้องเงียบสงบ และตอนอิฮอ ก็เข้าห้องไปสวดมนต์ของเราด้วย ...” (ชบาบาน. 2551. หน้า 121)

ประการที่สี่ คุณค่าความเป็นมนุษย์อยู่ในจิตใจที่งดงาม คุณค่าของคนไม่อาจตัดสินได้จากรูปลักษณ์ภายนอกแต่ควรมองข้างในจิตใจที่งดงามของคน เช่น “น้อย” มีความกลัวข้างทำตะเกียงมาก เนื่องจากรูปร่างลักษณะของแก ดังเสียงเล่าบรรยายว่า “ร่างผอมมกโก๋ หลังโง้งงุ้ม แก้มตอบลิกแกไม่ค่อยสวมเสื้อนุ่งแต่กางเกงขาสั้นสีฟ้ามีเชือกรัดที่เอว แวนตาที่แกสวมติดอยู่ตลอดเวลา ทำให้แกยิ่งน่ากลัว ที่ร้ายที่สุดจนน้อยไม่กล้าแม้แต่จะสบตาแกก็คือ เวลาเดินแกจะง่อยกระโผลกกะเผลกเหมือนจะทรุดลงไปทุกก้าวย่าง (ชบาบาน. 2551. หน้า 172) นอกจากความกลัวแล้ว “น้อย” ยังรังเกียจข้างทำตะเกียงอีกด้วย “แต่น้อยไม่ชอบแผลแก น่าเกลียดจังเลยแม่” (ชบาบาน. 2551. หน้า 175) แต่เมื่อ “น้อย” ประสบอุบัติเหตุโดนเคียวบาดจนนิ้วเท้าเกือบขาด “โตะตุแก” ข้างทำตะเกียงเป็นผู้ดูแลและทำแผลให้อย่างระมัดระวัง “น้อย” จึงมองเห็นคุณค่าของข้างทำตะเกียง ดังเสียงเล่าว่า

แกไม่ได้อ่อนแออย่างที่น้อยเหมาเอาจากร่างที่ผอมมกโก๋ เมื่อเธอสะอื้นไห้พลางยื่นแขนออกหาแกอย่างจะบอกถึงความรู้สึกขอบคุณจากหัวใจนั้น ข้างข้างอยู่ผู้เฒ่าของอำเภอแวงได้เขยเข้ามามาหา พยุงร่างเธอขึ้นด้วยพละกำลังที่มั่นคงของคนทำตะเกียง ส่งเธอให้พ่อที่อุ้มเธอตรงขึ้นบ้านไปหาแม่ (ชบาบาน. 2551. หน้า 179)

ประการที่ห้า คุณค่าความเป็นมนุษย์อยู่ที่การรู้จักบุญคุณคน ดังตัวอย่างจากเสียงเล่าตอนหนึ่งว่า “เมื่อน้อยเรียนจบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนประชาบาลอำเภอแวงโดยสอบได้ทุนรัฐบาลให้ไปเรียนต่อที่จังหวัดสงขลานั้น พ่อและแม่พาเธอไปกราบลาข้างข้างอยู่ผู้เฒ่าแห่งอำเภอแวง พ่ออย่าให้เธอจำพระคุณของท่านไว้ อย่าได้ลืมเลือนตลอดชีวิต” (ชบาบาน. 2551. หน้า 179) พร้อมกับคำสอนว่า

จำไว้ น้อย คนอื่นในอำเภออาจจะมองว่าเขาเป็นเพียงข้างข้างอยู่ผู้ยากจน หาเช้ากินค่ำ แต่สำหรับลูก ข้างทำตะเกียงไม่ใช่เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือในยามที่ลูกได้รับบาดเจ็บและกลัวเท่านั้นนะ เขาเป็นตะเกียงที่ส่องสว่างให้ลูกได้อ่านได้เขียนมาตลอด 4 ปี เขาจึงมีส่วนในความสำเร็จของลูกในวันนี้และในวันหน้าด้วย คนที่รู้สำนึกในพระคุณของผู้มีคุณเท่านั้นที่จัดว่าเป็นคนดี

จนกระทั่งทุกวันนี้ ทุกครั้งที่น้อยก้มมองนิ้วเท้าทั้งสองและเห็นริ้วรอยคมเคี้ยวครั้งกระโน้น เธอจะคิดถึงช่างช่างอยู่ผู้ที่เธอไม่เคยรู้จักชื่อจริงแต่เป็นผู้มีพระคุณทุกครั้งไป (ชบาบาน. 2551. หน้า 179)

ตัวตน ‘คนแว้ง’ ในดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ผู้คนต่างอยู่ร่วมกัน ด้วยการเคารพในวิถีของกันและกัน และดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งความเข้าใจและการให้เกียรติกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากตน การให้คุณค่าแก่คนในศาสนาอื่นอย่างเท่าเทียมกับศาสนาของตน และการรู้จักบุญคุณคน เป็นพลังปกป้องพวกเขาจากความขัดแย้ง หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความแตกต่างทางศาสนา ภาษา และวิถีการดำเนินชีวิต ไม่ได้เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง แต่เราอาจใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีต่อกันมายาวนานของคนพุทธและคนมลายูมุสลิมเป็นเครื่องมือลดความขัดแย้งให้เบาบางลงได้

3.4 รุสนี : มุมอับลักษณ์และด้านมืดในหัวใจคน

นวนิยายเรื่อง ‘รุสนี’ ของมนตรี ศรีรงค์ (นักเขียนรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประเภทกวีนิพนธ์จากเรื่องโลกในดวงตาของข้าพเจ้า เมื่อปี พ.ศ.2550) เป็น 1 ใน 15 เรื่อง ที่ผ่านรอบแรกนวนิยายซีไรต์ ปี พ.ศ.2555

เรื่อง ‘รุสนี’ มีโครงเรื่อง 4 โครงเรื่อง คือ **โครงเรื่องหนึ่ง** เปิดเรื่องด้วยเรื่องเล่าของผู้ใหญ่เกี่ยวกับคนหนุ่มที่เคยขึ้นไปบนยอดเขา ‘บูโด’ เรื่องเล่านี้เป็นหนึ่งในตำนานของบ้านแคและอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งสร้างความสงสัย และความรู้สึกหวั่นกลัวขึ้นในใจของเด็กหญิงในฐานะตัวละครสำคัญนาม ‘รุสนี’

‘บูโด’ จึงมีความหมายหลายนัยตามการรับรู้ของคน นัยแรก ความหมายของผู้เป็นตำนานที่มองว่า ‘บูโด’ ที่ซึ่งชาวบ้านเคยขึ้นไปเพื่อต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมนั้น คงเหลือเพียงความทรงจำที่ผ่านไปแล้ว นัยที่สอง ความหมายของชาวบ้านในหมู่บ้าน ที่เชื่อว่า ‘บูโด’ ยังคงมีชีวิตคนที่ขึ้นไปที่นั่นมีเป้าหมายเพื่อแบ่งแยกดินแดน และเป็นพื้นที่ที่รัฐเอื้อมมือไปไม่ถึง นัยที่สาม ความหมายของเด็กหนุ่มบ้านแคและ ภาพของ ‘บูโด’ ในสายตาของยะหยา คือดินแดนอิสระ สุขสงบ และงดงาม นัยที่สี่ ความหมายของเด็กหญิงบ้านแคและ ที่มองว่า ‘บูโด’ เป็นสถานที่อันน่ากลัวเพราะมีกองกำลังแบ่งแยกดินแดนอยู่บนนั้น ในขณะที่เดียวกันยังมีโนภาพความสวยงามอยู่ในใจตามคำบอกเล่าของยะหยา และนัยที่ห้า ความหมายของเจ้าหน้าที่รัฐที่มองว่า ‘บูโด’ เป็นดินแดนของผู้เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ คนที่ขึ้นไปบนนั้นจะถูกเหมารวมว่าเป็นโจรก่อการร้าย ‘บูโด’ จึงกลายเป็น **สัญลักษณ์ของความลึกลับน่ากลัวและเป็นความหวังในเวลาเดียวกัน**

การให้ความหมาย ‘บูโด’ ที่แตกต่างกันของคนแต่ละกลุ่มเมื่อเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแคและ ซึ่งไม่รู้แน่ชัดว่า ‘เป็นใคร’ หรือ ‘ใครเป็นคนทำ’ ส่งผลให้หมู่บ้านมุสลิมที่เคยสงบสุขกลายเป็นหมู่บ้านที่ผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความหวาดกลัว การกล่าวโทษ การจ้องจับผิด ในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่รัฐมองชาวบ้านด้วยความหวาดระแวงเช่นกัน เพราะเมื่อมีเหตุร้ายแรงเกิดขึ้นเจ้าหน้าที่ของรัฐมักพุ่งเป้าไปที่กลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้าน จนชาวบ้านบางคนทนถูกรังแกไม่ไหว ชวนกันหนีขึ้น ‘บูโด’ จนเป็นเหตุให้ถูกกล่าวหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐว่า แคและเป็นหมู่บ้านที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ แคและจึงถูกเผาทำลายจนย่อยยับเสมือนหนึ่งไม่เคยมีหมู่บ้านแห่งนี้อยู่ในแผนที่ประเทศไทยมาก่อน

โครงเรื่องสอง ผู้เล่าเรื่องเรียงร้อยชีวิตของตัวละครที่ประสบภัยจากสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในที่แห่งใหม่

เสียงเล่าตัดภาพจากหมู่บ้านแคและมานำเสนอชีวิตของตัวละครสำคัญอีกคนหนึ่งชื่อ ‘ซูโฮมิง’ ที่ต้องพลัดบ้านพลัดเมืองจากยะลา มาอาศัยอยู่กับน้ำชายที่หาดใหญ่ เพื่อหนีจากกลุ่มวัยรุ่นที่ชักชวนให้เข้าร่วมขบวนการก่อการร้าย พ่อแม่ของ ‘ซูโฮมิง’ เข้าขัดขวาง จากนั้นไม่กี่วันทั้งคู่ก็ถึงตายในบ้านของตนเอง

ชีวิตของ ‘ซูโฮมิง’ ในโรงเรียนแห่งใหม่ไม่ค่อยมีความสุข เนื่องจาก ‘ซูโฮมิง’ เป็นเด็กขี้อาย พิจารณาลูกน้องเลียนจากนักเรียนชายร่วมชั้นเรียน และการที่เป็นเด็กสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้ ‘ซูโฮมิง’ เรียนช้ากว่าคนอื่น แต่เขาได้รับมิตรภาพจาก ‘ลุงแป้ง’ เพื่อนนักเรียนหญิงที่อยู่ห้องเรียนเดียวกันช่วยทบทวนบทเรียนให้ จนถูกข่มขู่จากนักเรียนชายที่ชอบ ‘ลุงแป้ง’ ทำให้ ‘ซูโฮมิง’ จำต้องปฏิเสธการช่วยเหลือจากเด็กสาว โดยหันไปใช้เวลาหลังเลิกเรียนและวันเสาร์อาทิตย์ไปรับจ้างช่วยงานร้านขายของชำเพื่อแบ่งเบาภาระน้ำชาย จนกระทั่งปิดภาคเรียน ‘ซูโฮมิง’ จึงลาออกจากโรงเรียน

เสียงเล่าตัดฉากกลับไปหมู่บ้านแคและ ‘ไฟซอล’ ตัวละครอีกคนหนึ่งทราบข่าวบ้านแคและถูกเผา เขารีบเดินทางกลับไปบ้านเกิดและรับ ‘รูสนี’ ซึ่งเป็นญาติใกล้ชิดทางสายเลือดมาอยู่ด้วยกันที่หาดใหญ่

ชีวิตของ ‘รูสนี’ เริ่มต้นใหม่อีกครั้งกับครอบครัว ‘ไฟซอล’ เมียของ ‘ไฟซอล’ ชื่อ ‘กุนิง’ และมีลูกชายวัยไล่เลี่ยกับ ‘รูสนี’ ชื่อ ‘อดุลย์’ ที่ยังอยู่ในวัยเรียนแต่ชอบเที่ยวเตร่และไม่สนใจการเรียน ‘อดุลย์’ รับรู้ข่าวความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และความเห็นในทำนองอาชญากรรมต่อคนเชื้อสายมลายู ซึ่งสร้างความเจ็บแค้นแก่ ‘อดุลย์’ อย่างมาก จนเป็นเหตุจูงใจให้ ‘อดุลย์’ เข้าร่วมขบวนการก่อการร้ายในเวลาต่อมา ‘ซูโฮมิง’ ได้พบกับ ‘รูสนี’ และมีความรู้สึกที่ดีต่อเด็กสาว

โครงเรื่องสาม เสียงเล่าเปิดปมความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งระหว่าง ‘อดุลย์’ กับ ‘ซูโฮมิง’ เด็กหนุ่มทั้งสองคนต่างหลงรัก ‘รูสนี’ แต่แสดงออกต่อผู้หญิงที่ตนรักแตกต่างกัน พฤติกรรม ‘ความรัก’ ของ ‘อดุลย์’ ทั้งก้าวร้าว ปาเถื่อนและรุนแรง เนื่องจากเลียนแบบเกมออนไลน์ที่มุ่งชนชกกันอย่างทารุณโหดร้าย เมื่อสบโอกาส ‘อดุลย์’ ข่มขืน ‘รูสนี’ ญาติที่มาพึ่งพิงครอบครัวของตนซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในขณะที่ความรู้สึกของ ‘รูสนี’ ทั้งอดกลั้นและอดทน ในขณะที่ ‘ซูโฮมิง’ แสดงความรักต่อ ‘รูสนี’ อย่างสุภาพและด้วยจิตใจที่อ่อนโยน เมื่อ ‘ซูโฮมิง’ ล่วงรู้ความสัมพันธ์ของคนทั้งสองจากอาการหวงแหน ‘รูสนี’ ของ ‘อดุลย์’ และจากสายตาที่มองมาอย่างวิงวอนแถมร้องขอความช่วยเหลือ ทำให้ ‘ซูโฮมิง’ ทั้งปวดร้าว เคียดแค้นและชิงชัง ‘อดุลย์’

‘อดุลย์’ หายไปจากบ้านและคบเพื่อนใหม่ที่มาจากชายแดนใต้ เขาติดยาเสพติดและเข้าสู่ขบวนการก่อการร้าย วันหนึ่ง ‘อดุลย์’ กลับมาบ้านในสภาพเมายาเพื่อพา ‘รูสนี’ ไปอยู่ด้วยกัน แต่ถูก ‘ไฟซอล’ ผู้เป็นพ่อขัดขวาง ‘อดุลย์’ พลังมีอาพื่อเพราะฤทธิ์ยาและแรงโทสะ เขาตบ ‘รูสนี’ ที่เข้ามาห้ามไม่ให้เขาทำร้ายพ่อของตัวเองอย่างรุนแรงจน ‘รูสนี’ แท้งลูก เหตุการณ์เลวร้ายครั้งนี้ส่งผลให้ครอบครัวของ ‘ไฟซอล’ ล่มสลาย ‘กุนิง’ ตายตามสามีในวันเดียวกันนั่นเอง ‘อดุลย์’ หนีเตลิดไปยังเส้นทางเดิม ส่วนชีวิตของ ‘รูสนี’ อยู่ระหว่างความเป็นความตาย

จากนั้นเสียงเล่าตัดภาพกลับมายังหมู่บ้านแคและ ‘ยะหียา’ เดินลงจาก ‘บูโด’ เมื่อพบว่าเรื่องเล่าเป็นเพียงเรื่องเล่า ตำนานไม่หวนกลับมาอีกแล้ว ‘ยะหียา’ เดินออกจากพื้นที่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นหมู่บ้านแคและ เขาเดินออกตามหา ‘รูสนี’ จากหมู่บ้านสู่หมู่บ้าน จนถูกทหารจับ ‘ยะหียา’ ตกอยู่ในสภาพกึ่งจริงกึ่งฝัน จนถูกนำตัวส่งโรงพยาบาลประสาทสงขลาเพื่อรักษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจ

โครงเรื่องสี่ ‘รุสนี’พยายามแสวงหาหนทางที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสงบ ปลอดภัยและหลุดพ้นจากความทรงจำอันเลวร้าย ‘รุสนี’ตัดสินใจอยู่ห่างจากคนและชุมชนมุสลิมของตนเอง เด็กสาวปฏิเสธความช่วยเหลือจาก ‘ซูไฮมิง’ เพราะไม่อยากให้เขาเดือดร้อน ‘รุสนี’ หันไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าของแผงขายเสื้อผ้ามือสอง พ่อค้าหนุ่มใหญ่คนพุทธรับ ‘รุสนี’ ไว้เพราะรู้จักคุ้นเคยกับ ‘ไฟซอล’ แต่เหตุผลที่สำคัญคือ ‘รุสนี’ ไร้ที่พึ่งพิง เขาพา ‘รุสนี’ มาอยู่ด้วย ท่ามกลางข่าวความรุนแรงที่นับวันยิ่งขยายตัว และความรู้สึกแปลกแยกชิงชังของคนพุทธในหมู่บ้านทุ่งงาย แต่หลังจาก ‘รุสนี’ บอกเล่าเรื่องราวของตนแก่ชาวบ้านต่อหน้าหลวงพ่อบุญในวัด ทำให้ชาวบ้านต่างยอมรับ ‘รุสนี’ ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของบ้านทุ่งงาย สุดท้ายชีวิตของ ‘รุสนี’ จะเป็นไปในทางร้ายหรือทางดี ไม่มีใครคาดเดาได้ เช่นเดียวกับปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังหาทางออกไม่เจอ

แก่นเรื่อง ‘รุสนี’ บอกความนัยของความขัดแย้งหลายประการ คือ ประการแรก ประวัติศาสตร์ของเรื่องเล่าอาจนำไปสู่การให้ความหมายและการตีความที่ผิดพลาดได้ ดังกรณีของยะหียาที่ขึ้นไปบน ‘บูโด’ เพื่อหาหม้ออันสุขสงบบนยอดเขา แต่ถูกกล่าวหาทั้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวบ้านว่า ยะหียาขึ้นไปสมคบคิดกับพวกแบ่งแยกดินแดน ประการที่สอง การโหมกระพือข่าวความรุนแรงและการประณามผู้ก่อเหตุแบบเหมารวม กลายเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์จนลูกหลานบานปลายและยากจะไว้วางใจกันได้เหมือนเดิม และประการที่สาม การใช้อำนาจที่เหนือกว่าเพื่อเอาชนะกันโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรมและความยุติธรรม นอกจากทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นแล้ว หากยังทำลายความสงบสุขของคนในสังคม

นวนิยายเรื่อง ‘รุสนี’ ตีแผ่ความไม่รู้และความกลัวในจิตใจของมนุษย์จนนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ขัดแย้ง การทำลายคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และภาพลักษณ์ของชายแดนใต้ที่ถูกทำลายผ่านสายตาของสื่อรัฐและสื่อกระแสหลัก ดังผลการวิเคราะห์ต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง **ความไม่รู้และความกลัวในจิตใจของมนุษย์นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ขัดแย้ง และการทำลายคุณค่า ทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น** ดังกรณีหมู่บ้านแคและที่มีเรื่องราวร้ายแรงเกิดขึ้นกับคนในหมู่บ้าน แต่ไม่มีใครรู้ว่าเหตุร้ายเหล่านั้นเกิดจากสาเหตุอะไร และใครเป็นคนทำ เช่น มีคนแปลกหน้าเข้ามาในเขตหมู่บ้านและผู้นำที่ชาวบ้านเคารพนับถือออกไปพบกับคนแปลกหน้าในยามค่ำคืน คนในหมู่บ้านถูกฆ่าตายโดยไม่รู้สาเหตุ ทหารเข้ามาตั้งค่ายในหมู่บ้านและเจ้าของพื้นที่ถูกฆ่าตาย เกิดเหตุลอบวางระเบิดทหารใกล้หมู่บ้าน เด็กหนุ่มในหมู่บ้านตกเป็นผู้ต้องสงสัย ชาวบ้านถูกกล่าวหาว่าค้ายาเสพติดถูกนำตัวไปสอบสวนและไม่เคยได้กลับมาบ้านอีกเลย กลุ่มชายฉกรรจ์ลึกลับมีอาวุธครบมือเข้ามาข่มขู่ คุกคามและทำร้ายร่างกายชาวบ้าน คนแปลกหน้าเข้ามาขอความร่วมมือให้ชาวบ้านฆ่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

ความคลุมเครือของเหตุการณ์เหล่านั้น สร้างความสับสนให้แก่ชาวบ้าน เพราะต่างคนต่างไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในหมู่บ้านของตน จึงได้แต่คาดเดาไปต่างๆ นานา มีทั้งความหวาดระแวง ความไม่เชื่อถือนในคำพูดของกันและกัน จนกระทั่งกล่าวหากันจากเรื่องราวที่ปะติดปะต่อเอาเอง ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปสู่ความขัดแย้งทั้งแบบเปิดเผยและไม่ปรากฏเด่นชัด เช่น การวางท่าทีเงียบเฉยไม่พูดคุยกันเหมือนก่อน การไม่กล้าคบหากับคนที่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐจับตัวไปสอบสวนเพราะกลัวว่าเหตุร้ายจะตกมาถึงตน การโต้เถียงกันและการทำร้ายกันทางวาจา รวมไปถึงการกักกันหน่วงเหนี่ยวเพราะความไม่ไว้วางใจ เป็นต้น ดังเสียงเล่าว่า

หมู่บ้านแคและที่แสนสงบ บัดนี้กลายเป็นหมู่บ้านแห่งความตาย ผู้ชายที่มีต่างหนีออกจากหมู่บ้าน ที่เหลือนั่นก็ล้วนแล้วแต่ต้องเก็บตัวเงียบเชียบ ฐานที่มั่นของทหารคือสิ่งแปลกปลอม กอง

กำลังติดอาวุธคือสิ่งผิดปกติ ขว้าวความเคลื่อนไหวของขบวนการแบ่งแยกดินแดนสะพัดหนาหู ชาวบ้าน คนคุ้นหน้ากลับต้องมาระแวงต่อกัน ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นขบวนการ เช่นที่ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นสายให้รัฐ ทุกคนตระหนักดีในความปลอดภัยที่แทบจะหาไม่ได้เลย (มนตรี ศรียงค์. 2555. หน้า 57)

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นไม่เพียงชาวบ้านต่างทำร้ายกันเอง หากยังถูกทำร้ายจากกลุ่มคนทั้งสองฝ่ายในเวลาเดียวกัน คือ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ และฝ่ายขบวนการต่อต้านรัฐ ความตึงเครียดทวีขึ้นเมื่อเด็กสาวในหมู่บ้านถูกฆ่าข่มขืน และชาวบ้านตั้งข้อสงสัยอย่างไม่เกรงกลัวว่าทหารเป็นผู้กระทำ เหตุการณ์นี้นอกจากเป็นชนวนความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐแล้ว ยังเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านหันหลังให้กับภาครัฐ ท่าทีของชาวบ้านและชาวคนหนุ่มหายไปจากหมู่บ้านได้สร้างความหวาดกลัวให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างถึงที่สุด การตรวจค้นเพื่อหาตัวผู้กระทำผิดอย่างคลุ้มคลั่งประหนึ่งว่าชาวบ้านเป็นศัตรู จบลงด้วยการเผาทำลายหมู่บ้านจนสิ้นซาก เพราะจับคนผิดไม่ได้

ความไม่รู้และความกลัวที่เกิดขึ้นในจิตใจของเจ้าหน้าที่รัฐจนนำไปสู่การปฏิบัติต่อชาวบ้านผู้ด้อยอำนาจอย่างไร้มนุษยธรรม นอกจากมองไม่เห็นความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นที่เขามีสิทธิและศักดิ์ศรีที่จะมีชีวิตอยู่ในแผ่นดินที่เขาตั้งรกรากมานาน หากยังเผยให้เห็นมุมอับลักษณ์และด้านมืดในหัวใจคน

ประการที่สอง ภาพลักษณ์ของชายแดนใต้ที่ถูกทำลายผ่านสายตาของสื่อรัฐและสื่อกระแสหลัก นวนิยายเรื่อง ‘รูสนี’ ให้ภาพเสนอที่สำคัญประการหนึ่งคือ เสียงเล่าความรุนแรงผ่านข่าวและการนำข่าวมาสอดแทรกในการดำเนินเรื่อง ซึ่งนอกจากเป็นการตอกย้ำความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากยังทำให้ ‘ความรุนแรง’ กลายเป็นเรื่องที่สามารถพบเห็นและได้ยินแทบทุกวันจากหน้าหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์และวิทยุหรือสื่ออื่น ดังเช่น “สถานการณ์ชายแดนใต้จากข่าวโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ ทำให้เขารู้สึกว่าการไม่หนีถึงบ้านเกิดเลยนั้นเป็นการดีแล้ว ความหดหู่เศร้าโศกล้นห้วงของพื้นที่ชายแดนใต้ บังโอะพยายามหลอกตนเองว่าไม่ได้เกิดขึ้นจริง เป็นเพียงข่าวร้ายๆ ที่ออกมาจากผู้สื่อข่าวซีเลนเท่านั้น” (มนตรี ศรียงค์. 2555. หน้า 87)

ข่าวด่วนรายงาน คนร้ายยิงร่ำรับส่งนักเรียนที่นราธิวาส กระสุนเจาะเข้ากระดูกด้านคนขับพุ่งตรงเข้ากหุแล้วทะลุไปกระแทกกระดูกอีกข้าง นัดเดียวคนขับตายสนิท รถวิ่งปิดไปปิดมาก่อนจอดสิ้นแรงอยู่กลางถนน เสียงเด็กร้องด้วยเสียงแว่ว กระโดดลงจากรถได้ก็วิ่งหนีกันจ้าละหวั่น คนร้ายเปิดประตูลากผู้เสียชีวิตลงมาบนพื้น อีกคนใช้มีดขนาดใหญ่เชือดคอหอยแล้วออกแรงกดมีดให้ลึกถึงกระดูก เกิดเสียงดังกึก ท่ามกลางเสียงโห่ร้องของพวกเดียวกันอีกจำนวนหนึ่ง มือมีดตึงหัวจนหลุดจากคอ โยนแล้วเตะออกไปในป่าข้างทาง ทั้งศพหัวขาดนอนตายสยดสยองอยู่กลางถนน ในเวลาไล่เลี่ยกัน ครูผู้หญิงโรงเรียนประถมในปัตตานีคนหนึ่งก็โดนยิงตาย ในขณะที่ขับมอเตอร์ไซด์กลับบ้านพัก เธอกำลังตั้งครรภ์ได้ 8 เดือน อีกไม่กี่วัน หมดนัดเธอเพื่อทำคลอด

อีกรายงานข่าวด่วนทางโทรทัศน์ เกิดเหตุวางระเบิดและยิงทหารชุดคุ้มครองครู เป็นผลให้ผู้หมวดหนุ่มคนหนึ่งต้องเสียชีวิต ผู้ประกาศข่าวยังอ่านไดอารี่ที่ผู้หมวดคนนั้นได้เขียนไว้บนอินเตอร์เน็ต ความว่า เขาภูมิใจที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ทหาร แม้จะอยู่ในพื้นที่เสี่ยงเพียงใดก็ตาม (มนตรี ศรียงค์. 2555. หน้า 217-218)

โทรทัศน์รายงานข่าวภาคเที่ยง เกิดเหตุคนร้ายลอบยิงผู้พิพากษาในจังหวัดยะลา ผู้พิพากษาพร้อมภรรยาตายการถกเถียงขณะกลับจากไปส่งลูกที่โรงเรียน ในเวลาไล่เลี่ยกัน ชาวบ้านในหมู่บ้านเล็กๆ ของอำเภอสุนทรารักษ์ จังหวัดนครราชสีมา ได้รวมตัวกันขับไล่ฐานปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ทหารโดยไม่ได้ให้เหตุผลในการขับไล่นี้ ความตึงเครียดเกิดขึ้น เมื่อทหารสืบรู้ว่าหมู่บ้านนั้นมีคนร้อยละ ๖๐ ชนตัวอยู่ การเจรจาขอตรวจค้นไม่เป็นผล กองกำลังผสมทหารตำรวจจึงได้ปิดล้อมหมู่บ้านไว้ ขณะนี้ยังไม่มีรายงานความคืบหน้า ... หนังสือพิมพ์ภาคบ่ายที่กรุงเทพฯ รายงานข่าวโรงเรียนปอเนาะถูกเผาในกรอบเล็กๆ อยู่ด้านหลังสุดของเล่ม มีรูปเด็กๆ มุสลิมยื่นร้องไห้ตาแดงก่ำ ในข่าวรายงานถึงการเคลื่อนไหวที่ขยายตัวยิ่งขึ้นของกระบวนการ (มนตรี ศรีรงค์. 2555. หน้า 225, 228)

ภาพลักษณ์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในฐานะศูนย์กลางการศึกษาอิสลามที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือแผ่นดินที่มีอุลามาผู้ทรงภูมิหรือผู้รู้ในศาสตร์ของอิสลามอันสืบทอดมายาวนานหลายศตวรรษ ถูกทำให้เลือนหายไปเพียงชั่วพริบตา ข้อมูลข่าวสารทั้งข้อความและภาพที่ถูกออกแบบเผยแพร่โดยสื่อ เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้รับรู้อย่างต่อเนื่องจึงมีแต่ความรุนแรงทั้งในสายตาและความรู้สึก

นวนิยายทั้งสี่เรื่องข้างต้น ช่วยให้เราได้เข้าใจคนมลายูมุสลิมผ่านความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในแง่มุมต่างๆ กัน คือ เรื่อง ‘ผีเสื้อและดอกไม้’ นำเสนอภาพแทนของคนที่มีมองเห็นตัวตน ความเป็นคนของตนเอง นั่นคือ ผู้รู้จักตนเองย่อมมองเห็นคุณค่าในตนจนก่อให้เกิดพระศนะและพฤติกรรมเชิงบวก ไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ ความเกรงใจ การไม่เอาเปรียบคนอื่น การนึกถึงคนอื่นก่อนนึกถึงตนเอง และการมองเห็นคุณค่าของคนอื่นและคุณค่าที่คนอื่นมอบให้ นอกจากนั้น คุณค่าความเป็นคนยังหมายถึง ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนที่มีวิถีคิดและการแสดงออกแบบนี้ได้ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขของคนในสังคม เรื่อง ‘ชื่อโกะ แซกอ’ เป็นภาพแทนความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างคุณค่าของกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ต่างกัน อันเนื่องมาจากการยกคุณค่าของตนเหนือคุณค่าของคนอื่น จนมองไม่เห็นคุณค่าของคนที่แตกต่างกันออกไป และปฏิบัติต่อคนเหล่านั้นอย่างมีอคติและไร้ศีลธรรม การแสดงออกด้วยอำนาจที่เหนือกว่าเช่นนี้ นำไปสู่การทำลายความสงบสุขของคนในชุมชน ในขณะที่ ‘แว้งที่รัก’ ให้ภาพเสนอของสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สำหรับนวนิยายเรื่อง ‘รูสนี’ อาจเป็นอีกกรณีศึกษาหนึ่งที่ไม่ปรากฏในสื่อกระแสหลัก แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกับภาพตัวแทนอย่าง ‘ยะห์ยา’ ‘ซูไฮมิง’ และ ‘รูสนี’ ไม่ใช่ชะตากรรมหรือฟ้าลิขิต หากแต่เป็นผลจากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงทางตรงที่เกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาคุณค่าความเป็นมนุษย์จากนวนิยายได้เปิดประเด็นให้สังคมได้พินิจนัยของความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ชายแดนใต้ในอีกมิติหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หากคนในสังคมพยายามเรียนรู้คุณค่าของทุกวัฒนธรรมและยอมรับคุณค่าที่แตกต่างกันด้วยความเข้าใจ การคืนคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นคนให้แก่คนทุกคนโดยไม่มีข้อยกเว้น ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่มีอคติ ไม่อิงฉ้อฉลผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งความคิด คำพูดและการกระทำ ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการคืนสันติสุขสู่สังคมชายแดนใต้

ตอนที่ 2 ถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนักศึกษาในการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้วิจัย(ผู้สอน)เห็นว่า ในขณะที่ผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้กำลังเผชิญกับสถานการณ์ความไม่สงบ นักศึกษาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ควรได้เรียนรู้ มีส่วนร่วมหรือมีประสบการณ์ร่วมในทางใดทางหนึ่ง ผู้วิจัยจึงได้จัดกิจกรรมให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการศึกษาครั้งนี้ คือ การถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ กิจกรรมดังกล่าวช่วยให้นักศึกษาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และได้เรียนรู้ผู้อื่นที่แตกต่างจากตนด้วยหัวใจที่เปิดกว้างมากขึ้น อีกทั้ง การใช้แนวคิดขั้นดิศธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ในการศึกษาวรรณกรรม นอกจากเป็นการบูรณาการความรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและเสียงเรียกร้องของสังคมที่กำลังหาหนทางแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ยังช่วยให้มองเห็นแนวทางการเสริมสร้างสันติสุข โดยเฉพาะการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับคนอื่นด้วยความรักและความเข้าใจ ซึ่งเป็นพันธกิจสำคัญของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ต้องจัดกิจกรรมหรือจัดการเรียนการสอน ซึ่งสะท้อนหรือแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม

งานวิจัยนี้เชื่อมโยงประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา สิ่งแวดล้อม รวมทั้งปัญหาในพื้นที่ และการเสริมสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ากับกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาการวรรณกรรมวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนให้นักศึกษาสะท้อนมุมมองจากตัวบทวรรณกรรมเสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่หรือสถานที่ (space/place) แบบหนึ่ง สำหรับตัวละครเปรียบเสมือนกรณีศึกษาในพื้นที่หรือสถานที่นั้นๆ ภาพแทนความจริงที่ถ่ายทอดผ่านตัวบทวรรณกรรมเหล่านั้นช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้ชีวิตของคนในแง่มุมต่างๆ ในสังคมที่มีความขัดแย้ง

กิจกรรมการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนักศึกษา

กิจกรรมการถอดบทเรียนมี 2 ขั้นตอนหลักๆ คือ 1) การพัฒนาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดขั้นดิศธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน วิธีการวิเคราะห์วรรณกรรมโดยการบูรณาการแนวสหวิทยาการร่วมกับองค์ประกอบต่างๆ จากตัวบท การให้ตัวอย่างการวิเคราะห์ และการฝึกวิเคราะห์เรื่องสั้น 2) การถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนักศึกษาในการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

1. ผู้วิจัย (ผู้สอน) ให้ความรู้แก่นักศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดขั้นดิศธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน แนะนำวิธีการวิเคราะห์วรรณกรรมโดยการบูรณาการแนวสหวิทยาการร่วมกับองค์ประกอบต่างๆ จากตัวบท ให้ตัวอย่างการวิเคราะห์วรรณกรรม และนักศึกษาฝึกวิเคราะห์เรื่องสั้น โดยให้นักศึกษาเลือกวิเคราะห์เรื่องสั้นเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 คนต่อ 1 เรื่อง จากจำนวน 15 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง “แพะในกุโบร์” และ “แมวแห่งบูเกะกรือซอ” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เรื่อง “ตะนะฮ์อุมิ-แผ่นดินมาตุภูมิ” ของนก ปิกชนาวิน เรื่อง “มะเส้า...ผู้ไม่มีหมายเลข” ของปกาศิต แมนไทยสงค์ เรื่อง “บทกวีของรอหิมะ มะหะมัด” ของมกุฏ อรฤดี เรื่อง “กาลิมะฮ์” ของรัตนชัย มานะบุตร เรื่อง “หนี” ของ สายธาร สีโป เรื่อง “ชามาฆาแหม” และ “มาตุภูมิเดียวกัน” ของ วิน วนาคร เรื่อง “ลูกแพะสิบสามตัว” ของ พนม นันทพฤกษ์ เรื่อง “อึดอัดใจ” ของอับดุล ราซัค เรื่อง “เราติดอยู่ในแนวรบ เสียแล้ว แม่มัน” ของดุสิต หวันฯ เรื่อง “ความเงิบ

ของลัษลา” และ “บ้านหลังสุดท้ายของโต๊ะรอกียะ” ของจรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์ และเรื่อง “บทกวีแห่งเทือกเขา” ของ ยอดดา ฮะเซ็มเซ็ง

ตัวอย่างภาพกิจกรรม

2. การถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่องสั้น ให้นักศึกษาฝึกวิเคราะห์เรื่องสั้นโดยอาศัยแนวคิดชั้นดีธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ จากนั้นนำมาถอดบทเรียน และช่วยกันสกัดคำสำคัญที่แสดงคุณค่าเชิงบวกตามแนวคิดข้างต้น

นักศึกษาร่วมกันถอดบทเรียน วิธีการถอดบทเรียนใช้วิธีการเสวนา (Dialogue) ซึ่งปาริชาติ สุวรรณบุบผา (2553: 10-14) สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการถอดบทเรียนสรุปได้ว่า การถอดบทเรียนเป็นการเรียนรู้แลกเปลี่ยน และเป็นไปเพื่อยอมรับความเป็นมนุษย์ของกันและกัน อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ตนเองโดยผ่านการเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่น

การเสวนาแบ่งนักศึกษาออกเป็น 9 กลุ่ม ๆ ละ 5 คน รวม 45 คน วิธีการเสวนาเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นักศึกษาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ยกตัวอย่างและอธิบายพฤติกรรมของตัวละคร สะท้อนคุณลักษณะที่พึงปรารถนาและมุมมองที่ได้จากการวิเคราะห์เรื่องสั้นตามแนวคิดชั้นดีธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน จากนั้นให้นักศึกษาร่วมกันสกัดถ้อยคำที่แสดงคุณค่าด้านบวกตามแนวคิดดังกล่าว

ตัวอย่างการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนักศึกษาในการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

เรื่องบทกวีแห่งเทือกเขา ของ ยอดดา ฮะเซ็มเซ็ง วิเคราะห์ได้ว่าพื้นที่จังหวัดนราธิวาสจากสภาพสังคมที่เคยสงบสุข ผู้คนที่เคยพึ่งพาอาศัยกัน ต้องประสบกับปัญหาความไม่สงบ ความวุ่นวาย และความหวาดระแวงต่อกัน มีการใช้กำลังในการตัดสินความขัดแย้ง ใครที่ไม่ใช่พวกตนคือศัตรูที่ต้องทำลาย แม้แต่เจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายเองก็ใช้อำนาจในทางที่ผิด ประชาชนผู้บริสุทธิ์กลายเป็นผู้เคราะห์ร้าย ดังพ่อของแวดาโอะที่ถูกเจ้าหน้าที่จับกุมตัวและฆ่าตัวตายในเวลาต่อมา ทำให้แวดาโอะซึ่งเป็นเด็กเรียนเก่งมีความประพฤติเร่ร่อนพหุพาความแค้นฝังใจ ไปเรียนต่างประเทศ และกลับมาเป็นหัวหน้าผู้ก่อการร้าย แม้ว่าครูที่เคยสอนแวดาโอะจะคอยติดตามดูแลและพยายามโน้มน้าวใจให้แวดาโอะกลับมาเป็นพลเมืองดีแต่ก็ไม่สำเร็จ

เรื่องนี้ผู้แต่งได้สะท้อนการเรียกร้องคุณค่าความเป็นมนุษย์และสันติภาพผ่านตัวละครที่เป็นครู ผู้มีความคิดว่ามนุษย์ทุกคนมีค่าเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด หรืออยู่ฝ่ายใดก็ตาม ครูได้พยายามเรียกร้องสันติภาพจากทุกฝ่าย เพราะความสงบและสันติคือสิ่งที่ทุกคนต้องการและควรเกิดขึ้นในทุกที่ ความขัดแย้งและความรุนแรงเป็นเพียงสิ่งเลวร้ายที่ไม่ก่อประโยชน์ต่อผู้ใด นอกจากความสูญเสียให้กับทุกฝ่ายเท่านั้น

(สุธิพร พานิชย์ สุนิสา เสวตมณี โสภิตา ศรีชาย และแก้วกาญจน์ เตยวิเศษ)

เรื่องแพะในกูโบร์ ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงชาวไทยพุทธกับชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างความศรัทธา ความเชื่อ ประเพณี ศาสนา กับระบบทุนนิยม ผู้เขียนได้ถ่ายทอดทัศนคติและความคิดเห็นต่างๆ หลายแง่มุมผ่านตัวละครต่างๆ แต่ผู้เขียนไม่ได้สรุปผลของเรื่องและไม่ได้บอกว่าทัศนะใดถูกหรือผิด แล้วแต่ผู้อ่านจะตีความเอาเอง

ครอบครัวของอานนทเป็นคนพุทธ อาศัยอยู่ท่ามกลางชุมชนมุสลิม พ่อของอานนทบริหารที่ดินส่วนหนึ่งให้เป็นที่ตั้งกูโบร์ แต่ไม่ได้โอนกรรมสิทธิ์ให้ เพียงแต่ให้คำสัญญาด้วยวาจาเท่านั้น เมื่อมาถึงรุ่นของอานนท เขาเริ่มมองที่ดินในเชิงธุรกิจ เขาต้องการเปลี่ยนพื้นที่ตั้งกูโบร์เป็นลานจอดรถทัวร์ ในขณะที่แม่ของอานนทไม่เห็นด้วย และยังคงยึดถือหลักการอยู่ร่วมกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เมื่ออ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ ทำให้ได้มุมมองว่า ความคิดของคนเรานั้นมีความแตกต่างกัน ดังเรื่องแพะในกูโบร์ ทุกคนต่างมีความคิดเห็น มีความเชื่อที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น อานนทมีความคิดแบบทุนนิยมเดินไปตามกระแสค่านิยมใหม่จนหลงลืมเรื่องราวที่คนรุ่นพ่อแม่ได้สร้างเอาไว้ คนมุสลิมในชุมชนมองว่าที่ดินอันเป็นที่ตั้งกูโบร์นั้นมีคุณค่า เนื่องจากเป็นที่ฝังศพของบรรพบุรุษ ในขณะที่อีกกลุ่มมองว่าที่ดินนั้นมีมูลค่าทางตัวเงินสามารถนำไปเป็นทุนสร้างความร่ำรวยได้ อย่างไรก็ตามคนเรามีเสรีภาพทางความคิด ใครถูกหรือผิดตัดสินไม่ได้ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของศีลธรรมประจำใจที่แต่ละคนมีอยู่ในจิตใจ

นอกจากนั้น เรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นวิธีการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี เป็นการต่อสู้บนพื้นฐานของความรักและความเมตตาในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นการยืนหยัดต่อต้านโดยที่เราไม่ได้ไปทำร้ายเขา แต่ใช้วิธีการประนีประนอมเข้าแก้ปัญหา เช่น ะกอเล็ม ตัวละครในเรื่องแพะในกูโบร์ ที่เขาใช้วิธีการพูดโน้มน้าวใจให้อานนทได้คิดว่าการกระทำของอานนทนั้นถูกต้องแล้วหรือ เพราะผืนดินที่อานนทจะทำเป็นลานจอดรถนั้น ได้ฝังร่างของบรรพชนเอาไว้ คน แพะ และทั้งหมดของชีวิตตามมุมมองของมุสลิมนั้นล้วนแล้วเป็นของพระเจ้า ถ้าทุกคนในสังคมแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างระกอเล็ม ก็จะไม่มีการเข่นฆ่า ไม่มีการนองเลือดเกิดขึ้นในสังคมอย่างแน่นอน

(นิศาชล สมจริง และนุรอิสลามมีย บัว) จุฬารัตน์ ดำเนินกิจ และ
ชนภา ทิพย์รัตน์)

เรื่องตะนะฮ์อุมิ-แผ่นดินมาตุภูมิ ของนก ปักษาวิน เรื่องนี้ให้ภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนนับถือศาสนาอิสลามที่อาศัยอยู่บนเกาะแห่งหนึ่ง อัสนวี เป็นตัวละครสำคัญในเรื่อง เขาทำงานเลี้ยงตนเองตั้งแต่เรียนจบชั้นมัธยมต้น เป็นคนรู้จักประหยัด เมื่อเก็บเงินได้ก้อนหนึ่ง เขาก็กลับมาลงทุนสร้างบังกะโลและร้านอาหารเล็กๆ ในที่ดินของมะ (แม่) รองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ทำให้ฮัสนวีเริ่มมีฐานะดีขึ้น การประกอบกิจการของเขาก้าวหน้า แต่ฝรั่งที่มาพักได้นำเหล่าเปียร์เข้ามาตีในเกาะ ทำให้มีข่าวลือไปทั่วเกาะว่า ฮัสนวีขายเหล่าชายเปียร์ให้ฝรั่งนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดหลักศาสนาอิสลาม เขาถูกกล่าวหาว่าเป็นคนนอกศาสนา ทำให้ฮัสนวีคับแค้นใจ จนตัดสินใจขายกิจการและย้ายไปอยู่ที่อื่น และเมื่อเขากลับมาเยี่ยมหลุมศพของมะ เขาก็พบว่าเกาะแห่งนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสถานบันเทิงที่มีครบทุกรูปแบบไปแล้ว จนไม่เหลือร่องรอยของชุมชนมุสลิมที่เคร่งครัดในหลักศาสนาอีกต่อไป

เรื่องนี้จึงให้คิดว่า เมื่อมีการนำสิ่งใหม่ๆ ที่ผิดต่อหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้คนในหมู่บ้านเกิดความขัดแย้งกันเอง และหมู่บ้านเกิดความไม่สงบสุข แม้ว่าจะเกิดจากความเข้าใจผิดและข่าวลือในทำนองไม่ดีที่แพร่กระจายออกไป ซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากทั้งที่ดีและไม่ดี การรู้จักแยกแยะไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ไม่กล่าวหาคนอื่นอย่างขาดสติ จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างกัน

(ไสรยา เพชรทอง อาแอเซาะห์ สาและซา และยุพา รอดเนียม)

เรื่องซามาซาแม ของ วิน วนาตร นำเสนอชีวิตของมามะ กูโน ชาวไทยมุสลิมบ้านดอนนา เขาเป็นประธานกลุ่มสหกรณ์บ้านดอนนา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี มามะปลูกบ้านอาศัยอยู่ในดงมะพร้าว ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายตามวิถีของมุสลิม ไม่เบียดเบียนธรรมชาติแต่ปรับตัวพึ่งพิงอาศัยอยู่กับธรรมชาติ ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ทำสวนมะพร้าวเล็กๆ และทำนาไว้กินอาหารการกินเป็นผักสดริมบ้าน ชายป่าชายทุ่งกับน้ำพริกที่ประกอบด้วยพริกกับเกลือ และไข่ต้มที่ได้จากไก่ซึ่งเลี้ยงไว้กินไข่ แต่ในฐานะที่เขาเป็นประธานกลุ่มทำให้ถูกมองจากข้าราชการชั้นหัวหน้าว่าพอมืออันจะกิน กับข้าวไม่น่าจะมีแต่น้ำพริก ผัก และไข่ต้มเท่านั้น

คุณค่าของมามะ กูโน คือการเสียสละเพื่อผู้อื่น เขานำอาหารมือเที่ยงให้ข้าราชการสองคนได้กินอิ่ม ในขณะที่ลูกชายของมามะเองต้องกินข้าวเพียงล่ำพังในครัวกับไข่ต้มครึ่งซีกพร้อมพริกกับเกลือ ความมีน้ำใจของมามะ อาจหาได้ยากในสังคมที่ทุกคนต่างต้องดิ้นรนเอาตัวรอด

(พรพิมล ละครวงษ์ พรรณธิดา หดย้อย และภาวิณา สงเหมือน)

จากการอ่านวรรณกรรมทำให้เห็นภาพความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นทำให้คนที่อาศัยอยู่ขาดอิสรภาพ การใช้แนวคิดสันติภาพเข้าไปวิเคราะห์วรรณกรรมทำให้เราได้เรียนรู้ถึงความขัดแย้ง ปมปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเมือง การแบ่งแยกศาสนา การเอาเปรียบกัน เห็นสังคมที่ประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันทั้งทางด้านวิถีชีวิต ศาสนา ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ช่วยให้เราต้องทำความเข้าใจผู้อื่นที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน มองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นบทบาทหน้าที่ต่างๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และสามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานกลุ่มที่ต้องร่วมกันแสดงความคิดเห็น ยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกันในกลุ่ม

(ศิริภัสสร ศรีทวิลาภสกุล พินิตนาฏ เต็ดดวง และนิรุช สุขเอียด)

เนื้อหาของเรื่องและพฤติกรรมของตัวละคร เช่น มามะ กูโน จากเรื่องซามาซาแม และแป๊ะกิม จากเรื่องกาลิมะฮ์ แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ ความซื่อสัตย์สุจริต การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นหนทางในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมให้มี

ความสุข อีกทั้งการวิเคราะห์ภายใต้แนวคิดสันติศึกษา ทำให้เห็นว่าเราสามารถใช้นโยบายสันติสุขเพื่อลดการสูญเสียได้ เช่น การแก้ปัญหาด้วยการเจรจา การประนีประนอม เป็นต้น นอกจากนี้ ทำให้ได้แนวทางของการเป็นครูที่ดี ดังตัวอย่างครูจากเรื่องบทกวีของรอหิม มะหมาด และเรื่องบทกวีแห่งเทือกเขา

(บัณฑิตา ซาตรี ปารินา ยาประจัน ปิยะดา นิถารมย์ และรัตนติยา สิงห์พันธ์)

วรรณกรรมเป็นเสมือนกระจกบานใหญ่ที่สะท้อนปัญหาของสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานาน ให้คนได้เห็นได้เข้าใจปัญหาไฟใต้ที่กำลังลุกไหม้อยู่ในช่วงเวลานี้ ทำให้ประชาชนได้รับความยากลำบากทั้งกาย ใจ และความเป็นอยู่ที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ต้องสูญเสียคนที่รัก ทรัพย์สิน ที่อยู่อาศัย เพราะความแตกต่างทางด้านศาสนา แต่ในหลักของความ เป็นจริงศาสนาทุกศาสนาล้วนสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดี ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เช่นฆ่าสรรพสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย รู้จักการให้และการอภัย ดังคำกล่าวของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ที่เน้นคุณธรรมของมนุษย์หรือคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ ธรรมของคนดีมี 7 ประการ ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักประชุมชน และรู้จักบุคคล หรือหลักศาสนาอิสลามก็สอนให้รักในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การให้ความยุติธรรม และการให้สิทธิเสรีภาพ

คุณค่าความเป็นมนุษย์คือการเป็นคนดี ซึ่งทุกคนต่างมีศักดิ์และศรีในการที่จะเลือกทางของ ตนเอง ทำในสิ่งที่ทุกคนต้องการแต่ดำรงอยู่ภายใต้กฎหมาย มนุษย์ทุกคนต่างมีบทบาทและหน้าที่ ในสังคมแตกต่างกันไป สังคมจะมีความสุขสงบได้นั้นทุกคนต้องเคารพในบทบาทและหน้าที่ของกัน และกัน ไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งใด อาชีพใด ค่าของความเป็นมนุษย์จะอยู่ที่การกระทำของคน มนุษย์ล้วนเกิดมาเท่าเทียมกัน เพียงแต่ถูกแบ่งแยกกันแค่เพศหญิงเพศชาย คุณความดีเท่านั้นที่จะ ทำให้มนุษย์แตกต่างกันออกไป

ดังตัวละครอามาน และยูซูป จากเรื่องความเจ็บของลียลา ของจรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์ ซึ่ง ถูกฆ่าตาย จากหลายสาเหตุ เช่น การแย่งชิงอำนาจการเมืองท้องถิ่น การปราบปรามผู้ค้ายาเสพติด การอยู่ข้างรัฐหรือเป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยที่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถจับคนผิดมาลงโทษได้

หรือตัวละครอย่างสมชายและหัวหน้าเกลียว จากเรื่องมาตุภูมิเดียวกัน ของ วิน วนาตร ที่ รอดพ้นจากการถูกปองร้ายในการลงพื้นที่เพื่อไปประชุมในหมู่บ้าน เนื่องจากงานสหกรณ์ที่คนทั้ง สองทำเป็นส่วนหนึ่งในงานพัฒนาชนบท เป็นการปูพื้นฐานในระบอบประชาธิปไตยเพื่อสร้างความ กินดีอยู่ดีให้แก่มวลสมาชิก เขามีหน้าที่จะต้องนำพาให้ชาวสหกรณ์ยกระดับตนเองขึ้นจนถึงขั้นช่วย ตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด หน้าที่วิศวกรสังคมของสมชายและหัวหน้าเกลียว ทำให้ได้รับความช่วยเหลือจากชาวบ้านที่เสี่ยงตะโกนห้ามไม่ให้ทำร้าย เนื่องจากชาวบ้านจำได้ว่า พวกเขาเป็นสหกรณ์ที่ทำประโยชน์ให้แก่ชาวบ้าน

(ดนยา ฤกษ์พล นราพงศ์ นพรัตน์ และนิตยา โสภิชฎกุล)

เรื่องมะเส้า...ผู้ไม่มีหมายเลข ของปกาศิต แมนไทยสงค์ สะท้อนชีวิตของคนด้อยโอกาสใน สังคมชนบท มะเส้าคือตัวละครที่ตกทุกข์ได้ยาก มีว 3-4 ตัว ไม่มีที่ทำกิน อาชีพรับจ้างกรีดยาง ชีวิตแต่ละวันหมดไปกับการทำงานหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง การจำนนต่อความยากจน ทำให้มะเส้า หมดโอกาสที่ได้รับสวัสดิการที่ควรจะได้ เพราะไม่มีเงินค่ารถ ค่าถ่ายเอกสารยื่นเรื่อง จึงไม่สามารถ

ไปขึ้นทะเบียนคนจนที่อำเภอได้ คนจนบนอำเภอจึงมีแต่คนที่ชาวบ้านเรียกกำนันบ้าง เรียกเจ้าแกล่บ้าง หรือคนที่มืกลูกเป็นข้าราชการบ้าง ซึ่งแสดงถึงการขาดธรรมในระดับความเป็นมนุษย์ ขาดความถูกต้องในการกระทำ มีการเบียดบังสิทธิที่คนจนควรจะได้รับมาเป็นของตนเองซึ่งไม่ใช่คนจนจริง ดังที่พระพุทธศาสนาสอนว่า ข้อหนึ่งของความเป็นคนดี คือ การรู้จักตัวเองว่าเป็นใคร อยู่ในภาวะและฐานะอย่างไร การรู้จักตนนี้จำเป็นมาก สำคัญมากเพราะมีความหมายลึกลงไปถึงว่าเมื่อรู้จักตัวเองว่าเป็นใคร มีภาวะและฐานะอย่างไรแล้วจะต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับภาวะและฐานะของตน จะได้รักษาความมีค่าของตัวเองไว้ได้ ผู้ปฏิบัติไม่เหมาะสมกับภาวะและฐานะจักเสื่อมจากค่าความเป็นมนุษย์ที่ตนเป็นอยู่ หรือศาสนาอิสลามที่สอนให้รู้จักตัดสินคนด้วยความยุติธรรมและความเที่ยงธรรม

(โชติกา หกหนู ชานียะห์ ดะมอ ชูไฮลา วานี และณัฐพล รัตนะ)

เรื่องกาสิมะฮ์ ของรัตนชัย มานะบุตร เนื้อเรื่องมีว่า แป๊ะกิมเป็นคนจีนและเป็นเพื่อนกับเจี๊ยะตั้งแต่เด็ก แป๊ะกิมเรียนศาสนาอิสลามเพื่อให้รู้และเข้ารับกาสิมะฮ์ (หมายถึง คำปฏิญาณตนเข้ารับศาสนาอิสลาม) ทำให้แป๊ะกิมเท่ากับเป็นมุสลิมคนหนึ่ง แต่แป๊ะกิมไม่ได้ลึกซึ้งในความหมายของความเป็นอิสลามและไม่ได้ปฏิบัติหรือนับถือศาสนาอิสลาม ทำให้เจี๊ยะผิดหวังในตัวของแป๊ะกิม และไม่ยอมรับแป๊ะกิมเป็นเพื่อนเพราะแป๊ะกิมไม่นับถือศาสนาอิสลาม เจี๊ยะจึงเคียดแค้นแป๊ะกิมที่ไม่ได้ใส่ใจกับกาสิมะฮ์ที่ตนรับไป และมองแป๊ะกิมว่าเป็นคนละพวกกับคน จึงทำให้เกิดการแบ่งแยกกันทางศาสนา และเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างเจี๊ยะกับแป๊ะกิม จนถึงขั้นที่เจี๊ยะคิดจะฆ่าแป๊ะกิม

การแบ่งแยกทางศาสนา การมองว่าใครที่ไม่ใช่อิสลามเป็นคนนอก และตัดสินชีวิตเขาด้วยความตาย เป็นความคิดที่รุนแรง เป็นการกระทำที่ไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพในการนับถือศาสนา นอกจากนั้นเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นกาลเวลาที่ผ่านไป เหตุการณ์หรือสถานการณ์ก็ได้เปลี่ยนไปเช่นกัน แป๊ะกิมนั้นต้องการให้เจี๊ยะยอมรับความจริงที่สภาพสังคมนั้นมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ หลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ถ้าเราเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยการหันหน้าเข้ามาคุยกัน จับมือกัน ร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยที่กลุ่มผู้นำในชุมชน หรือใครก็ตามในชุมชนไม่ปลูกฝังความเชื่อผิดๆ ให้กับเด็กหรือเยาวชนรุ่นต่อไป ก็จะสามารถลดปัญหาความแตกต่างในตรงนี้ได้ ยอมรับเข้าใจในวัฒนธรรมความแตกต่างของกันและกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในสังคม ไม่มีการแบ่งแยกในการได้รับสิทธิและผลประโยชน์ ข้าพเจ้าเชื่อว่าเกิดคำว่ามิตรภาพและสันติสุขในสังคมของเรายิ่งขึ้นได้

(กนกวรรณ วรภิจอมรพันธ์ กมลทิพย์ ไกรศิริโสภณ กัสมา

ไชยเจริญ และกูฮัสนา หมั่นย้ง)

เรื่องลูกแพะสิบสามตัว ของ พนม นันทพฤษฯ สะท้อนชีวิตของครอบครัวคนยากคนจนที่ไม่มีเงินส่งให้ลูกเรียนหนังสือในชั้นสูงได้ เช่น มาซิดำ ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในเรื่อง มาซิดำเป็นลูกของแวยูโตะที่เป็นคนยากจนที่สุดคนหนึ่งของหมู่บ้าน เป็นครอบครัวที่ได้รับทานชะกาดจากคนมั่งมีในหมู่บ้านทุกปี แวยูโตะรับจ้างทำงานทุกอย่างในหมู่บ้านตั้งแต่ปิ่นมะพร้าว ถางสวนยาง ไล่ปุยต้นยาง กรีดยาง เป็นลูกมือช่างไม้ รายได้จากการทำงานพอให้ทุกชีวิตในครอบครัวได้กินอยู่ในแต่ละวัน มาซิดำเป็นลูกสาวคนที่สี่ ทำหน้าที่เลี้ยงแพะซึ่งมีอยู่ห้าตัว และช่วยแม่ทำงานต่างๆ มาซิดำเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แวยูโตะต้องขายแพะสองตัวเพื่อนำเงินมาเป็นค่าเล่าเรียนให้มาซิดำ

ความยากจนของครอบครัวแวญโซ๊ะทำให้มาซิด้าไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ แต่มาซิด้าคิดว่าเธอยังมีความหวังที่จะได้เรียนต่อ หากเลี้ยงแพะจนได้ลูกแพะครบสิบสามตัว และขายลูกแพะทั้งสิบสามตัว เธอจะมีเงินพอที่จะจ่ายเป็นค่าเล่าเรียนได้

เรื่องนี้สะท้อนว่ามาซิด้าแม้เป็นเด็กแต่ก็มีความอดทน มีความคิด มาซิด้ายอมรับในความเป็นอยู่ของตน ซึ่งถือเป็นหลักขั้นศีลธรรมข้อหนึ่งของมนุษย์ แต่ในแง่สิทธิแล้ว มาซิด้ากลับไม่ได้รับโอกาสที่จะได้เรียนหนังสือเพราะความยากจน ทำให้ชีวิตของมาซิด้าไม่มีทางเลือกที่ดีไปกว่าที่เป็นอยู่เดิม

(วิภาวรรณ ไคว่ทวีรุ่งโรจน์ วิลารวรรณ ตีเอียดย่อ ศุจินธร เรื่องเดช และศรีนันท์ สิทธิสมบูรณ์)

เรื่องบ้านหลังสุดท้ายของโต๊ะรอกียะ ของจรรยา อำนาจพันธุ์พงศ์ สะท้อนการมีขั้นตอนพิธีกรรมของมะ (แม่) ซึ่งเป็นตัวละครที่มีความเมตตากรุณาต่อ โต๊ะรอกียะ หญิงชราในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดชายแดนภาคใต้ โต๊ะรอกียะเมื่อตอนเป็นวัยรุ่นจนล่วงเลยถึงวัยสาวใหญ่ โต๊ะรอกียะประพฤติดิจจารีตประเพณีและหลักศาสนาอิสลาม โต๊ะรอกียะไปทำงานในประเทศมาเลเซีย เปิดร้านอาหารเล็กๆ บังหน้า แต่เบื้องหลังค้าขายและเปิดช่องโสเภณี โต๊ะรอกียะ มีสามีเป็นไทยพุทธที่มัวเมาหล่มหลงอยู่ในอบายมุข ต่อมาโต๊ะรอกียะถูกจับเข้าตาราง หลังจากพ้นโทษในวัยห้าสิบปี โต๊ะรอกียะกลับมาบ้านเกิด เธอกลับตัวกลับใจเป็นคนใหม่ ยึดศาสนาเป็นที่พึ่ง และอยู่ที่นั่นจนสิ้นชีวิต ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ทราบเรื่องราวไม่ยอมคบค้าสมาคมด้วยและตราหน้าโต๊ะรอกียะเป็นคนเลวจนชั่วชีวิต แต่มะให้อภัยและช่วยเหลือจนเจออยู่เสมอ มะเชื่อว่าพระเจ้าให้อภัยคนที่กลับใจ

การให้อภัยคนที่เคยทำไม่ดีเป็นแนวปฏิบัติข้อหนึ่งของขั้นศีลธรรม หากคนเรามีความรู้สึกนี้ อยู่ในจิตใจ พยายามมองคนอื่นในแง่บวก ไม่มีเรื่องขุ่นข้องหมองใจกัน หรือโกรธเกลียดกัน การดำเนินชีวิตของคนก็มีความสุข และสังคมก็จะเกิดสันติภาพ

(จริสา เต็งหลี จันทราวดี ขาวเหลือง จิรรัตน์ นัยภิรมย์ และ
สุกัญญา ชูโชติ)

เรื่องบทกวีของรอหิมะ มะหมาด ของมกุฏ อรฤดี สะท้อนให้เห็นความมีน้ำใจของคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีการต้อนรับขับสู้ผู้มาเยือนด้วยมิตรไมตรี มิได้แบ่งแยกความเป็นไทยด้วยศาสนา ทำให้ครูสาวคนหนึ่งที่มีความเสียสละ ยอมเสี่ยงอันตรายมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กๆ ในพื้นที่ที่ถูกละเลยและไม่ปลอดภัย และพยายามหาเหตุผลมาสอนเด็กเพื่อลดความขัดแย้งทางความคิดและการใช้คำว่าแยกแบ่งแยกพวกเขาพวกเรา

คุณค่าที่ได้รับจากการอ่านเรื่องบทกวีของรอหิมะ มะหมาด คือคุณค่าในตนเองของครูที่มีความเสียสละ ทำหน้าที่ด้วยความรัก เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กนักเรียนโดยไม่คำนึงถึงคำตอบแทนยอมสละความสะดวกสบายไปอยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อเหตุการณ์ความรุนแรง เพียงเพราะต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือสังคม นับเป็นต้นแบบของครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูอย่างแท้จริง

(รัตนา คงทอง รัตนาพรณ์ ทองแดง และวริษฐา พงศ์กระทุง)

คำแสดงคุณค่าเชิงบวก

นักศึกษา ร่วมกันสกัดคำสำคัญที่แสดงคุณค่าเชิงบวก ซึ่งได้จากมุมมองการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของตัวละครที่นำไปสู่การปฏิบัติได้ ตามแนวคิดขั้นดีธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ดังตาราง

แนวคิด	คำสำคัญ
1.ขั้นดีธรรม	แก้ปัญหา ไม่โกรธแค้น ไม่จองเวร ไม่ได้ตอบ ให้อภัย ไม่ใช่ความรุนแรง ควบคุมอารมณ์ ควบคุมกิเลส สงบสุข ความรัก ความเมตตา ฯลฯ
2.สันติภาพ	ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี ความกรุณา ความปรารถนาดี ความกลมเกลียว ความปรองดอง ความสงบสุข ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปัน ความยุติธรรม ประชาธิปไตย รักเพื่อนมนุษย์ ความเสียสละ ให้อภัย การสร้างสรรค์ ความดีงาม รู้หน้าที่ ยอมรับ ปกป้อง ร่วมมือร่วมใจ ถ้อยทีถ้อยอาศัย เอาใจเขามาใส่ใจเรา เปิดใจกว้าง อ่อนน้อมถ่อมตน สันติสุข

แนวคิด	คำสำคัญ
	เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีน้ำใจ ทำงานเป็นทีม สดชื่น ร่าเริงแจ่มใส เรียนรู้ ปรับตัว แก้ปัญหา แก้ไข ไม่เอาัดเอาเปรียบ ไม่แย่งชิง ไม่เบียดเบียน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ลักขโมย ไม่อิจฉาริษยา ฯลฯ
3.คุณค่าความเป็นมนุษย์	ศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพ เสมอเหมือน เท่าเทียม ความเจริญ ความเข้าใจ ความรัก ความสุข ความเสียสละ คุณค่า คุณธรรม เคารพ สันับสนุน โอกาส ดูแล ช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจ ยุติธรรม ให้เกียรติ ยอมรับ สมานฉันท์ มานะ เรียนรู้ แก้ไข รับฟัง ไม่ก้าวก่าย ไม่เบียดเบียน ไม่อคติ ไม่ลบหลู่ ไม่แบ่งแยก มองโลกในแง่ดี สามัคคี สันติสุข กฎเกณฑ์ กติกา ฯลฯ
4.การอยู่ร่วมกัน	พัฒนาสังคม ความก้าวหน้า อดทน อดกลั้น ปรับตัว ปรับความคิด เอาใจ เขามาใส่ใจเรา เปิดใจกว้าง ช่วยเหลือเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจ รู้หน้าที่ของ ตน สืบทอดวัฒนธรรมที่ดีงาม เห็นคุณค่าผู้อื่น เรียนรู้ความแตกต่าง เรียนรู้วิถีชีวิต เรียนรู้สังคมวัฒนธรรม เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ยอมรับความ คิดเห็นผู้อื่น รู้หน้าที่ของความเป็นมนุษย์ เข้าใจละยอมรับความเป็นจริง ว่าทุกชีวิตต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เคารพความแตกต่าง ยอมรับข้อบกพร่อง ของตนเอง ยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ตนเองโดยผู้อื่น มีน้ำใจ รักชีวิต รัก ครอบครัว รักชุมชน ไม่ทำร้ายกัน ฯลฯ

การถอดบทเรียนเป็นขั้นการสังเคราะห์ความรู้ ความคิด และประสบการณ์ที่นักศึกษาได้จากการวิเคราะห์และตีความตัวบทวรรณกรรมโดยอาศัยแนวคิดชั้นดิธรรม แนวคิดสันติภาพ แนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ และแนวคิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน กับปรากฏการณ์ทางสังคมในบริบทชายแดนใต้ อาทิ เรียนรู้ถึงปมปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้ง การขบคิดปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง และการแลกเปลี่ยนหาแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกันกับคนอื่นๆ การเรียนรู้ ทำความเข้าใจและพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กันในกลุ่ม ในชั้นเรียน ในสถาบันการศึกษา และในบริบทสังคมที่นักศึกษาเข้าไปอาศัยอยู่ร่วม หรือมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้อง สะท้อนทรงตะนะที่มีต่อผู้อื่นและสังคมในทางสร้างสรรค์ สื่อถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กล่าวได้ว่าการถอดบทเรียนเป็นการต่อยอดการศึกษาวรรณกรรมไปอีกขั้นหนึ่ง อันแสดงถึงความก้าวหน้าในการเรียนรู้ชีวิตและสังคมจากวรรณกรรม และการนำสารัตถะที่สกัดได้จากวรรณกรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้การเรียนรู้วรรณกรรมมีความหมายสำหรับนักศึกษามากขึ้น